ACȚIUNEA DIPLOMATICĂ A ROMÂNIEI

NOV. 1919 - MART. 1920

V·V·TILEA

LANI

ACŢIUNEA DIPLOMATICĂ A ROMÂNIEI

NOV. 1919 — MART. 1920

DE

V. V. TILEA
DOCTOR IN DREPT

1 9 2 5
TIPOGRAFIA POPORULUI, SIBIU

PREFAȚĂ

Invață din trecut,
trăește prezentul,
muncește pentru viitor.

Unitatea națiunei române a putut fi dobândită în anul 1918 grație sentimentului național și a jertfelor aduse în cursul deceniilor de toate ramurile poporului nostru. Dar jertfele ar fi fost zadarnice, dacă în momentele decisive „conjunctura" internațională nu ar fi fost favorabilă acestei uniri. Ca în trecutul îndepărtat și apropiat, tot așà în prezent și viitor, politica externă, situația internațională, va jucà un rol hotărîtor cu privire la propășirea și existența țării noastre.

Cu toate acestea, problemele internaționale și politica externă în general, se bucură în țara noastră de o atenție incomparabil mai mică, ca în țările din apus. Pe când intelectualitatea din vest urmărește de aproape toate evenimentele externe, cu ajutorul publicațiunilor și a lucrărilor ce le stau la îndemână, până atunci cercurile noastre politice sau nu se preocupă prea mult de forțele hotărîtoare ale politicei internaționale, sau sunt avizate a se informà pe cale particulară despre cele ce să petrec în țările apropiate și îndepărtate, dacă nu se mulțumesc cu telegramele lapidare, sau articolele puținilor publiciști, cari se ocupă la noi mai de aproape cu politica externă. Publicațiuni speciale cari să se ocupe pe larg cu problemele internaționale nu avem, iar lucrările de acest fel sunt insuficiente pentru importanța pe care ar trebuì să o aibă problemele de politică externă în viața noastră de stat.

Cât privește „sesiunile" Conferinței de pace din 1919—1921, atât de importante pentru țara noastră, nu avem, până acuma,

nici o lucrare românească, care să orienteze publicul despre cele discutate şi hotărîte de areopagul mondial, în general, şi, în special, cu privire la chestiunile de interes vital pentru neamul nostru.

Prin lucrarea de faţă nu am putut aveà intenţia de a umpleà acest gol regretabil, fiindcă ating o parte prea scurtă din activitatea Conferinţei de pace, şi fiindcă tratez unele chestiuni în mod prea sumar.

Fără a aveà pretenţia de a fi tratat toate problemele, cred totuşi că materialul istoric, informativ şi documentar din această modestă lucrare va puteà fi de folos actualilor bărbaţi politici români, pe cât şi generaţiei noastre viitoare. Dacă nu aşi fi avut norocul să pot urmărì deaproape o mare parte a celor relatate şi, dacă nu mi-aşi fi făcut însemnări zilnice despre evenimentele trăite, desigur mi-ar fi fost cu neputinţă să scriu chiar şi atât cât se găseşte în lucrarea de faţă. Insemnările zilnice mi-au dat posibilitatea să ilustrez datele istorice cu amintiri personale.

In centrul „Acţiunei diplomatice a României din Novembrie 1919—Martie 1920" trebuià să steà personalitatea d-lui Alexandru Vaida-Voevod, pe atunci prim-ministrul ţării, fiindcă, aşà după cum îi spuneà regretatul Bonar Law, „personalitatea bărbatului de stat joacă un rol cu mult mai mare în aranjarea chestiunilor păcii, decât ar puteà crede cei ce privesc negocierile din afară". Şi mai mult spun cuvintele de bun rămas ale d-lui Lloyd George către dl Vaida-Voevod: „sprijinul care l-am dat României să atribue pedeaîntregul încrederei ce am avut-o cu toţii în persoana şi guvernul d-voastră".

In adevăr, la Conferinţele de pace mai mult ca la alte ocazii, dar în special la Conferinţa din 1919—20, şansele şi politica fiecărei ţări erà personificată în reprezentanţii săi. Politica naţiunilor se confundà cu calităţile şi acţiunile delegaţilor. Astfel a fost cu politica Statelor Unite (fericitul Wilson), a Franţei (dl Clemenceau), a Greciei (Venizelos), şi a României (până la un timp dl Ion I. C. Brătianu). Simpatiile sau antipatiile reciproce, câştigate de aceşti delegaţi, au fost simpatii şi antipatii perso-

nale, cari se resfrângeau în măsură largă şi directă asupra intereselor ţărilor reprezentate de ei. Date fiind slăbiciunile omeneşti, durere, — şi în cazurile acestea — hotărau astfel de momente.

De aceea nimeni nu va puteà scrie, precum până acum nici nu s'a scris, o istorie a Conferinţei de pace, fără a recunoaşte rolul covârşitor delegaţilor diferitelor ţări. Fără a ţineà cont de acei factori creatori, nu s'ar puteà scrie istoria unor evenimente, cari au ca bază ideile şi forţele motrice ale diferitelor personalităţi. E natural deci, ca şi în lucrarea de faţă să fie pus în mijlocul evenimentelor, bărbatul care a ştiut prin calităţile sale deplin armonizate, să valorifice spre binele ţării simpatia numeroşilor prieteni sinceri şi desinteresaţi, să deà conjuncturei internaţionale viaţă: să creeze paginile din istoria contemporană, redate acì.

Ţin să mulţumesc şi pe această cale amicilor şi cunoscuţilor, cari, prin sfaturi şi îndemnuri au contribuit la complectarea şi îmbunătăţirea acestei lucrări.

Sibiu, 20 Aprilie 1925.

V. V. Tilea

INTRODUCERE

Principiile Conferinței de pace.

„Distrugerea este uşoară şi mai rapidă decât clădirea" — zice istoricul englez A. F. Pollard — „şi e nevoie de un om mai înțelept, şi de o muncă mai îndelungată, pentru a face pace în locul războiului".[1]

Programul Conferinței de pace, convocată pentru începutul anului 1919 la Paris, întreceà, ca importanță pentru micile popoare, toate Congresele şi Conferințele din trecut. Pacea urmà să iee Germaniei, în interesul tuturor, orice posibilitate la o egemonie politică, economică sau militară. In interesul „celor mici" ea aveà să pue în aplicare principiul de autodeterminare a naționalităților. După o robie de mai multe secole Conferința dela Paris a fost chemată să facă celor asupriți dreptate. Principiile acestei dreptăți, cerute de spiritul mondial, au fost enunțate încă în decursul războiului. Aşà a declarat prima oară în 30 Decemvrie 1916 dl Aristide Briand (premierul Franței), „în numele tuturor aliaților", că „guvernele unite pentru apărarea libertății popoarelor" cer asigurarea păcii prin „repararea drepturilor şi a libertăților violate", prin „recunoaşterea principiului naționalităților şi libera existență a Statelor mici".[2]

---

[1] A. F. Pollard, *A Short History of the Great War,* Methuen & Co. London, 1920, pag. 365.

[2] André Tardieu, *La Paix*, Payot, Paris, 1921, pag. 89.

D-sa a precizat în 10 Ianuarie 1917 — tot în numele aliaţilor — într'o notă transmisă ca răspuns preşedintelui Wilson, pretenţiunile Antantei. Din celea opt puncte, al 5-lea cere: „Eliberarea Italienilor, a Slavilor, a Românilor şi a Cehoslovacilor de sub dominaţia străină“.[1]

In numele Statelor Unite, asociate puterilor europene, a rezumat Woodrow Wilson „programul păcii mondiale“ în discursul ţinut înaintea Congresului american în 8 Ianuarie 1918. „Programul păcii“ este cunoscut şi sub numirea celor „14 puncte“, dintre cari punctele 10 şi 11 se ocupă direct de poporul nostru.[2] „Punctele“ preşedintelui Statelor Unite cer realizarea aceloraşi principii, expuse dejà de guvernele statelor europene, drept bază pentru încheierea păcii.

Poporul român erà, în urma împrejurărilor norocoase, în situaţia fericită — nevisată de nici un bărbat de stat român în anii 1914—1916 — de a revendicà înaintea areopagului mondial recunoaşterea internaţională a unităţii sale naţionale într'un Stat liber şi independent; fără a puteà însă pretinde unirea cu toţi fraţii cari trăiau în ţări mărginaşe. Revendicările noastre se sprijineau în parte pe tratatul secret încheiat la 17 August 1916 între Marea Britanie, Franţa, Italia, Rusia şi România. Acest tratat ne recunoşteà dreptul asupra următoarelor teritorii din Austro-Ungaria (vezi art. 4): Banatul întreg cu gurile Mureşului, oraşele şi satele Orosháza, Bichiş-Ciaba, Vásárosnemény, gurile Someşului, o parte mică din Maramureş şi Bucovina până la confluenţa Ceremuşului în Prut, adecă fără nordul acelei provincii. De Basarabia nici vorbă nu puteà fi în acel tratat.

[1] A. Tardieu, op. cit. pag. 90.

[2] Punct 10. „Popoarelor Austro-Ungariei, cărora le dorim un loc ocrotit şi garantat printre naţiuni, va trebuì să li-se dea cel mai larg prilej de desvoltare autonomă“.

11. „România, Serbia şi Muntenegru vor trebuì să fie evacuate, iar teritoriile de sub ocupaţiune, restaurate... Relaţiunile dintre diferitele State balcanice vor trebuì să fie prieteneşte restabilite după sfatul marilor puteri şi pe temeiul liniilor de naţionalitate trase după datele istorice“. A. Tardieu, op. cit. pag. 92 şi N. Daşcovici, *Principiul Naţionalităţilor şi Societatea Naţiunilor*, Bucureşti, Cartea Românească, 1922, pag. 163.

Cum se vede tratatul din 1916 nu ne ofereà — în urma împrejurărilor de atunci — decât, să zicem, jumătate din teritoriul național.

Evenimentele ce au urmat, dintre care cel mai important a fost intrarea în război a Statelor Unite din America, au adus cu sine decretarea dreptului de autodeterminare a popoarelor ca normă de drept internațional. In baza acestui principiu au putut hotărî provinciile românești unirea lor cu Țara-mamă.[1]

Hotărîrile de unire au revendicat cu mult mai mult teritoriu decât tratatul din 1916. Așà s'a votat unirea Basarabiei istorice, până la Nistru (preambulul alin. 2) și a Bucovinei întregi (decizia), iar spre vest „Banatul întreg" și „tot teritoriul locuit de Români" din Crișana, Bihor, Sătmar și Maramureș (punct 1). Cât privește această hotărîre precisă pentru Banat, dar elastică cu privire la frontiera față de Ungaria, nu erà o simplă întâmplare că ea în general coincideà cu linia fixată în tratatul din 1916. Dl Iuliu Maniu cunoșteà dejà dela începutul lui Novembrie 1918, din arhivele secrete ale ministerului de război austriac, preluate de Consiliul Național Român din Viena, textul și deci linia fixată în tratatul din 1916. Ardealul a ținut să se identifice cu pretențiile justificate ale guvernului din București, dând astfel aspirațiunilor naționale, în imprejurările schimbate, o formă și frontiere mai corespunzătoare, fără să le micșoreze când erau exagerate prin tratat, dar îndreptându-le când nu erau deplin asigurate, ca d. e. în Maramureș. Aceeași atitudine a urmat-o și Bucovina.

Marile puteri, constituite în Consiliul Suprem, au acceptat „să încheie pacea cu Germania pe baza condițiunilor de pace fixate în adresa din 8 Ianuarie 1918 a președintelui Wilson către Congres",[2] cât și pe baza principiilor enunțate în adresele următoare. Nota Consiliului Suprem din 4 Noemvrie 1918 ex-

[1] Basarabia în 9 Aprilie 1918, Bucovina în 28 Noemvrie 1918 și Ardealul în 1 Decemvrie 1918.

[2] Nota aliaților către președintele Wilson, 4 Nov. 1918 vezi Alfred E. Zimmern: *Europe in Convalescence*, Second Edition, Mills & Boon, London, 1922, pag. 249.

primă însă şi două „rezerve“ : cu privire la „libertatea mărilor“ şi la „reconstruirea teritoriilor devastate“. A treia rezervă, cea mai importantă pentru noi, din punct de vedere principal, a fost făcută de reprezentanţii Italiei, dar n'a fost menţionată în textul notei. Opinia separată a Italiei, arată, că ea „nu recunoaşte baza acceptată cu privire la Germania de obligatoare şi pentru aranjamentul viitor cu Austro-Ungaria“.[1] Faptul că această opinie separată a unei mari puteri a fost ţinută secret un timp oarecare arată, că Italia, pe atunci, încă nu a vrut să renunţe la tratatul său cu aliaţii europeni, iar aceştia, sperând că o vor puteà îndupleca să revie asupra rezervei amintite, au omis, împreună cu America, să clarifice dela început acel punct principial. „Această omisiune“ — spune atât de bine profesorul A. E. Zimmern — „a fost o greşală gravă şi fatală, şi sămânţa pentru intrigi nesfârşite“.[2]

Cu toate că aliaţii nu au contestat nici odată valabilitatea tratatului cu Italia, totuşi Conferinţa a admis în principiu (după cum am văzut): ca noile tratate de pace să fie stabilite în spiritul punctelor lui Wilson, iar nu conform tratatelor secrete.[3]

Puterile semnatare ale acestor tratate aveau o „aversiune profundă“ în contra unor acorduri pe cari le-au semnat în ceasuri grele, abandonând chiar multe din interesele lor.[4] Tratatul cu Rusia nici nu a venit în discuţie, fiindcă — spre fericire — nu erà cine să ceară împlinirea lui. Dar s'a cerut realizarea clauzelor din tratatele cu Italia şi România.

Dl André Tardieu — mâna dreaptă a d-lui George Clemenceau — constată, că au fost trei dificultăţi cari se opuneau aplicărei tratatului cu Italia.[5]

[1] A. E. Zimmern op. cit. pag. 101.

[2] Ibid pag. 105.

[3] Cu Italia, 27 Aprilie 1915; cu Rusia, 1915, prin care i-se cedase Bosforul şi Dardanelele şi cu România 17 August 1916.

[4] M. Délcassé ministrul de externe al Franţei către d. H. W. Steed, în conversaţia din 30 Aprilie 1915: „Poate am greşit, dar am fost puşi într'o situaţie teribil de grea. Italia ne-a pus pistolul la cap“. *The Review of Reviews*, Nr. 416 p. 233, Sept.—Oct. 1924.

[5] A. Tardieu, op. cit. pag. 430.

Prima „constă în desmembrarea totală, şi neprevăzută în tratatul din Londra, a Austro-Ungariei." A doua, în faptul că acel „tratat nu legà şi Statele Unite". Acest punct de vedere îl reprezentà preşedintele Wilson, când a spus d-lui Orlando în şedinţa Consiliului Suprem din 24 Aprilie 1919: „Argumentul meu este, că, împrejurările cari au dat tratatului din 1915 justificarea sa, s'au schimbat cu totul de atunci".[1] Iar ultima dificultate şi-a creat-o însăşi Italia, fiindcă „în timp ce ea invocà tratatul din Londra, revendicarea Fiumei implicà violarea lui", pentrucă art. 5 din sus zisul tratat atribuià Fiume Croaţiei.

Aceleaşi dificultăţi, chiar cu una mai mult, au stat şi în calea aplicărei tratatului cu România. Ceeace spune dl Tardieu cu privire la Fiume, este analog cu revendicarea — contară tratatului din 1916 — susţinută de delegaţia română cu privire la Maramureş şi partea de nord a Bucovinei.

Cât priveşte acest tratat, atitudinea Consiliului Suprem a fost, dela începutul începutului, hotărîtă şi precisă. Ea „a evitat punerea în discuţie a tratatului".[2]

Numai după opuneri îndărătnice, mai ales din partea Rusiei, a putut fi semnat tratatul amintit în forma lui definitivă (dându-ni-se întreg Banatul), şi numai mulţumită momentelor critice, când armatele ţarului au fost izgonite dela frontiera de nord a Ungariei până la frontiera Galiţiei. Cu privire la valabilitatea acestui tratat, semnat mai mult de silă, a mai intervenit un fapt, care a determinat pe „jurisconsulţii aliaţi să susţie că tratatul a fost anulat prin pacea germano-română dela Bucureşti".[3] Fiindcă România a tratat şi încheiat, fără consimţământul

[1] A. Tardieu, op. cit. pag. 432, notă.

[2] Ibid pag. 427.

[3] A. Tardieu op. cit pag. 427, notă.

Părerea exprimată în lucrarea semioficială: A. *History of The Peace Conference,* VI vol. (editor H. W. Temperley) London, 1921—1924, vol. IV, pag. 221, că România a reîntrat în războî pretextând violarea tratatului din Bucureşti este tot sofistică, fiindcă ultimatul înmânat de Ministerul Coandă în 10 Nov. 1918 Generalului Mackensen nu se referă la tratatul amintit şi a fost expediat la recercarea aliaţilor. Comp. Max Luyken: *Gfm. von Mackensen von Bukarest bis Saloniki.* I. f. Lehmanns Verlag — München, 1920, pag. 29 şi 31.

prealabil şi precis al aliaţilor (consimţământ cerut, dar refuzat) pacea cu inamicul, ceeace art. 5 din tratat interzicea în mod categoric. Imprejurarea, că experţii Conferinţei nu a ţinut seamă în hotărîrea lor, de faptul că pacea dela Bucureşti nu a fost sancţionată şi promulgată de Rege, şi astfel nici ratificată de parlament, deci nu aveà puterea constituţională, arată, că Conferinţa nu voià să ieie act de acea împrejurare atenuantă, pentru a puteà rămâneà faţă de un mic aliat fidelă principiilor pretinse de preşedintele Wilson şi acceptate de Consiliul Suprem. Pentru delegaţia română să impuneà însă, să ţie seamă de această interpretare.

Marile puteri au ţinut să arate, încă înaintea începerei oficiale a Conferinţei, că ele nu recunosc de valabil şi deci nu vor respectà tratatul din 1916.

Pentru accentuarea şi consfinţirea acestui punct de vedere — discutabil — ele au fixat numărul delegaţiilor României numai la doi, cu toatecă, sau, chiar fiindcă art. 6 ne confereà pentru tratativele preliminare şi negocierile de pace aceleaşi drepturi ca şi aliaţilor.

Atitudinea urmată de delegaţia română.

Delegaţia română a fost dintre cele din urmă care a venit la Paris, sosind după terminarea tratativelor preliminare şi numai câteva zile înaintea începerei oficiale a Conferinţei. Ea a fost prezidată şi condusă de dl Ion I. C. Brătianu, prim-ministrul ţării, secondat fiind de ceilalţi delegaţi: d-nii V. Antonescu ministrul la Paris; generalul Coandă; fericitul N. Mişu ministrul la Londra; şi A. Vaida-Voevod, şeful delegaţiei ardelene. Preşedintele delegaţiei a fost, după cum am văzut şi cum recunoaşte el însuşi în discursul său din cameră (17 Decemvrie 1919), „prevenit“ despre intenţiunea aliaţilor cu privire la tratatul din 1916. „*Românimea*“ afirmă, că ministrul Franţei la

Bucureşti l-a încunoştiinţat înainte de plecarea sa la Paris „că aliaţii cosideră tratatul din 1916 de caduc".[1]

Cu toate acestea semnatarul acelui tratat aveà tot dreptul, chiar datoria, faţă de semnătura sa, să încerce a salvà valabilitatea acelui acord. Această încercare erà îndreptăţită şi prin atitudinea echivocă, pe care marile puteri au avut-o cu privire la tratatul cu Italia, şi prin „rezerva" acelei ţări pronunţată în şedinţele Consiliului Suprem din 1—4 Noemvrie 1919.

Politica este arta, care stă în funcţiunea realizării egoismului naţional sau de partid. Pentru înfăptuirea idealului naţional dl Ion I. C. Brătianu a cerut maximul revendicărilor noastre. A cerut recunoaşterea intregei Basarabii, a întregei Bucovine (în contrazicere cu tratatul), iar spre Ungaria pretindeà frontiera stabilită în 1916. Argumentele, cu care d-sa susţineà aceste revendicări, erau în primul rând — cum ne arată memoriile remise Conferinţei — drepturile istorice, etnice, de autodeterminare şi uneori economice, considerând tratatul din 1916 numai ca un argument în plus.[2]

Conferinţa nefiind aplicată să-şi modifice punctul de vedere cu privire la tratatul declarat caduc, dl Ion I. C. Brătianu a urmărit realizarea maximului de aspiraţiuni naţionale prin o „tactică de afirmare şi tărăgănare". Bazându-se pe dreptul de autodeterminare, dar fără a renunţà la tratat, care, ca acord secret, erà opus spiritului nou, a sperat, că împrejurările se vor desvoltà în aşà fel, încât va ajunge la izbândă cu tactica sa. Evenimentele însă, ce au urmat, au dovedit că speranţa a fost zadarnică.

In şedinţele comisiunilor speciale ca şi în convorbirile particulare cu diferiţi bărbaţi de stat, delegaţii români au putut observà, încă din Februarie 1919, că tratatul nu va fi recunoscut şi nici frontiera spre vest nu va fi aceea cerută de ei. Astfel inflexibilitatea, corolarul tacticei de afirmare şi tărăgănare,

---

[1] *Viitorul* an. XII, nr. 3430, 17 August 1919.

[2] Afară de un memoriu special, care aveà menirea să dovedească valabilitatea acelui tratat.

a ajuns să devie dintr'o atitudine explicabilă un rău, pe atunci încă remediabil.

Zi cu zi, pas cu pas, prin intrigi, contraziceri şi ezitări, provenite din ambele părţi, s'au îndepărtat marile puteri tot mai mult de delegatul român, rămas intransigent. Dl Brătianu a reprezentat atitudinea sa inflexibilă cu mândrie. Dar dacă mândria păreà „celor mici" dreaptă şi măreaţă, ea erà calificată de „cei mari" ca sumeaţă. Ea a avut ca rezultat direct insuccesul delegatului român de a câştigà tezei sale simpatiile celor mari, atât de necesare pentru reuşită. De aici s'a născut „politica rancunoasă"[1] a delegaţilor marilor puteri faţă de România, cât şi o vădită ignorare şi boicotare[2] a persoanei primului delegat român.

Desigur, trebue să regretăm, că „cei patru" atotputernici, factorii hotărîtori pentru crearea lumei noi, nu s'au putut ridicà de-asupra unor sentimente cari nu aveau ce căutà în deliberările atât de importante pentru lumea întreagă.

Dacă până la un moment se poate zice că tactica d-lui Brătianu erà în funcţiunea egoismului şi a interesului naţional, aceasta nu se mai poate susţineà, după ce două evenimente dela Conferinţa de pace au dovedit cu prisosinţă, că tactica inflexibilă erà definitiv compromisă şi chiar periculoasă intereselor ţării.

Nu vom insistà asupra faptului că mai târziu (1 August 1919) Conferinţa de pace ne-a recunoscut, în contrazicere cu tratatul din 1916 întreaga Bucovină, cerută de dl Brătianu, din punct de vedere istoric şi etnic, dând astfel o nouă dovadă că nu intenţionează să tragă frontierele României în baza tratatului declarat caduc.

Amintim că aliaţii dăduseră sfatul prietenesc d-lui Brătianu de a-şi modificà atitudinea, întrucât validitatea tratatului ne

---

[1] Compară Dr. E. J. Dillon: *The Peace Conference;* London, Hutchinson & Com. pag. 185.

[2] Charles U. Clark: *Greater Roumania;* Dodd, Mead & Comp., 1922. pag. 285.

făceà să pierdem recunoaşterea pentru tot nordul Bucovinei şi pentru întreaga Basarabie.

Un sfat identic primise Italia în repeţite rânduri, aşà şi în 19 Aprilie 1919, când preşedintele Conferinţei, dl Clemenceau, a apelat la delegaţii italieni „să se înţeleagă cu noi (Conferinţa) pe baza dreptăţii". [1]

Primul eveniment edificator erà împrejurarea, că Italia, după ce a încercat — zadarnic — o tactică de rezistenţă, a renunţat în 27 Maiu 1919 de bunăvoie la tratatul său, care îi dădeà aproape întreaga Dalmaţie, dar fără Fiume, şi a acceptat, ca graniţele sale să fie stabilite în baza principiilor enunţate de Wilson. [2] Aşa dară, o mare putere a renunţat de bunăvoie la tratatul, a cărui valabilitate nu a fost nicicând contestată de ceilalţi semnatari. Multe consideraţiuni, dovedind o clară viziune politică, au determinat această atitudine conciliantă a bărbaţilor de stat italieni.

Al doilea eveniment a fost: stabilirea frontierei din Banat. Cum vom vedeà în altă parte, comisiunea de experţi acceptase prima oară frontiera propusă de Englezi (28 Februarie 1919), care ne lăsà calea ferată Timişoara—Baziaş. In urma atitudinei d-lui Brătianu însă, care n'a vrut să intre în negocieri pe chestia Banatului, le-a reuşit Sârbilor să provoace o revenire asupra primei delimitări de frontieră. Astfel, după câteva săptămâni experţii au reluat discuţiunea şi au fixat frontiera, care ne ştirbeşte şi azi cele mai elementare drepturi în Banat. Speranţa d-lui Brătianu, că forul suprem al Conferinţei nu va primì această frontieră, ci va da ascultare cererilor române, a fost distrusă prin hotărîrea Consiliului Suprem din 21 Iunie 1919, care a acceptat frontiera propusă de experţi.

Va să zică după 27 Maiu, şi după 21 Iunie 1919, dl Brătianu numai puteà aveà nici un drept să creadă în executarea tratatului din 1916. Ca bărbat de stat ar fi trebuit să-şi dee dejà cu luni înainte seamă, cum probabil a şi făcut-o, că

[1] A. Tardieu, op. cit. pag. 431.

[2] Ibid. pag. 432.

aliaţii nu vor recunoaşte tratatul de valid. Faptul că d-sa a continuat cu tactica negativă, arată că ea a lunecat în funcţiunea egoismului de partid.

Indată după aceste evenimente, primul delegat român ar fi trebuit să înfăptuiască intenţiunea, pe care, cum a mărturisit-o într'un discurs ulterior, o aveà dejà dela plecarea sa la Paris: să demisioneze.[1]

D-sa a plecat supărat dela Conferinţă (în ultimele zile ale lui Iunie 1919), lăsând pe ceilalţi delegaţi cu o singură instrucţie: nu negociăm şi rezistăm. Plecarea subită corespundeà unei secesiuni şi rămânerea celorlalţi delegaţi, fără posibilitatea de acţiune, nu îmbunătăţea mult situaţia. Ca bărbat de stat trebuià să se întrebe, dacă secesiunea puteà să dee bune rezultate, în cazul când plecarea nu ar fi însemnat totodată şi demisionarea d-sale. Cum însă şi-a fost înaintat demisiunea abià trei luni în urmă, trebue să constatăm, că n'a vrut să înveţe din experienţa unei mari puteri. Delegaţii Italiei au părăsit şi ei în mod demonstrativ Conferinţa (în 24 Martie 1919), fiindcă puterile nu voiau să le îndeplinească cererea cu privire la Fiume. Dar în 7 Maiu dejà s'au reîntors „umiliţi la Paris, fără să-şi fi exprimat cineva dorinţa ca ei să se reîntoarcă".[2] Au revenit fiindcă „s'au convins că aliaţii au fost hotărîţi să încheie pacea fără participarea Italiei.[3] Când o mare putere astfel „umilită", renunţà la politica de resistenţă, atunci puteam noi, ţară mică, să ne permitem luxul de a continuà tactica negativă?

Dl Brăţianu a plecat dela Conferinţă ignorând şi sfaturile amicale cari ni se dădeau din partea oficialităţii şi semioficialităţii. Unul din cei mai distinşi ziarişti francezi, adânc cunoscător al problemelor externe şi devotat prieten al României, dl Auguste Gauvain, care a jucat, indirect, un rol important

[1] „Sau sunt primit cu tratatul acesta, sau mă întorc în ţară ca să-mi dau demisiunea". *Viitorul*, an. XII. Nr. 3509, din 3 Noemvrie 1919.

[2] Francesco Nitti: *Das Frielose Europa*, II. Auflage, Frankfurter Societäts-Druckerei, 1922, pag. 89.

[3] A. F. Pollard, op. cit. pag. 370.

la Conferință, ne arătă în *„Journal des Débats“* intențiunile bune ale amicilor noștri: „Ar fi fost mai recomandabil să nu se insiste asupra executării ad literam a oarecăror clauze ale tratatului din 1916, ci să se ocupe întâi de a-și menajà concursuri în vederea unor eventualități prevăzute de toți observatorii cu viziune clară a lucrurilor. Incercând să îndrumăm diplomația română în această direcțiune, am crezut că procedăm mai amical față de dânsa decât imitând pe curtezani, cari spuneau mereu d-lui Brătianu: veți aveà Banatul“![1]

Demisionarea, adecă mărturisirea insuccesului în urma tacticei urmate, ar fi implicat în mod logic recunoașterea, că alt bărbat de stat român, regretatul Take Ionescu, a văzut mai bine calea și mijloacele ce trebuiau întrebuințate de delegația română pentru împlinirea postulatelor naționale. Admiterea eșecului propriu și a faptului că evenimentele au dat dreptate, singurului rival politic pe atunci, ar fi fost egală cu o sinucidere din punct de vedere al politicei de partid. De aceea trebuià găsită o formulă, care pe de o parte să unească întreaga națiune în jurul d-lui Brătianu, izolând pe contrarul politic, pe de altă parte, să fie o platformă sigură pentru alegerile, cari urmau să se ție în viitorul apropiat. Formula găsită a fost: evoluarea „tacticei de afirmare și tărăgănare“ într'o „tactică“ — căci nu o putem numì „politică“ — „de rezistență“. Aici zace adevărata cauză a tacticei negative și recalcitrante. Astfel, ambiția unui om politic de a se salvà pe sine, și dorința de a distruge pe un adversar, a exploatat — nu prima oară în istoria politică — situația internațională pentru interese personale și de partid, ignorând interesele țării.

Fericitul Take Ionescu erà convins că „directivele politicei românești“ la Conferința de pace trebue să fie identice cu acelea „rezumate“ de dl Ion I. C. Brătianu „in 1914“. Fiindcă și „astăzi, oricare ar fi concepțiunea noastră de egală îndreptățire a intereselor Statelor mici cu acelea ale Statelor mari, primele sunt în majoritatea cazurilor nevoite să profite de

[1] *Viitorul,* an. XII, Nr. 3418, din 5 August 1919.

împrejurările create de celelalte pentru a dobândì maximul de satisfacţie a propriilor lor interese."[1] Dl Brătianu s'a „dus la Conferinţă — cum ne spune d-sa — călăuzit de aceste principii şi... ca reprezentantul României, care a semnat tratatul din 1916".[2] Dar defapt d-sa a abandonat „principiile" arătate mai sus, cu toate că l-a sfătuit şi marele Venizelos să le urmeze,[3] şi s'a manifestat numai ca „semnatarul tratatului din 1916". Dacă ar fi rămas fidel principiilor sale din 1914, sigur, trebuià să abandoneze, în mod logic tactica negativă, ajungând astfel în deplin acord cu contrarul său politic, Take Ionescu.

Atitudinea d-lui Brătianu dela Conferinţa de pace fiind continuată după reîntoarcerea d-sale în ţară cu şi mai multă sfidare, a înăsprit din zi in zi mai mult legăturile României cu areopagul mondial.

La această înăsprire au mai contribuit două împrejurări. Prima: tratatul pentru garantarea drepturilor minorităţilor, care trebuià semnat odată cu tratatul austriac.

Cererea formulată de dl Brătianu, ca principiul ocrotirei minorităţilor să fie impus în formă clară tuturor Statelor din lume, a fost justă. Dar nu erà încă realizabilă, fiindcă Conferinţa de pace s'a mărginit să stabilească dreptul minorităţilor prin tratatele speciale numai în acele teritorii unde în trecut neîndreptăţirea minorităţilor, sau a majorităţilor, a contribuit la spiritul de nelinişte şi de inimiciţie.

Tratatul, aşà după cum i-se cereà României să-l semneze, erà inacceptabil, fiindcă preambulul însemnà o ruşinoasă umilire a ţării noastre.[4] Avem motive a crede că el a fost astfel formulat tocmai ca un răspuns la atitudinea d-lui Brătianu faţă de Consiliul Suprem. Nu faptul că România refuzà semnarea tratatului în forma redactată, a stârnit mâhnirea „celor mari", ci împrejurarea că delegatul nostru n'a vrut nici să intre în nego-

[1] *Viitorul*, an. XII, Nr. 3559, din 24 Decemvrie 1919.

[2] Ibid.

[3] Ibid.

[4] Vezi anexa I.

cieri pentru schimbarea preambului ofensator şi a clauzelor prea „brutale". El a perzistat pe lângă punctul său de vedere, cu toate că i s'a spus, atât pe cale particulară, cât şi prin note oficiale,[1] că în cazul unei politici conciliante, — sau, cum spune nota Consiliului Suprem — în cazul semnării tratatului cu Austria: „Conferinţa va fi fericită să examineze modificările ce vor puteà fi aduse la clauzele interne".[2]

Modificările, se ştie, puteau să fie atunci cu mult mai însemnate ca acelea obţinute două luni mai târziu.

A doua împrejurare care a provocat încordarea relaţiunilor între România şi Conferinţa de pace, a fost atitudinea contradictorie şi nehotărîtă pe care o luase Consiliul Suprem cu privire la regimul bolşevic din Ungaria. Fiind România atacată de trupele roşii, noi am dus, în cele două campanii,[3] nu numai un războî de legitimă apărare, ci am făcut, în acelaşi timp, prin zdrobirea şi înlăturarea focarului bolşevic din centrul Europei un mare serviciu lumei civilizate. Cu toate că Consiliul Suprem a recunoscut legitimitatea războiului nostru, şi, cu toate că poporul maghiar şi opinia publică mondială au apreciat foarte mult serviciul ce l-am făcut noi omenimei, totuşi Consiliul Suprem ne-a interzis (prea târziu) intrarea în Budapesta şi ne-a cerut pe urmă grabnica evacuare a teritoriilor ungare. Intrigile, ce le ţeseau diferite persoane şi naţiuni în legătură cu manifestările Consiliului Suprem faţă de Ungaria şi faţă de noi, sunt prea puţin cunoscute, pentru a ne puteà explica această atitudine ciudată. Credem a fi bine informaţi când susţinem, că principalul motiv, care a determinat Conferinţa să adopte atitudinea arătată, a fost temerea, ca România să nu încerce, printr'un fapt împlinit, să-şi realizeze un plan de imperialism nesănătos. Sigur, bănuiala că România ar putéà influenţà deslegarea politicei interne din Ungaria în favorul intereselor sale, împiedecând astfel combinaţiile politice şi economice ale unor mari puteri,

[1] Astfel ultima oară în nota din 12 Octomvrie 1919.

[2] *Viitorul* an. XII. Nr. 3510 din 4 Noemvrie 1919.

[3] Până la Tisa, şi până la graniţa Austriei.

încă a contribuit mult la urgitarea evacuării teritoriilor maghiare. Tot aşà de mult a contribuit însă şi dorinţa Consiliului Suprem, de-a face, pe cale paşnică, imposibilă răspândirea bolşevismului în Europa centrală, preconizând o înţelegere directă cu Bela Kun.

Dar, ori cari ar fi fost dorinţele Conferinţei, sau mai bine zis ale Consiliului Suprem, calea aleasă de dl Brătianu pentru a nu da ascultare cererilor juste şi a opune hotărîrile nedrepte nu a fost nici potrivită nici practică. Nu prin ignorarea Conferinţei, nu printr'o tactică negativă se puteà obţine o soluţie satisfăcătoare pentru ambele părţi.[1]

Conferinţa ne-a trimis douăsprezece note în ton conciliant, dar totuşi energic. Şi fiindcă acele note au rămas fără nici un răspuns, sau cu răspuns dilatoriu, şi „pentru a arătà importanţa ce Conferinţa puneà ca să obţină răspunsul României, ea a însărcinat chiar pe un delegat special, Sir George Clark“ — ajutat de dl Allen Leeper — „de-a merge la Bucureşti“.[2] Neprimind însă nici această misiune un răspuns precis, s'a ajuns ca urmare logică a tacticei d-lui Brătianu la ultimatul din 15 Noemvrie 1919, care ne-a pus, cu adevărat, cuţitul la gât.

Ce măsuri a luat guvernul d-lui Ion I. C. Brăţianu ca să pareze, sau să evite situaţia critică?

Răspunsul e scurt: nici una. Dimpotrivă, a făcut tot ce a putut — conştient sau inconştient — pentru a mărì abizul între România şi Conferinţă.

Atunci, când un guvern este sincer convins că va trebuì

[1] Atitudinea d-lui Brătianu este astfel calificată de cercurile conducătoare din apus: „Dl Brătianu cu toate că nu s'a distins prin arta politicei sale (statesmanship), totuşi a avut cel puţin curajul convingerilor sale“. Vezi H. W. Temperley, op. cit. vol. IV. pag. 224.

[2] Ultimatul din 15 Noemvrie 1919, *Viitorul* an. XII, Nr. 3540 din 5 Decemvrie 1919.

să treacă mai curând sau mai târziu dela „tactica de trăgănare“ față de Conferința de pace la o „politică de rezistență“ față de 26 State, el e dator să pregătească din bună vreme țara sufletește și materialicește pentru o eventuală izolare. Guvernul liberal din 1919 a încercat pregătirea sufletească, dar a neglijat cu desăvârșire cea materială.

Articolele de fond din oficiosul liberal nu erau o suficientă garanție pentru reușita rezistenței cerută de acel partid. Nu prin fraze și articole ca: „Misiunea noului guvern“,[1] și: „Pe ce se întemeiază politica de rezistență“ — care în fond nu dădeau nici un sfat practic, nu arătau nici o modalitate cum s'ar puteà înfăptuì acea politică — nu în felul acesta trebuià pregătită țara pentru drumul greu pe care erà să fie târîtă. Nici „Manifestul“ electoral al partidului liberal, care „învită țara la o politică de apărare“,[3] nici frazele rostite de dl Brătianu[4] nu puteau, singure, să servească scopul dorit. Pentru eficacitatea rezistenței nu se cereau fraze ca acestea: „Intrucât rezistența este hotărîrea bărbătească a unei conștiințe naționale, fiți siguri, d-lor, că nu este nici în putința, nici în interesul aliaților ca să o înfrângă“.[5]

Pentru a puteà sperà un rezultat favorabil în urma „politicei de rezistență“ trebuià organizată țara din punct de vedere politic, economic, financiar și militar. Fără această pregătire calea propusă rămâneà o simplă aventură. Erà naiv să creadă cineva, că fraze, cari nu se bazau pe o organizație reală și puternică a țării să poată produce o cedare, o înfrângere a Conferinței de pace, față de un mic Stat aliat.

---

[1] „De a sta strajă pentru a apără țara de jicnirile ce voiesc să ne fie impuse în chestiunea libertății noastre economice și suveranității noastre de stat“. *Viitorul* an. XII Nr. 3458, din 14 Septemvrie 1919.

[2] *Viitorul* an. XII Nr. 3459 din 15 Septemvrie 1919.

[3] *Viitorul* an. XII Nr. 3480 din 5 Octomvrie 1919.

[4] Dupăce guvernul Vaida-Voevod înștiințase Conferința că va semnà tratatele.

[5] Discursul d-lui Ion I. C. Brătianu în cameră, 17 Decemvrie 1919. *Viitorul* an. XII Nr. 3559 din 24 Decemvrie 1919.

Erà cu putinţă organizarea materială a politicei de rezistenţă?

Guvernul liberal nu a luat nici o măsură de pregătire materială, şi acest fapt ne dovedeşte odată mai mult, că nici dl Brătianu nu credeà în posibilitatea, în eficacitatea, precum nici în necesitatea unei politici de rezistenţă. El, sigur şi-a dat seamă dela început, că organizarea ţării în vederea unei izolări politice şi economice erà imposibilă. Şi aceasta corăspundeà situaţiei reale, pentrucă vechiul regat erà, în urma ocupaţiei străine, secătuit din punct de vedere economic. Oficiosul liberal publică[1] ca titlu de document un articol din revista engleză *„Near East"* care redă foarte bine trista situaţie economică a ţării dela începutul anului 1919:

„Cu privire la industria petroliferă se pare că maşinile sunt în condiţiuni destul de satisfăcătoare. Germanii... au ajuns să ridice producţia petrolului la $^3/_4$ din producţia dinainte de război. Rezultatul este, că acum se află acolo un abundent surplus de petrol. Toate rezervoarele mari sunt pline şi se şi risipeşte din petrol".

„O imediată reluare a altui export din România nu se poate. Anul viitor ar puteà fi ceva porumb şi grâu pentru export".

„In prezent comunicaţia pur şi simplu nu există. Nu este material de c. f., sau prea puţin. In lipsa comunicaţiei, oraşe depărtate la 100 klm. sunt complet fără legătură. In ţară se găsesc ceva alimente, dar puţine ajung la oraşe. Preţurile s'au ridicat enorm şi ceeace se poate procurà este foarte scump. Valoarea cumpărătoare a unui leu este aproximativ 10 bani".

Insuşi partidul dela guvern nu aveà încredere în funcţionarea serviciilor de comunicaţie. Astfel oficiosul său provocà organizaţiile din provincie să ridice tipăriturile dela centru prin

[1] *Viitorul,* an. XII Nr. 3258 din 24 Februarie.

delegaţi, „aceasta pentru a împiedecà întârzierea sau rătăcirea pachetelor prin poştă". [1]

Pentru a puteà începe refacerea ţării din punct de vedere economic trebuià să apelăm şi noi — ca Franţa, Italia, Cehoslovacia, Jugoslavia, Polonia etc, — la sprijinul atât de generos al Marei Britanii şi al Statelor Unite. Ajutorul se oferea tuturor Statelor prin „Consiliul Suprem de ajutorare şi aprovizionare". El, împreună cu Crucea Roşie americană şi cea engleză au prestat în anul 1919 o grandioasă operă umanitară, cum nu s'a mai văzut până în zilele noastre. Alimente şi materii de prima necesitate, în valoare totală de aproape două sute milioane lire sterline (azi două sute miliarde lei) au fost împărţite gratuit, sau pe lungi credite, în Europa întreagă şi în Asia pentru a scăpà popoarele de foamete şi a le ajutà să-şi recâştige cât mai curând viaţa normală.

Din 16 ţări ajutate, România vine în rândul al cincilea, cât priveşte cantitatea materialelor primite. [2]

In rapoartele lui Sir William Good găsim date preţioase despre situaţia deplorabilă ce au găsit-o la noi în anul 1919 membrii comisiunei sale [3] şi despre munca atât de preţioasă prestată de acea comisiune. Vedem că România a primit în decursul anului 1919 dela Consiliul Suprem economic: 186.082 tone alimente, 42,354 tone diferite materii de prima necesitate (îmbrăcăminte etc.) şi 7000 tone materiale de c. f. în valoare totală de 1,581.300 lire sterline [4] (azi 1.264,040.000 lei).

Crucea Roşie britanică a făcut ţării ca dar îmbrăminte în valoare de 125.000 lire sterline [5] (azi 100,000,000 lei).

---

[1] *Viitorul* an. XII Nr. 3262 din 28 Februarie 1919.

[2] *Economic Conditions in Central Europe,* vol. I şi II. His Majesty's Stationery Office, London, 1920 (raportul lui Sir William Good, directorul britanic de aprovizionare, prezentat parlamentului englez).

[3] „Infăţişarea unei Românii economiceşte independente şi prosperândă nu se arătase primilor investigatori". Ibid. vol. II pag. 34.

[4] Raportul lui Sir William Good, vol. I pag. 15 şi 16.

[5] Ibid. vol. II pag. 36.

Statele Unite au contribuit cu cantităţi enorme de alimente şi îmbrăcăminte pentru ajutorarea ţării secătuite, dăruind pentru copiii români alimente în preţ de 500.000 dolari [1] (azi 90 milioane lei).

„Crucea Roşie americană a ajutorat 273 spitale, 55 infirmerii, 51 orfelinate, 30 şcoli, 74 alte instituţiuni şi 1921 sate", ea „a distribuit 6,886.913 porţii de mâncare" şi „a ajutat 663,578 persoane cu alimente, îmbrăcăminte şi încălţăminte, etc.".[2]

Afară de aceste ajutoare, România a mai primit până la 31 Maiu 1920 prin „American Relief Administration" (organizaţie americană de aprovizionare) direct din Statele Unite „alimente în valoare de 64.528'24 dolari, iar mărfuri în preţ de 1,374.119'35 dolari [3]

Pentru a amelioră „problema principală, a transportului şi a comunicaţiei" s'a obţinut „în urma eforturilor combinate a misiunilor britanice şi franceze, 50 locomotive dela frontul anglo-franco-american şi 11 au fost predate de Bulgari în Dobrogea".[4]

Acesta a fost ajutorul enorm pe care l-a primit România dela marii aliaţi. Şi dacă suntem sinceri, trebue să recunoaştem, că fără acel ajutor — din singura resursă posibilă pe atunci — am fi avut în multe părţi ale ţării foamete, ne-ar fi murit zeci de mii de copii, preţurile pentru toate necesităţile de trai ar fi ajuns mai „urcate", [5] şi nici campania contra Ungariei nu am fi putut-o întreprinde în condiţiuni satisfăcătoare.

Situaţia armatei noastre, evident că erà mai bună după campania din Ungaria decât în iarna 1918—1919. Dar ceeace spune dl General G. D. Mărdărescu în lucrarea sa [6] cu privire la „armatură şi muniţiuni". pentru acea dată, se potrivea şi pentru toamna anului 1919: „aveam cantităţi numai relativ

[1] Ibid.
[2] C. U. Clark, op. cit. pag. 404.
[3] Ibid. pag. 418.
[4] Raportul lui Sir William Good, vol. II pag. 35.
[5] Ibid.
[6] General D. G. Mărdărescu: *Campania pentru desrobirea Ardealului şi ocuparea Budapestei*, 1918—1920, Cartea Românească, Bucureşti 1921.

suficiente“.[4] Dar „îmbrăcămintea din magaziile de mobilizare ale corpurilor, ca şi aceea existentă în restul depozitelor, nu erà suficientă decât pentru un efectiv restrâns“.[5] Dovadă erà îmbrăcămintea engleză, americană şi franceză a unităţilor noastre. „Politica de rezistenţă“ ne-ar fi impus menţinerea pe picior de războі a unui mare efectiv de armată, pentru un timp mai îndelungat, cu scopul dea ne apără frontierele şi a menţineà siguranţa internă. Abstragând dela faptul că acea „politică“ ne-ar fi tăiat, dintr'o dată, întreg sprijinul material — atât de necesar incă — al marilor puteri, trebuià să ne întrebăm: finanţele ţării permit oare cheltuielile enorme, necesare pentru menţinerea armatei pe picior de război?

Finanţa ţării erà în anul 1919 într'un adevărat haos: aveam cinci feluri de monedă, cari circulau în ţara întregită; impozitele erau foarte slab plătite sau de loc, taxele de export fiind aproape inexistente, singurul venit al Statului erau monopolurile şi taxele de import. „Bugetul arătà un deficit lunar de 160.000,000 lei (pe atunci 800,000 pf. sterling), întratele fiind între 30—40 milioane lei şi spesele aproape 200.000,000 lei“.[1]

Erà explicabil deci, că guvernul român a achitat spesele pentru aprovizionarea ţării prin bonuri (relief bonds).[2] Exportul, barometrul prosperităţii unui Stat, erà foarte redus din cauza lipsei mijloacelor de transport. Din acest motiv „se putrezeà lemnul în stocuri“. Iar cu privire la petrol — al doilea produs de export după grâne — ne spune Sir William Good următoarele: „stagnarea a continuat, şi în Iulie 1919 întreg comerţul a ajuns la un punct mort“.[3] In urma lipsei de locomotive, vagoane-cisterne, rezervoare de benzină „s'au exportat în primele cinci luni ale anului 1919 abià un percent din cantitatea exportată în 1913“.[4]

---

[4] Ibid. pag. 10.

[5] Ibid.

[1] Raportul Sir William Good, Vol. II. pag. 38.

[2] Ibid pag. 35—36.

[3] Ibid pag. 36.

[4] Raportul Sir William Good, vol. II, pag. 38.

Prospectul României pentru anul 1920 îl schițează Sir William Good cu următoarele cuvinte: „Recolta locală a produs cantități suficiente pentru a îndestulì necesitățile României cu privire la cereale, și dea face posibil României să exporteze cantități de grâu și porumb (100,000 tone). Produse de bumbac și de lână, îmbrăcăminte, fier și oțel, mașini agricole și alte mașini sunt căutate. Să cer oferte din America și Anglia pentru locomotive și material rulant".[1]

Astfel fiind situația reală — materială — a țării noastre, și neputând așteptà o ameliorare pentru anii viitori decât prin sprijinul aliaților, care om serios ar fi putut crede, că în timp ce toate serviciile publice, întreaga organizație de stat erà la începutul reorganizării, fraze frumoase erau suficiente pentru a ne asigurà succesul „politicei de rezistență?" Pe atunci trebuià să fim fericiți, că putem primì pe credit (bonuri de tezaur) mii de vagoane de îmbrăcăminte și alte materii de prima necesitate din țările aliate. Ameliorarea situației economice, depindeà în mod direct de bunăvoința și sprijinul marilor aliați.[2]

Pe lângă toate afirmările d-lui Brătianu, făcute în interes de partid, sub împrejurările arătate nu putem crede că d-sa să fi fost convins de eficacitatea „politicei" de rezistență. O dovadă pentru această presupunere găsim în desbaterile parlamentare din Decemvrie 1923. Dl A. Vaida-Voevod ne spune în discursul său asupra Banatului următoarele: „Brătianu a opus rezistență spre a obține mai mult. A reușit? Și el spuneà însă, încă prin Iunie (1919), că Maniu va trebuì să primească formarea guvernului spre a iscălì, ori dacă Maniu nu va vedeà că aceasta îi este datoria patriotică, atunci un alt guvern, căci tratatul va trebuì semnat, dar nu el, Brătianu, va fi care îl va semnà".[3]

---

[1] Ibid, vol. II, pag. 11.

[2] Dl Ion I. C. Brătianu afirmase contrarul în discursul din 17 Decemvrie 1919: „Nu poate să ne înfrângă (aliații), fiindcă nu de bunavoința sau reaua voință depind deficultățile economice ale zilelor de azi." *Viitorul* an. XII Nr. 3559 din 24 Decemvrie 1919.

[3] *Chestia Banatului* de Dr. A. Vaida-Voevod, discurs pronunțat în ședința adunării deputaților din 25 Decemvrie 1923, București, Imprimeria Statului, 1924, pag. 29 (din raportul către dl Iuliu Maniu).

Este regretabil, că din cauza unor interese secundare, s'au pierdut 5 luni, care timp, întrebuinţat fiind pentru o „colaborare“ şi „coordonare“ a intereselor noastre cu acelea ale Conferinţei, am fi putut cruţà unele neîndreptăţiri teritoriale şi o înfrângere şi umilire diplomatică.

Situaţia guvernului Vaida-Voevod.

Partidul naţional a sprijinit până în ultimul moment (prin Consiliul Dirigent şi miniştrii delegaţi în guvernul central) tactica d-lui Ion I. C. Brătianu. El a dat acest concurs ca un colaborator onest şi loial, cu toate că erau mai mulţi dintre conducătorii ardeleni şi bănăţeni, cari s'au convins încă în primăvara anului 1919, că ar trebuì modificată tactica pentru a obţine mai mult.[1] Totuşi acele propuneri nu au fost puse în aplicare, pentru a nu îngreunà situaţia d-lui Brătianu, reprezentantul oficial al ţării.

După întrunirea parlamentului în iarna anului 1919, partidul liberal a oferit printr'o delegaţie d-lui Vaida-Voevod să voteze alegerea sa de preşedinte al camerei, dacă se obligă a declarà din scaunul presidenţial că „va susţineà cu intrasigenţă politica de rezistenţă pe care dl Brătianu a susţinut-o la Conferinţă“.[2] După designarea d-lui Vaida-Voevod de prim-ministru s'a făcut cunoscut „conducătorului partidului liberal, că partidul naţional este aplecat să deà întregul său sprijin ori cărui guvern, şi cu atât mai curând când acel guvern ar fi format de dl. Brătianu, dacă el ar fi hotărît să continue mai departe politica de rezistenţă luând însă toată răspunderea situaţiei asupra sa“.[3]

Răspunsul a fost, precum s'a prevăzut, negativ. Motivul principal fiind, sigur, convingerea că continuarea tacticei de re-

[1] Intre ei şi dl Vaida-Voevod, vezi *Chestia Banatului*, discurs cit. pag. 15—18.

[2] Ibid pag. 32.

[3] Ibid pag. 33.

zistenţă ar fi o sinucidere. Aşà s'a format în urmă guvernul blocului parlamentar compus din partidul d-lui Neculaie Iorga, partidul ţărănesc şi partidele din Ardeal, Basarabia şi Bucovina, regionale încă.

Situaţia în care a fost pus primul guvern parlamentar al României întregite în urma „conflictului" născut între Conferinţa de pace şi guvernul d-lui Ion I. C. Brătianu a fost foarte umilitoare. Fiindcă noului guvern nu-i rămâneà decât să accepte condiţiunile cerute de Consiliul Suprem în ultimatul din 15 Noemvrie 1919, care erà o urmare a greşelilor comise de cele două guverne premergătoare. Aceasta erà singura cale posibilă, abstragând împrejurarea că două din partidele ce formau guvernul (partidul d-lui N. Iorga şi partidul ţărănesc) au preconizat şi mai înainte semnarea tratatelor.

Consecinţele pe care ar fi trebuit să le supoarte ţara noastră din o eventuală continuare a „tacticei de rezistenţă", sau mai bine zis la începerea „politicei de rezistenţă", ar fi fost dezastruoase. In adevăr, ultimatul Consiliului Suprem ne pune următoarele în vedere: „Dacă acest răspuns nu va da satisfacţie Consiliului Suprem al aliaţilor, aceştia sunt hotărîţi să notifice României că ea s'a separat de aliaţi. Ei o vor invità ca să-şi rechieme imediat delegaţii dela Conferinţa păcii şi vor retrage misiunile lor dela Bucureşti".

„In ceeace priveşte reglementarea asupra frontierilor, România va fi astfel, prin propria sa acţiune, despuiată de orice titlu de sprijin din partea puterilor, precum şi de recunoaşterea drepturilor sale din partea Conferinţei".[1]

Oficiosul guvernului francez, *Le Temps*, arătă şi mai drastic urmările ce le-ar fi provocat un răspuns negativ sau dilatoriu al guvernului român, adecă: „ruperea relaţiunilor diplomatice şi refuzul aliaţilor de-a sprijinì aspiraţiile teritoriale ale României, două pedepse, cari ar izolà România din punct de vedere comercial şi militar".[2]

---

[1] *Viitorul*, an. XII Nr. 3540 din 5 Decemvrie 1919.

[2] *Evening Standard*, din 5 Decemvrie 1919.

Guvernul parlamentar aveà de ales numai între două soluţii: sau primeşte condiţiunile Consiliului Suprem, sau periclitează frontierele spre vest, precum şi recunoaşterea reunirei Basarabiei, tăiându-şi în acelaşi timp orice sprijin economic şi financiar, atât de necesar încă ţării noastre.

Dar şi din punct de vedere pur politic, ar fi fost periculoasă o rezistenţă pentru noi. Abstragând dela faptul că nici Marea Britanie, cu poziţia ei geografică extrem de favorabilă, nu-şi mai permiteà luxul unei „splendid isolation", noi nu am fi putut încercà o astfel de aventură. Noi aveam nevoie de temeliile Statului, de fixarea şi recunoaşterea frontierelor noastre prin tratate internaţionale. Continuând conflictul, desigur s'ar fi repetat în mare, ce s'a întâmplat în mic cu frontiera Banatului: în urma ţinutei noastre ar fi fost sprijiniţi şi părtiniţi alţii, adversarii noştri.

Odată izolaţi din punct de vedere politic, economic şi militar ce am fi făcut fără recunoaşterea internaţională a frontierei către vest şi est? Ce am fi putut face dacă ni s'ar fi luat Aradul, Oradea-Mare, Satu-Mare şi Sighetul Marmaţiei cu hotarele lor? Ce am fi făcut dacă Consiliul Suprem ar fi hotărît ca soartea Basarabiei s'o decidă numai o conferinţă viitoare, la care va puteà luà parte şi Rusia? A nu ţineà cont de acelea împrejurări, cari nu erau simple ameninţări, ar fi însemnat distrugerea visului milenar, abià înfăptuit.

Situaţia trebuià deci clarificată, odată pentru totdeauna. Şi fiindcă dl Ion I. C. Brătianu a amânat clarificarea cu două luni prin împiedecarea formărei unui guvern de coaliţie Iuliu Maniu (25 Septemvrie 1919), guvernul d-lui Vaida-Voevod a crezut, că singura cale posibilă este reînceperea colaborării amicale cu Conferinţa de pace.

Cu toate că ultimatul Consiliului Suprem cereà acceptarea condiţiunilor „fără discuţie, fără rezerve şi fără condiţii"[1] dl Vaida-Voevod a declarat categoric miniştrilor aliaţi la Bucureşti, încă înaintea constituirii guvernului parlamentar, că nu va primi

[1] *Viitorul*, an. XII Nr. 3540, din 5 Decemvrie 1919.

formarea guvernului, sau va demisionà imediat, în cazul când preambul ruşinos şi art. 10, şi 11,[1] din tratatul minorităţilor nu vor fi omise.

Numai după ce a primit asigurarea marilor puteri, că se vor omite cele cerute,[2] numai atunci [3] a încunoştiinţat dl Vaida-Voevod în 5 Decemvrie 1919 (ultimul termin) pe ministrii aliaţi, că acceptă condiţiunile notei Consiliului Suprem.

Este bine să reamintim că toate tratatele pentru garantarea drepturilor minorităţilor (acelea cu Cehoslovacia, Jugoslavia, Polonia, Ungaria şi Austria) au fost numai aplicarea principiului stabilit în pactul pentru Societatea Naţiunilor. Tratatele individuale aveau de scop să garanteze mai precis punerea în vigoare a principiului. Pactul a fost semnat de toate Statele participante la Conferinţă în tratatul cu Germania (la Verssailles, 28 Iunie 1919).

Dacă România a semnat principiul — chiar prin dl Ion I. C. Brătianu — nu aveà nici un înţeles să se refuze semnarea unui tratat, care, să ştià bine, că va fi impus tuturor Statelor succesorale în condiţiuni asemănătoare cu acelea ale Poloniei. Nu faptul, cum am zis mai sus, că dl Brătianu nu a vrut să semneze tratatul minorităţilor în forma sa umilitoare a indispus Conferinţa, ci împrejurarea că delegatul român nici nu a vrut să discute textul sau eventualele modificări.

„Cum ruptura aliaţilor cu noi erà iminentă — spune dl Vaida-Voevod în discursul program — cum nimeni nu voià să ia răspunderea, m'am hotărît să iau eu asupra mea sarcina iscălirei tratatelor litigioase".

„M'am hotărît în convingerea, că nu e permis să riscăm a pierde măcar o părticică din ceeace cu atâtea jertfe, cu atâtea vieţi de eroi, cu atâtea nefericiri familiare s'a dobândit".

---

[1] Cari ar fi creat o situaţie privilegiată Evreilor nepământeni.

[2] Schimbările obţinute de dl Vaida-Voevod dela Bucureşti prin intermediul miniştrilor aliaţi: Vezi anexa I.

[3] Acest succes al d-lui Vaida-Voevod a fost considerat în cercurile occidentale ca „o înfrângere a Consiliului Suprem". Vezi Ch. U. Clark, op. cit. pag. 310.

„M'am hotărît să fac acest salt în prăpastie, căci ştiam, că, deşi poate eu unul voi fi o jertfă, totuşi ţara va fi salvată de urmările grave ale unei rupturi cu aliaţii".

„Şi ştiam, că în acea prăpastie, nu schilăvire, nu moarte ne aşteaptă, ci aşteaptă prietenia Americei, Engliterei, Franţei, Italiei, a marelor noastre aliate de eri, de azi şi de mâine".[1]

Astfel s'a revenit la o politică reală şi constructivă, la punctul de vedere pe care îl reprezentà în 1914 şi dl Ion I. C. Brătianu, şi s'a abandonat politica de aventură, afişată şi cerută de partidul liberal din interese de partid.

Programul d-lui Vaida-Voevod pentru politica externă.

Guvernul parlamentar pusese chestiunea externă în fruntea programului său politic. Odată reîncepută colaborarea amicală între România şi Conferinţă, trebuià recâştigată în primul rând încrederea marilor aliaţi, — pierdută pentru un moment, — şi trebuiau cimentate legăturile prieteneşti cu ei. De aceea dl Vaida-Voevod se hotărî să lucreze, prin toate mijloacele diplomaţiei, la întărirea şi la mărirea prestigiului internaţional al României, sperând, că astfel îi va succede să obţină, în tratatele nesemnate încă, o ameliorare a clauzelor nefavorabile nouă, şi să asigure ţării sprijinul moral şi material al aliaţilor. D-sa intenţionà să înceapă sub auspiciile marilor aliaţi tratative cu Cehoslovacia şi Jugoslavia pentru trasarea unei frontiere mai favorabile nouă, în Maramureş, şi Banat. Punctul cel mai important, însă, îl constituià încercarea de a câştigà recunoaşterea din partea marilor puteri, a drepturilor noastre asupra Basarabiei.

Planului de muncă îi s'au opus multe obstacole prevăzute şi neprevăzute. Pentru realizarea lui se cerea, ca premierul

[1] Expunerea d-lui Al. Vaida-Voevod privitoare la programul guvernului, Bucureşti, Tip. Cultura Neamului Românesc 1919, pag. 22 (rostit în 16 Decemvrie 1919).

român să cerceteze, cât mai curând, capitalele din apus, fiindcă acolo să puneau bazele internaţionale — vitale — ale României. Ştiind, că, în acele momente decizive, reprezentarea ţării prin delegaţi, cari nu aveau răspunderea şi nici deplina libertate a acţiunilor, ar puteà însemnà pierderea celor mai prielnice momente, şi cunoscând ce importanţă are în tratativele internaţionale, cuvântul dat de un prim-ministru, dl Vaida-Voevod s'a hotărît să reprezinte personal interesele României la Conferinţa de pace, cel puţin până la rezolvarea problemelor principale.

Indată după venirea la guvern, dl Vaida-Voevod a asemnat întreg fondul de franci francezi, de care dispuneà Ministerul de finanţe, la Paris, ca să se achite schimbul studenţilor şi salariile legaţiunilor. De aceea s'a adresat Băncii Naţionale cerând să pue la dispoziţia guvernului pentru această misiune 50,000 franci francezi; banca Statului a refuzat însă sub pretextul, că nu dispune de valută străină. Cu toate că această scuză erà calificată de financiarii în măsură să cunoască fondurile Băncii Naţionale, de neexactă, premierul a fost nevoit să ceară suma amintită dela Banca Marmarosch, Blank, care prin intermediul d-lui M. Blank a împlinit cu plăcere dorinţa guvernului. Fără acest concurs, care a evitat un incident şi o situaţie ridicolă, primul ministru ar fi trebuit să renunţe la acţiunea sa diplomatică din străinătate şi dela Conferinţa de pace.[1] [2]

După câteva luni petrecute la Conferinţa din Paris, unde şi-a fost creat legături preţioase cu bărbaţii de stat francezi, trebuià să cerceteze în primul rând capitala Marei Britanii. Această vizită să impuneà cu atât mai mult, cu cât se ştià, că Conferinţa de pace va fi convocată acolo în primăvara anului 1920. După Londra, premierul român intenţionà să cerceteze

[1] Ministrul României la Paris, dl Victor Antonescu, se pare că a urmat aceluiaşi ordin secret, ca şi Banca Naţională, când a ridicat dela băncile din Paris, în preziua sosirei d-lui Vaida-Voevod, toate fondurile Statului Român cu excepţia unuia, pe care nu erà îndreptăţit să-l ridice şi refuzând, în urmă sub diferite pretexte, să dee din sumele ridicate un franc noului prim-ministru.

[2] Comp. desbaterile parlamentare 4 Februarie 1925. *Lupta,* anul IV. Nr. 947 din 6 Februarie 1925.

Roma, sperând să poată împrăştià şi acolo atmosfera nefavorabilă ce ne-o crease propaganda maghiară.

Prima vizită la Londra, 28 Ian.—3 Febr. 1920. *Consideraţiuni generale.*

Prima vizită întreceà cu mult cadrul unei simple vizite de politeţă, făcută în semn de recunoştinţă pentru sprijinul dat de delegaţii Angliei în special d-lui Vaida-Voevod la Conferinţa dela Paris. D-sa erà conştiu de faptul că şi azi, în legăturile dintre State, raporturile personale şi schimbul de vederi, direct între bărbaţii de stat cu răspundere, sunt mijloacele celea mai sigure pentru a rezolvà folositor naţiilor, chestiunile politice. Acest schimb de vederi trebuià să înlăture răceala şi nesiguranţa care mai există încă faţă de noi, în cercurile conducătoare, şi care fusese creată de politica noastră de rezistenţă şi de calomniile numeroşilor noştri inamici.

Convorbirile cu bărbaţii de stat englezi şi cu presa din Anglia mai erau menite să aducă prim-ministrului şi o orientare precisă asupra intenţiilor ce nutreau Englezii cu privire la tratatul cu Ungaria, chestiunea Basarabiei, problema Dardanelelor, şi alte interese vitale ale ţării noastre.

Propaganda contra României.

Cu toate că tratatul cu Ungaria erà dejà în proiect pregătit, să ştià că se fac, şi se vor mai face, mari sforţări din partea Ungurilor şi chiar a unor aliaţi, pentru revizuirea acestui tratat. Sforţările erau sprijinite de propaganda activă ce o duceau în contra noastră emigranţii ruşi, dar în special emisarii

maghiari şi prietenii lor englezi. Propaganda lor se urzià în taină, prin memorii şi convorbiri; şi se făceà pe faţă, în presă şi la întruniri. Ea a izbutit să ne creeze în cercurile confesionale, foarte influente, un renume detestabil, şi să producă în opinia publică engleză, care are un rol atât de important în determinarea actelor de guvernământ a Statului, o atmosferă rece, plină de neîncredere faţă de noi.

Iată ce scrie cu privire la această chestiune dl E. M. Campbell, ca răspuns la un articol al d-lui H. Drummond: „România a avut foarte mult de suferit anul acesta din partea presei aliate, şi s'a văzut o adevărată conspiraţie de defăimare, pe când coloanele celor mai multe ziare au fost închise pentru ori ce explicaţie sau apărare“.[1]

Aproape zilnic apăreau articole şi scrisori, în care eram stigmatizaţi de barbari intoleranţi, având ca metode de guvernământ bătaia şi persecuţia nemiloasă. Se poate închipuì ce răsunet au avut aceste calomnii, când 90% din Englezi nu ne cunoşteau, şi când prea puţini erau bine informaţi despre celea ce se petrec în ţara noastră. Această atmosferă a fost puţin atenuată prin munca activă şi documentată a biroului de presă din Londra, înfiinţat acolo din iniţiativa prevăzătoare a d-lor Iuliu Maniu şi Vaida-Voevod. Acelea zeci de articole, nenumăratele desminţiri, polemicile îndelungate, pe care, biroul le-a inspirat sau scris, şi convorbirile particulare cu diferiţi factori importanţi au avut drept rezultat spulberarea minciunilor şi a calomniilor, reuşind să reducă propaganda Ungurilor. Dar n'a putut înlăturà bănuiala faţă de noi. Ea se simţeà încă la fiecare pas în opinia publică engleză. Erà necesar să vie persoana care aveà şi răspunderea internă pentru a schimbà această situaţie periculoasă.

Dl Vaida-Voevod îşi dăduse bine seamă, că nu poate aveà izbândă la Conferinţa de pace, care erà să se întrunească la Londra, decât reuşind să risipească atmosfera neprielnică şi câştigând încrederea şi simpatia oamenilor cu greutate din

---

[1] *Common Sense*, 3 Ianuarie 1920.

Anglia, precum şi sprijinul presei britanice. Fără încrederea Angliei în lealitatea şi prosperitatea noastră, primul ministru ştià, că nu va repurtà succese. Increderea însă, odată câştigată, trebuià să uşureze şi refacerea noastră economică cu sprijinul capitalurilor şi al materialelor străine. Ne vom convinge mai târziu ce justă a fost această prevedere.

Oaspele guvernului britanic.

Cum a primit presa engleză vizita d-lui Vaida-Voevod?

Misiunea d-lui Vaida-Voevod a primit un valoros sprijin prin faptul, că guvernul britanic, fiind informat despre intenţia premierului român de-a cercetà capitala Angliei, l'a învitat să fie oaspele lui. Această onoare, dată pentru prima oară unui ministru sau prim-ministru al României, erà o confirmare mai mult că „politica de colaborare cu Consiliul Suprem“, începută de dl Vaida-Voevod prin abandonarea „tacticei de rezistenţă“, este singura cale posibilă, care poate duce la o înţelegere reciprocă. Semnarea tratatelor (cu minorităţile şi cu Austria) din partea delegaţilor guvernului Vaida-Voevod au dovedit sinceritatea intenţiunei de colaborare.

Pe lângă această împrejurare, este incontestabil, că simpatiile câştigate de dl Vaida-Voevod între delegaţii Marei Britanii la Conferinţa din Paris, precum şi informaţiile primite de guvernul britanic dela diplomaţii săi, cu privire la politica democratică şi la parlamentarismul occidental, pe care „oamenii noi“ voiau să le întroducă în România, au contribuit mult pentru a determinà primirea prim-ministrului român ca oaspe oficial al Angliei.

Invitaţia guvernului britanic a trezit un viu interes în presa din Anglia faţă de persoana premierului şi faţă de politica românească. Numeroşi ziarişti englezi cunoşteau activitatea politică a d-lui Vaida-Voevod încă dela Viena şi Paris.

Celea mai multe ziare publicară fotografia d-sale împreună cu date biografice, comentând programul guvernului său. Iar în ziua sosirei d-lui Vaida-Voevod (28 Ianuarie), precum şi în celea următoare, dupăce primul ministru a avut conversaţii cu numeroşi ziarişti, presa engleză, care este absolut incoruptibilă şi de-o puritate morală cum rar mai găseşti azi in Europa,[1] a salutat cu cuvinte elogioase pe oaspele guvernului britanic, pe „acest fiu distins al Trasilvaniei, primul premier cu adevărat democratic al României".[2] Ziarele au avut în acelaş timp cuvinte pline de căldură pentru Ţara şi poporul românesc.

Pentru a vedeà în ce termini frumoşi s'a exprimat presa acestui popor, care trăeşte cea mai veche viaţă parlamentară şi democratică, şi care a dat naştere la cei mai mulţi oameni politici cu vază mondială, redăm fragmente din câteva articole de fond (editorial), publicate cu această ocazie de marile cotidiane din Londra şi provincie.

Daily Chronicle (organul d-lui Lloyd George) 29 Ianuarie 1920.

„Vizitatorul nostru român".

„Primul ministru român, de prezent în Londra pentru a face o vizită guvernului britanic, întruchipează reunirea rasei sale într'o Românie-mare, — fiindcă este Transilvánean. — S'a prezis, că, după unirea României cu aceşti fraţi neeliberaţi, ea va găsì între ei mulţi conducători pentru viitor; şi Dr. Vaida-Voevod, s'a grăbit să împlinească profeţia".

„In aceste coloane am stăruit adesea asupra importanţei deosebite a naţiunei române pentru viitorul Europei noi."

„In „lanţul" lung al popoarelor neslave şi negermane, care se întind de-alungul continentului între Germania şi Rusia, şi a căror subjugare definitivă a fost suprema năzuinţă a Germaniei

[1] O spunem nu fiindcă ar servì de onoare ziariştilor englezi, dar din cauza mentalităţii unor oameni politici români.

[2] *Glasgow Herald*, 24 Ianuarie 1920.

în decursul războiului modial, naţiunea română vine imediat după cea polonă, din punct de vedere numeric şi cu privire la rolul ei geografic şi strategic. Dacă vrem să menţinem popoarele acestui „lanţ" independente (singurul mijloc ca ele să nu cadă pradă unei absorbiri germano-rusă, care în acest caz ar dictà lumei întregi) trebue să ne îngrijim în primul rând de o Polonie şi de o Românie tare".

The Times 29 Ianuarie 1920.
„Premierul român la Londra".
„Un leader al mişcării de eliberare".

„Dr. Alexandru Vaida-Voevod, deşi încă relativ tânăr şi puţin cunoscut în Europa occidentală, a jucat de mult un rol important în Europa sud-estică, şi în special în politica Ungariei. Când Românii din Transilvania simţeau întreaga forţă a opresiunei maghiare el a fost dintre cei dintâi „leaderi" ai politicei transilvănene".

„Un bărbat de un caracter ferm şi independent, posedând calităţi alese, şi o inteligenţă politică rară, a fost capabil să se împotrivească tuturor sforţărilor autorităţilor maghiare de a-l intimidà sau de a-l descreditâ. Inzestrat cu o mare abilitate oratorică, a devenit un orator elocvent în româneşte, ungureşte şi nemţeşte".

„Adesea s'a spus că Transilvănenii sunt un popor mai viril ca fraţii lor din România propriu zisă. Desigur nu s'a putut alege un reprezentant mai viguros al României-unite pentru demnitatea de prim-ministru, decât Dr. Vaida-Voevod, care are toată vigoarea fizică a ramurei transilvănene, împreunată cu abilitatea celorlalţi Români şi cu prudenţa pe care o desvoltă opresiunea adeseori în naţionalităţile luptătoare. In acelaş timp Dr. Vaida-Voevod este prin eminenţă un bărbat de cultură şi cu vederi europene, pe deplin în curent cu principalele mişcări ale civilizaţiei din Europa, şi doritor de a-şi asocià ţara sa la ele".

Manchester Guardian, din 29 Ianuarie 1920.

„Primul ministru al României a sosit eri la Londra şi probabil că va rămâneà aici până Luni. Nu trebue multă imaginaţie pentru a se ghicì obiectul de căpetenie al vizitei sale. Situaţia financiară a României e serioasă, deşì mult mai puţin gravă ca aceea a vecinilor ei. Schimbul leilor româneşti e de 200 lei pentru o liră sterlină, pe când înainte de război erà 25·22“.

„Dl Vaida este o personalitate interesantă, e Român din Transilvania, şi chiar în timpul războiului erà deputat al Transilvănenilor în parlamentul ungar. Erà unul din conducătorii partidului naţional român. In Octomvrie 1918, când manifestele lui Wilson pavau drumul armistiţiului, dl Vaida a aruncat mănuşa în plin parlament, guvernului ungar, şi cu o completă sfidare a făcut un rechizitoriu documentat al metodelor de opresiune maghiară împotriva naţionalităţilor subjugate. Tot atunci a declarat pe faţă, că programul partidului naţional e unirea Transilvaniei cu România. El este acum primul ministru al Marei-României reunite, cuprinzând Basarabia, Bucovina, Transilvania şi o parte din Banat. . . . . Dl Vaida a fost ales să formeze cel dintâi guvern parlamentar al României-Mari“.

Impresiile câştigate de ziariştii englezi despre personalitatea premierului român se văd şi mai bine în articolile următoare.

Morning Post, 30 Ianuarie 1920.
„Prim-ministrul României“.

„Prin buna primire pe ţărmul nostru a d-lui Vaida-Voevod, premierului român, guvernul este gazda unui bărbat de stat european. Intr'o privinţă poziţia d-lui Vaida-Voevod este unică,

fiind acuma primul ministru al unui suveran căruia nu i-a fost supus înainte de războiu; prim-ministrul este Transilvănean, şi cu toate că este descendentul unei familii româneşte foarte vechi, şi Român în toate simpatiile şi aspiraţiile sale, el a fost în mod forţat cetăţean ungar, fiind şi membru al parlamentului unguresc".

„Dl Vaida-Voevod este un excelent linguist, vorbind pe lângă limba românească, ungureşte, nemţeşte şi franţuzeşte. Practica medicală înainte de războiu nu a fost un teren destul de mare pentru activitatea acestui Român înflăcărat, exilat într'un Stat nesimpatizat de el".

Liverpool Courier, 30 Ianuarie 1920.
„România nouă".
„Ambiţiunile premierului Vaida".

„Ar fi greu de imaginat o carieră mai romantică decât aceea a d-lui Alexandru Vaida-Voevod, prim-ministrul României-mari, la o vârstă atât de tânără, — în special pentru un „om nou" — la 47 ani."

„Dacă dl Vaida este curagios, el este şi abil şi practic, împreunând o constituţie puternică cu o rară agerime intelectuală şi cu o cultură europeană."

The Times, 30 Ianuarie 1920.
„Prim-ministrul României".

„Guvernul a făcut bine de a primì ca oaspele său pe premierul român, Dr. Alexandru Vaida-Voevod, cu ocazia primei sale vizite în această ţară. Atât dl Lloyd George, cât şi

Lordul Hardinge, toastând eri în sănătatea d-sale, au spus că e cel mai adevărat reprezentant al României unite, fiind un fiu al Transilvaniei, care a muncit multă vreme cu mare rizic şi multe sacrificii personale pentru eliberarea provinciei sale natale de sub Maghiari, şi pentru unirea ei cu Regatul. Asemenea e bine ca primul ministru britanic şi sfetnicii lui să aprecieze ajutorul pe care Dr. Vaida poate să le dee lor şi întregei opere pentru consolidarea păcii în legătură cu chestiunea ungară şi rusă; şi cum un serviciu bun merită un contra serviciu, guvernul nostru şi poporul acestei ţări să nu întârzie a înţelege dificultăţile speciale, cu cari România are de luptat, şi să le uşureze pe acestea aşà de bine cum abilitatea lor le-o permite. Cum a accentuat dl Lloyd George, este, un mare avantaj în contactul şi schimbul de vederi personal între oamenii de stat cu răspundere. In cazul d-lui Dr. Vaida, care este eminamente un bărbat onest, lipsit de vanitate personală, dar cum dovedeşte trecutul său, pătruns de devotament pentru ţara sa, acest avantaj este neobişnuit de mare. Poate vor fi în România oameni mai rafinaţi ca dânsul. Sigur sunt politiciani mai abili în chiţibuşurile parlamentare şi diplomatice, dar nu e nici unul mai onest şi mai sincer în dorinţa de a consolidà unitatea ţării sale, de curând câştigată, pe bazele unei libertăţi politice şi religioase, şi a întăririi economice şi financiare".

Scotsman, 31 Ianuarie 1920.

(Ziar foarte influent din Scoţia, în care România a fost des şi vehement atăcată).

După ce face istoricul unor probleme balcanice în legătură cu România şi Iugoslavia, arată viitorul frumos la care aceste ţări sunt chemate adăugând, că: „destinele ţărilor numite sunt în primul rând în mâinile lor proprii. Dacă România nouă şi întregită îşi însuşeşte şi persevereză pe lângă nizuinţa expri-

mată de prim-ministrul Dr. Vaida-Voevod, care de prezent este oaspele guvernului britanic la Londra, atunci nu trebue să ne îndoim, că se deschide o pagină pacifică şi glorioasă în istoria acestei îndepărtate şi îndelung izolate ramure a rassei latine. Opinia publică engleză va primì cu toată inima dorinţa exprimată de dl Lloyd George, ca România, care ne-a fost prietenă în trecut, să ne fie şi pentru viitor, pe lângă aliat, un ajutor efectiv întru menţinerea păcii şi a ordinei din Europa. Este un semn bun că Dr. Vaida aparţine ramurei transilvănene a poporului românesc, care a fost reunit la trunchiul principal".

The Observer (săptămânal), 2 Februarie 1920.
„Premierul român".

„In persoana d-lui Dr. Vaida-Voevod, cel dintâiu prim-ministru al României-mari, această ţară salută de bun venit pe un bărbat remarcabil, care simbolizează în persoana sa încoronarea nizuinţelor istorice ale naţiunei sale. Ca cetăţean ungar, cu toate că de sânge curat românesc, a dus lupta pentru Transilvania în parlamentul ungar. . . . România stă azi, cu o populaţie de trei ori aşà de mare ca aceea pe care o cuprideà în vechile hotare, pe o treaptă înaltă, ca importanţă între Statele lumii". . . .

„Bogăţia naturală, poziţia geografică favorabilă, dibăcia şi hărnicia populaţiei sale promit României-noi un viitor splendid. Dar dificultăţile prezentului sunt incontestabil mari. . . . O perioadă plină de griji trebue înfruntată, însă bunăvoinţa şi efortul perseverant vor îndreptà la timp dificultăţile economice. Este un noroc, că Dr. Vaida-Voevod a putut să viziteze personal Europa de vest. Legăturile personale, odată stabilite, trebue să fie, ori când, mijlocul cel mai sigur pentru stabilirea unei înţelegeri între România şi prietenii ei cu privire la necesităţile şi dorinţele reciproce. . . . Dr. Vaida-Voevod va lăsà în urma sa

impresia unei personalităţi luminate, pline de intenţii bune şi sincere. El nu a crescut în şcoala oportunismului şi a politicei de partid. Cariera unui patriot a desvoltat lărgimea şi independenţa privirei şi capacitatea constructivă, cari sunt calităţile bărbatului de stat. . . . Nimeni n'ar puteà fi mai bine dotat cu caracter şi experienţă specială pentru a făurì azi programul României, ca dl Dr. Vaida-Voevod".

Near East (săptămânal), 5 Februarie 1920.
„Vizita prim-ministrului român".

„In decursul vizitei, mai scurte decât o săptămână, a putut aveà puţine momente libere, fiindcă programul său bine stabilit îi ocupase toate orele unei lungi zile de lucru. Dr. Vaida-Voevod este un reprezentant tipic al forţei conducătoare, care a lipsit timp atât de îndelungat României în provinciile neeliberate, şi este semnificativ faptul, că ea s'a folosit aşà de curând în istoria României-mari de serviciile acestui sânge nou, pentru cel mai înalt post politic din Regat."

Queen, 7 Februarie 1920.

„Din punct de vedere diplomatic, săptămâna trecută a fost de un interes special, prin prezenţa d-lui Vaida-Voevod, primul ministru român, în Londra. Un public numeros a fost invitat a întâmpinà vizitatorul distins la Mansion House,[1] unde a dejunat cu Lord Mayor (primarul) dupăce a făcut o vizită scurtă la Baltic Exchange, la Stock Exchange şi la Royal Exchange. Marina, armata şi forţa aeriană erau bine reprezentate, printre cei invitaţi spre a întâmpinà pe dl Vaida-Voevod".

[1] Primăria Londrei.

Simpatia Angliei câştigată.

Citind articolile atât de elogioase pentru ţara noastră[1] şi reprezentantul ei, ori cărui Român trebue să-i bată inima de bucurie, că un fiu al neamului nostru a ştiut să câştige în aşà măsură încrederea şi simpatia poporului şi a bărbaţilor de stat, cari conduc destinele unei pătrimi din populaţia globului. Simpatia manifestată de toate cercurile conducătoare şi de opinia publică engleză a făcut să dispară atitudinea rezervată şi neîncrederea, creată de politica noastră de rezistenţă. Astfel primministrul român reuşì să înlăture piedeca cea mai mare pentru cimentarea raporturilor între ţara noastră şi unul din marii aliaţi.

Putem afirmà, că „presa“ pe care a avut-o premierul nostru, a fost tot pe atât de bună, ca aceea, pe care a avut-o înainte cu câteva săptămâni „Tigrul“ (dl Clemenceau), fiind şi el oaspe al guvernului britanic. Tonul prietenesc al presei engleze trebue numărat între rezultatele indirecte ale d-lui Vaida-Voevod, fiindcă a fost produsul unor sentimente spontane şi sincere, neinfluenţate decât de personalitatea primului ministru.

Din activitatea directă a d-lui Vaida-Voevod la Londra se reflectează numai o mică parte în presă. Adecă numai numeroasele interviewuri, date la rugarea mai multori ziare, şi agenţi.

Interviewurile d-lui Vaida-Voevod.

Declaraţiile, făcute de premierul român ziarelor engleze şi străine, în bogatele lor variaţiuni, au avut de scop — pe lângă exprimarea mulţumitei pentru frumoasa primire ce îi s'a

---

[1] In toastul de răspuns dela dejunul din 29 Ianuarie dl Vaida-Voevod, mulţumind pentru primirea splendidă ce i s'a făcut de guvernul şi poporul englez, a spus: „Ştiu că această onoare nu mi s'a oferit mie personal, ci poporului român“. Vezi: *Near East*, 5 Februarie 1920.

făcut — să arate totodată şi rostul acestei vizite, să precizeze punctul de vedere românesc cu privire la politica sa internă şi internaţională, şi să dovedească inexactitatea calomniilor răspândite de inamicii noştri în opinia publică engleză.

Dl Vaida-Voevod a vizitat „din sentiment şi datorinţă“ [1] „ţara şi oamenii, pentru care Românii au avut întotdeauna o deosebită admiraţie, ştiind că Marea Britanie este alături de dreptate şi justiţie“.[2] Afară de tălmăcirea sentimentelor distinse şi de recunoştinţă, arătate faţă de cabinetul britanic, d-sa a avut să „discute diferite chestiuni de interes reciproc“, şi „aflând vederile guvernului britanic să expună punctul de vedere românesc“. „Este foarte important ca după încheierea păcii să domnească, între toţi aliaţii, o completă înţelegere şi ei să rămână în strânsă legătură“, spune dl Vaida-Voevod, „pentrucă asistăm la evoluţia ideilor generale cu privire la viitorul lumei, şi în această evoluţie, ca şi în toate chestiunile, România doreşte să rămână în cea mai strânsă legătură cu aliaţii ei“.[3]

Fiindcă emisarii maghiari, împreună cu prietenii lor, au început să câştige simpatii pentru noua situaţie din Ungaria, premierul nostru a crezut de necesar să arate, şi în public, adevărata stare a lucrurilor din acea ţară, unde alegerile recente au însemnat o „victorie a reacţiunei“, şi o întărire a „sistemului de guvernământ centralist şi feodal, ascuns sub culori pseudo liberale“.[4]

Insistând asupra „pericolului“, pe care l-ar constitui, „pentru toţi vecinii Ungariei“, readucerea unui Habsburg pe tronul St-lui István a arătat, că numai „o Ungarie, pe deplin democratizată“, poate oferi garanţia unui „vecin pacinic şi cu sentimente prieteneşti“.[5]

Intrebat fiind, despre atitudinea noastră faţă de bolşevici, dl Vaida-Voevod a răspuns, că este informat de pregătirile de agresiune, ce le fac sovietele „cu ajutorul ofiţerilor germani“,[6] dar „reforma electorală şi agrară constitue — intern — o arma-

[1] *Morning Post,* 30 Ianuarie 1920.
[2] *The Times,* 31 Ianuarie 1920.
[3], [4], [5] şi [6] *Daily Telegraph,* 30 Ianuarie 1920.

tură protectoare în contra bolşevismului".[1] Luând toate măsurile pentru apărarea graniţelor, „apărându-ne pe noi, vom îndeplinì o misiune europeană",[2] a subliniat premierul român, şi vom păzì astfel şi restul Europei de noul flagel.

Cu privire la învinuirile de intoleranţă, aduse ţării noastre, primul ministru a arătat că „nu este o naţiune mai tolerantă cu privire la credinţele religioase"[3] ca neamul românesc. Expunând pe larg situaţia minorităţilor religioase din Transilvania, a arătat, cum religiunile cu credincioşi maghiari au refuzat subvenţiile guvernului român, preferind să primească ajutor bănesc chiar şi dela Béla Kuhn. „Statul român nu poate tolerà, ca sub mantaua religioasă să se răspândească, sau să se predice de pe amvon idei politice subversive, făcând propagandă pentru integritatea teritoriilor Ungariei vechi".[4] De aceea, spune dl Vaida-Voevod cu altă ocazie, „am refuzat să primesc comisia internaţională de anchetă.[5] Nu suntem o ţară cucerită, ca plângerile în contra noastră să fie cercetate de Conferinţa din Paris. De ce să aparem înaintea Conferinţei ca un criminal pe banca acuzaţilor? Ce ruşine! Dar am invitat pe reprezentanţi autorizaţi ai bisericilor din Anglia să vie la Bucureşti, să se convingă personal de starea lucrurilor".[6]

Naţionalizarea Evreilor a fost în mod definitiv soluţionată prin decretul de lege din 22 Maiu 1919,[7] şi astfel s'a pus capăt unei serii de nemulţumiri şi neînţelegeri între Evrei şi Stat. Datorinţa noastră este de a-i primì cu încredere, însă şi ei trebue să se apropie cu aceeaşi încredere de noi, pentru binele Ţării.

[1] şi [2] *The Times*, 31 Ianuarie 1920.

[3] *Liverpool Courier*, 30 Ianuarie 1920.

[4] *Daily Telegraph*, 3 Februarie 1920.

[5] Cerută de cei trei episcopi maghiari din Ardeal în memoriul lor către Consiliul Suprem din 8 Septemvrie 1919. Vezi *The Inquirer*, Supliment, 13 Decemvrie 1919.

[6] *Manchester Guardian*, 31 Ianuarie 1920.

[7] Transmis de dl Ion I. C. Brătianu telegrafic dela Paris d-lui M. Pherekyde, locţiitorului său la Bucureşti.

Dar Evreii „din fosta Ungarie încă nu sunt înclinaţi să se identifice cu interesele românimei“.[1]

In aceeaşi chestie dl Vaida-Voevod a făcut o justă constatare spunând: „neînţelegerile noastre antecedente cu Evreii nu au răsărit din prejudecăţi religioase, ci din condiţii economice inegale“.[2]

Din punct de vedere economic primul ministru a arătat, cu cifre, în ce măsură a fost stoarsă ţara „prin ocupaţia străină“,[3] declarând, că „fiecare Român sperează, că, asà cum aliaţii au stat lângă noi în decursul războiului, aşà vom găsì la ei în viitor sprijin moral şi material“.[4] „Criza este trecătoare“, o ştiu, „dar aşteptând, suferim mult. Sprijinul dv. ar fi preţios pentru noi ca să învingem mai repede dificultăţile noastre economice“.[5]

Declaraţiile sincere şi obiective, din care să vedeà în mod precis bunăvoinţa premierului român de a conlucrà la consolidarea păcii, atât prin măsurile politicei interne, cât şi în politica internaţională, nu au întârziat să producă efectul ce-l meritau. Poporul englez s'a încredinţat, că „o pagină pacifică şi glorioasă s'a deschis în istoria României-noi“.[6]

Partea cea mai mare, şi cea mai rodnică, însă, din activitatea primului ministru — precum am spus — nu se poate urmărì în presă. Ea a fost desvoltată în „munca istovitoare“,[7] depusă în multele convorbiri cu bărbaţii de stat englezi, cu capii diferitelor confesiuni, cu financiarii şi ziariştii. Aceste convorbiri deveniau adesea expozeuri lungi şi documentate, uneori chiar desbateri cu argumente *ad hominem*, urmărind clarificarea unor acuzaţiuni aduse nouă, sau sondarea unei chestiuni de interes pentru noi, şi căutând în acelaşi timp a câştigă cât mai mulţi prieteni şi sprijinitori cauzei noastre. Ţinta finală, mărirea prestigiului Ţării, şi consolidarea legăturilor cu marii aliaţi, deci şi cu Anglia, erà urmărită cu tenacitate neobosită, şi cu deplin succes.

[1] *Jewisch Chronicle*, 4 Februarie 1920.
[2] *Liverpool Courier*, 30 Ianuarie 1920.
[3] *Daily Telegraph*, 30 Ianuarie 1920.
[4] Ibid.
[5] *The Times*, 31 Ianuarie 1920.
[6] *Scotsman*, 31 Ianuarie 1920.
[7] *Notts. Guardian*, 2 Februarie 1920.

TRATATUL CU UNGARIA

Frontiera noastră spre Ungaria.

Tratatul dela Trianon, semnat în numele României la 4 Iunie 1920 de d-nii Dr. I. Cantacuzino şi N. Titulescu, este, în ordinea cronologică, ultimul acord de drept internaţional, care stabileşte noua situaţie în Europa-centrală. Pentru noi acest tratat este cel mai important, fiindcă consacră unirea cu Ţara-mamă a celei mai numerice ramure din cele eliberate de sub jug străin, îndreptând astfel nedreptăţiile săvârşite, în decursul secolilor, de către stăpânitorii, cari nu voiau să aplice principiile libertăţii şi a dreptăţii faţă de supuşii lor, a majorităţii absolute din aceste ţinuturi.

Comisiunea de experţi a fixat frontiera noastră către Ungaria după „cercetări minuţioase şi bine cugetate şi... în dorinţa sinceră de a creà o frontieră dreaptă pentru toate părţile“.[1] Şedinţa primă a comitetului de experţi s'a ţinut în 8 Februarie 1919. Propunerile făcute cu această ocazie de experţii celor patru State, argumentaţia lor, ne indică scopul urmărit de diferitele naţiuni cu frontierele propuse.[2] Ca de obicei, în astfel de ocazii, rezultatul final a fost un compromis între diferitele propuneri. Frontiera acceptată de Consiliul Suprem a fost publicată în 13 Iunie 1919.[3]

---

[1] Lordul Balfour în Camera Comunelor, vezi *Parliamentary Debats, House of Commons*, vol. 125, nr. 3 din 12 Februarie 1920 (Official Report) pag. 297.

[2] Vezi anexă, harta Nr. 1.

[3] Temperley, op. cit. vol. IV. pag. 230.

Trebue să fim sinceri, şi să recunoaştem, că acest compromis pe noi ne-a favorizat, şi, în linii mari, încorporează aproape în întregime conaţionalii noştri din părţile ungurene în Statul naţional român. Sigur, este de regretat, că au fost lăsate în Ungaria câteva sate cu majoritate românească. Tot astfel trebue să ne pară rău, că nu s'a împlinit cererea Slovacilor din Ciaba, ca să fie ataşaţi României. In general însă, rămânând neinfluenţaţi de idei imperialiste, trebue să recunoaştem, că din punct de vedere etnic, frontiera stabilită, dacă nu e perfectă, e totuşi bună, şi a ştiut să soluţioneze în mod satisfăcător o problemă foarte grea şi delicată: de a ne încorporà aproape toţi Românii, şi cât mai puţini Maghiari.

Sforţările Maghiarilor şi a maghiarofililor.

Consiliul Suprem a notificat guvernului român în nota din 12 Octomvrie 1919 că frontiera noastră cu Ungaria este definitivă, adecă aşa cum există de prezent, cu excepţia unor mici schimbări efectuate de comisia interaliată pentru delimitarea frontierelor. Cu toate că se făcuse această declaraţie, care se referea numai la clauzele teritoriale, şi asupra căreia ar fi fost uşor de revenit (cum ne-a dovedit cazul cu frontiera Banatului), Ungurii şi amicii lor nu şi-au pierdut speranţa în redobândirea integrităţii milenare.

Pentru înfăptuirea acestei speranţe ei au pus în mişcare o formidabilă propagandă, care se îndreptà în contra celor trei State succesorale, dar, care erà dusă cu mai multă îndârjire în contra noastră. Statele succesorale aveau înaintea lor o „încercare destul de grea pentru a se apărà", cum spuneà dl Benes.[1]

Propaganda maghiară se făceà pe o scară întinsă în cercurile religioase, politice şi financiare.

---

[1] In scrisoarea din 5 Ianuarie 1920, adresată d-lui Vaida-Voevod. Vezi *Documents Diplomatiques relatifs aux Conventions d'Alliance,* (Recueil 2), Politika, Prague 1923, pag. 15.

Cercurile religioase din Anglia şi Scoţia — foarte influente — au fost alarmate de acuzaţiunile pline de venin şi exagerate, ce ne aduceau cei trei episcopi unguri din Ardeal, (Majláth, rom. cat.; Ferencz József, unitar şi Nagy Károly, calvin) în memoriul lor adresat dreptcredincioşilor din apus şi Consiliului Suprem.[1] Campania lor fusese sprijinită şi de acţiunea lui Dr. Munro, reprezentantul unei societăţi de binefacere,[2] şi a lui Rev. W. H. Drumond, „reprezentantul asociaţiei unitare britanice şi străine", cari au cercetat în Septemvrie şi Octomvrie 1919 Ardealul. Ei repetau, fiind poate de bună credinţă, frazele maghiare, în presă, în memorii confidenţiale şi la conferinţele lor. Acţiunea acestor d-ni ţineà, în lumea anglo-saxonă, chestiunea maghiară la ordinea zilei, cum se şi lăudà o gazetă din Budapesta.[3]

Emisarii unguri (contele Bánffy Miklós, Dr. Vály Félix) ş numeroşii lor prieteni din aristocraţia engleză, cari în mare parte ocupau slujbe înalte în diferite ministere, încercau să convingă pe bărbaţii de stat britanici ca să creeze din „Ungaria mărită" un centru pentru politica Angliei în Europa centrală, dând tronului unguresc un rege de viţă engleză. „Exportarea" unui prinţ englez nu a fost primită, dar în schimb să luase în serios studiarea planului unei confederaţii danubiene. Această constelaţie, care aveà puternici aderenţi şi între oamenii de stat francezi, a fost supusă chiar şi d-lui Benes, pe atunci prim-ministrul Cehoslovaciei, şi el s'a văzut obligat să declare categoric în presa engleză, că nu poate fi vorba de o uniune politică, admiţând însă ipoteza unei uniuni comerciale.[4]

Ungurii, încercau să „fie de folos" cu orice preţ şi pe toate căile marilor aliaţi, şi insistară şi pe mai departe. Au oferit o armată de 1.300,000 soldaţi, ca, împreună cu Polonia, să răstoarne bolşevismul din Rusia.[5] Armata urmà să fie echipată

---

[1] Vezi mai sus pag. 47 nota 5.

[2] „Friend-s Emergency War Victims Relief Comittee" & of the „Save the Children Fund for Vienna".

[3] *Pesti Hirlap,* nr. 185, 21 Decemvrie 1919.

[4] *Morning Post,* 6 Decemvrie 1919.

[5] Propunerea a fost repetată în primăvara 1920 şi a fost luată în considerare de aliaţi pentru ajutorarea Poloniei, atacată de bolşevici. Vezi Albert Mousset, *La Petite Entente,* II ed. Ed. Bossard, Paris, 1923, pag. 17.

şi comandată de aliaţi. Aventura li se păruse şi Englezilor maghiarofili prea riscată şi prea costisitoare. Toate aceste planuri maghiare au fost brodate pe melodia „superiorităţii“ rassei lor faţă de celealalte popoare din basinul Dunării.

Cele mai mari şanse le aveau Ungurii pe teren economic. Ei arătau că majoritatea industriei lor (centralizată intenţionat la Budapesta) va fi lipsită prin tratat de materiile prime. In schimbul garantărei şi pe mai departe a acestor materii din teritoriile „vremelnic ocupate“, ei ofereau capitalului englez participarea şi controlul industriilor, precum şi a căilor ferate. Este uşor de întrevăzut ce rol dominant ar fi jucat politica maghiară în Europa-centrală şi în Balcani când industria lor ar fi fost finanţată de capital englezesc, dispunând ea tot odată de materiile brute din apropiere, şi fiind centrul acestei industrii aşà de favorabil situat la Dunăre.

Ideea captivase pe mulţi bărbaţi politici şi financiari englezi. Ea erà discutată la toate ocaziile, chiar de înalta şi mica oficialitate şi de semi-oficialitatea engleză, pentru a sonda părerile noastre şi a ne înduplecà, să garantăm de bună voe materiile prime industriei maghiare. Toată mişcarea a fost puternic sprijinită de presa din Anglia, care, aproape în întregime, accentuà necesitatea ajutorării Austriei şi a Ungariei pe teren economic şi financiar, pentruca salvând aceste două ţări să fie salvată însăşi Europa-centrală de prăbuşirea financiară.

Chiar Labour Party (partidul muncitoresc) a fost apropiat de acest plan sugerându-li-se masselor muncitoreşti din Anglia, că tovarăşii lor din Viena şi Budapesta vor murì de foame, dacă uzinele vor fi forţate să înceteze lucrul din lipsa de materii brute. Din cele relatate mai sus, şi din aparatul pus în mişcare putem vedeà ce mare importanţă să dà in toate cercurile conducătoare din Anglia „integrităţii economice“ a Ungariei.

La începutul lui Ianuarie (5) 1920 se puteà stabilì, că planul de sprijinire pentru industria maghiară se rezumà la următoarele puncte, care urmau să fie introduse şi în tratatul de pace:

1. Statele mărite prin teritoriul „fostei Ungarii" să se oblige a garantà furnizarea tuturor materiilor prime, necesare industriilor, de orice fel, rămase în Ungaria stabilită prin tratat. (Industria metalurgică, textilă şi bine înţeles şi de mori).

2. Preţul acestor materii să fie stabilit din caz în caz de o comisiune mixtă cu sediul la Budapesta. (Va-se-zică nici taxe vamale nu am fi putut impune).

3. Statele sus numite să garanteze acestor materii precădere şi tarife speciale pe toate căile de comunicaţie.

Este uşor de înţeles ce urmări ar fi avut pentru noi şi celealalte State succesorale realizarea acestui plan, cu adevărat monstruos. Să ştie, că de aceste nizuinţe nu au fost străine nici unele cercuri politice şi financiare foarte influente din Franţa şi America, iar Italia părea cu totul câştigată pentru „salvarea" Ungariei, ceeace vom vedeà mai târziu. Aceste trei puncte ar fi pecetluit subjugarea noastră economică în favoarea vechilor opresori, care, fireşte, ar fi adus şi o nouă subjugare politică. Mai mult, ei ar fi dominat şi teritorii nestăpânite până atunci.

Intregul plan, schiţat mai sus, ne-a fost pe deplin confirmat de reprezentantul unui alt Stat succesoral, şi din diferite surse diplomatice.

Toate chestiunile privitoare la tratatul cu Ungaria urmau să fie discutate la Conferinţa de pace din Londra, după studiarea răspunsurilor şi a propunerilor maghiare. Aceste răspunsuri şi documente formau o bibliotecă întreagă de mai multe sute de pagini tipărite. Pretenţiile Ungurilor se rezumau în două cereri: 1. Integritatea teritorială a „Ungariei milenare". 2. Cel puţin „integritatea economică".

La Conferinţa, convocată pentru primele luni ale anului 1920, erà să fie învitată şi delegaţia maghiară, în frunte cu contele Apponyi, primul lor delegat. Ştiind că dela această delegaţie, şi dela guvernul din Budapesta porneà toată propaganda, schiţată de noi mai sus, ne putem închipuì, că Ungurii odată reprezentaţi la Londra, ar fi avut şanse mai mari pentru cauza lor, putând chiar personalitatea lui Apponyi să câştige numeroase simpatii personale. Atât de favorabilă era atmosfera

pentru Ungaria în toate Statele mari şi în special în Anglia, în Ianuarie 1920.

Bine înţeles că şi ocuparea Ungariei şi a Budapestei (în contra voinţei directe, dar nedrepte a Consiliului Suprem), de către armata română, şi rechiziţiile ei au fost exploatate de propaganda maghiară, formidabil organizată şi în luptă continuă cu biroul nostru de presă din Londra, tot în defavorul nostru şi spre defaimarea ţării noastre. Din punct de vedere cultural, treceam în opinia publică engleză de barbari intoleranţi, lipsiţi de cultură şi civilizaţie, şi din punct de vedere economic de hoţi.

Această situaţie a găsit-o dl Vaida-Voevod cu ocazia primei sale vizite la Londra (29 Ianuarie 1920). Activitatea primministrului pentru combaterea intenţiunilor şi a nizuinţelor maghiare, s'a desfăşurat, în cea mai mare parte, în convorbiri diplomatice, particulare, neuitând bine înţeles, după cum am văzut în altă parte, de factorul primordial în politica britanică, de opinia publică. Ea a fost informată despre adevărata stare de lucruri din România prin numeroasele interviewuri.

Contra acţiunea d-lui Vaida-Voevod, în cercurile religioase.

Ca să stârpească din rădăcini propaganda maghiară îmbrăţişată de membri diferitelor confesiuni din Anglia, dar în special de unitari, şi care se ascundeà sub mantaua religioasă, fiind dusă sub pretextul dobândirei libertăţilor creştineşti, dl Vaida-Voevod a luat contact direct cu conducătorii toturor confeşiunilor din Anglia. Şi anume: Arhiepiscopul de Canterbury, capul bisericei anglicane; — Cardinalul Bourne; — Dr. Gore, fost Episcop de Oxford, preşedintele comitetului de apropiere între biserica anglicană şi bisericile răsăritene; — Dr. Meyer, şeful disidenţilor din biserica anglicană; — dl Copland Bowie, reprezentantul bisericei unitare; — Dr. Gaster şi Dr. Herz capii evreilor.

Tuturor le-a explicat, cu un bogat material documentar, că România nu are interes, şi nici nu vrea să oprime diferitele confesiuni, ci din contra le va garantà şi prin noua constituţie deplina libertate, asigurată dejà prin cea veche din 1866, şi prin hotărîrile dela Alba-Iulia. Guvernul român va pretinde însă diferitelor confesiuni, să recunoască în schimbul autonomiei, unirea Ardealului cu Ţara-mamă, şi să fie leale faţă de Rege şi Ţară, ne mai folosind organizaţia lor religioasă pentru scopuri politice. A dovedit dl Vaida-Voevod, că confesiunile maghiare din Ardeal fac propagandă contra Statului român, şi cu ce multă răbdare şi indulgenţă s'au purtat, şi se poartă autorităţile noastre faţă de aceste mişcări centrifugale. Primul-ministru a arătat atâta superioritate de gândire, şi atâta bunăvoinţă faţă de întrebările şi pretenţiunile reprezentanţilor a două confesiuni, încât chiar şi unii Englezi, membri ai altor biserici, s'au mirat că d-sa îşi poate stăpânì în aşà măsură nervii, şi poate răspunde cu atât calm şi perseverenţă afirmaţiunilor şi întrebărilor celer mai naive, puse de oameni de bună credinţă, dar orbiţi de propaganda plină de ură şi duşmănie, a cercurilor maghiare.

In seara zilei de 30 Ianuarie 1920 primul ministru a luat masa cu dl A. Short, ministrul de interne al Marei Britanii, Arhiepiscopul de Canterbury, Lord Dunedin, decedatul Lord (pe atunci Sir) Conzens-Hardy, Dr. Meyer şi dl Copland Bowie. După dineu s'au produs adevărate dezbateri între d-l Vaida-Voevod şi reprezentaţii confesiunilor sus citate. Cel mai încăpăţânat şi mai greu de convins a fost unitarul; dar totuşi, după o discuţie de mai mult ca 2 ore, s'au îndepărtat toţi d-nii cu celea mai bune impresii, fiind convinşi că viaţa şi libertatea coreligionarilor lor, şi a creştinilor neromâni din Ardeal, a fost şi va fi garantată.

Se ştie că agitaţiile religioase din Europa de vest şi America, cu privire la situaţia minorităţilor confesionale din Ardeal, a fost aşà de mare, încât au izbutit să convingă Consiliul Suprem (din Paris) ca să ceară României admiterea unei comisii de anchetă. Dl Vaida-Voevod a refuzat să primească această an-

chetă oficială, fiindcă ar fi fost o ştirbire a suvernităţii noastre, dar a învitat pe reprezentanţii confesiunilor din Anglia să trimită în comun acord câţiva delegaţi, cari să se convingă la faţa locului de situaţia existentă şi de spiritul cu totul neagresiv şi tolerant al naţiunei române. Cu toate că unitarii şi membri altor confesiuni au cerut la începutul discuţiei o comisie de anchetă, ei au renunţat, după explicaţiile primite dela dl Vaida-Voevod, la această pretenţie.

Ca să se poată vedeà neîncrederea ce există, în unele cercuri, faţă de noi e deajuns să amintim cum dl C. Bowie a obiecţionat, că discursul-program al d-lui Vaida-Voevod, tipărit în traducere franceză, nu este un document oficial, pentrucă, nu poartă nici sigilul unui minister nici semnătura primului ministru român. La aceste cuvinte dl Vaida-Voevod scoţând condeiul a scris şi semnat pe pagina expozeului, care se refereà la confesiunile din România, că guvernul d-sale va îndeplinì aceste puncte. In urma acestei declaraţii semnate, reprezentantul unitar a recunoscut că nu mai este nevoie de a trimite o „comisie de anchetă" în România, dar îşi rezervă dreptul ca după un an să revie.

Iată cum încheie acelaşi domn polemica avută în Westminster Gazette cu dl D. N. Ciotori, polemică ce a durat dela 13 Decemvrie 1919 până la 4 Februarie 1920, schimbând fiecare câte cinci scrisori lungi:

„Prim-ministrul României, cu care am avut onoare a discutà în decursul unui lung interview, a dat asigurarea sa pozitivă, că prietenii libertăţilor religioase din această ţară nu trebue să mai nutrească nici o temere, cu privire la adevăratele intenţiuni ale actualului guvern român, de a admite prin legi şi aplicarea lor dreptul fiecărui cetăţean, să urmeze, în chestiuni de credinţă religioasă, propriei sale conştiinţe şi credinţe".

„Acei dintre noi cari au fost adânc neliniştiţi prin rapoartele despre cruzimi şi perzecuţii, cari ne-au parvenit din Transilvania, se vor bucurà de această promisiune".[1]

[1] *Westminster Gazette*, 4 Februarie 1920.

Acțiunea d-lui Vaida-Voevod în cercurile politice.

Nu numai cercurile religioase din Anglia ci şi celea politice se interesau de aproape de confesiunile din România, pentrucă erau îndemnați de connaționalii lor să oprească pretinsele cruzimi româneşti şi pentrucă bărbații politici englezi ei înşişi simțeau necesitatea de a asigurà deplina libertate religioasă în acele părți ale Europei.

Chiar dl Lloyd George — pe atunci premierul Marei-Britanii — i-a spus textual d-lui Vaida-Voevod cu ocazia unei întrevederi (30 Ianuarie 1920): „să căutați a aranjà în mod echitabil chestia minorităților confesionale pentru a vă asigurà creditul moral în Anglia şi America". Primul-ministru a informat şi pe dl Lloyd George, că Ungurii se folosesc de organizația confesională pentru scopuri politice, cari urmăresc distrugerea unirei neamului nostru, refuzând subvențiile băneşti puse la dispoziția lor de Consiliul Dirigent. Asigurând pe premierul britanic că confesiunile vor primi autonomie şi dreptul de a susțineà şcoli primare confesionale, s'a mai declarat dispus, ca reprezentanții autorizați ai confesiunilor engleze, cari au coreligionari în Transilvania, să poată studià împreună cu reprezentantul Marei Britanii dela Bucureşti şi cu un delegat al guvernului român, situația la fața locului. Dl Lloyd George l-a întrebat pe d-l Vaida-Voevod dacă îi dă voe să facă o declarație publică în sensul celor expuse de premierul român, provocându-se totodată la autorizarea primită. D-sa l-a mai asigurat totodată, că declarația ar împrăştià în mare parte nemulțumirile şi sentimentele duşmănoase, cari există contra României în Anglia, dar mai cu seamă în America. Dl Vaida-Voevod de sine se înțelege, şi-a dat cu multă bucurie asentimentul.

Succesul primului-ministru.

Din celea expuse mai sus vedem, că atât capii confesiunilor din Anglia, cât şi factorul cel mai important, premierul, au fost liniştiţi şi convinşi de bunăvoinţa şi toleranţa guvernului şi a poporului românesc. Mai mult, dl Lloyd George s'a schimbat din acuzator în apărătorul nostru. Francheţa şi sinceritatea d-lui Vaida-Voevod, discuţiile lungi, argumentaţia pricepută şi documentată, şi încrederea care a ştiut să o inspire au repurtat aceste succese. Interviewurile acordate diferitelor ziare, tot în această chestiune şi ţinute în acelaş spirit ca discuţiile de mai sus, au desăvârşit munca, spulberând neîncrederea şi ponegririle puse la cale în contra noastră de către Maghiarii din Ardeal şi Budapesta. D-sa a atras atenţia Englezilor totodată asupra situaţiei din Ungaria şi asupra mentalităţii feodalilor maghiari, cari nu vor renunţà nici în viitor la subvenţionarea iredentismului din teritoriile pierdute, menţinând în Europa-centrală o nelinişte şi nervozitate perpetuă, şi întârziind astfel consolidarea păcii. Pentru a puteà şi mai uşor combate eventuale atacuri în chestia minorităţilor, care s'ar fi produs cu ocazia viitoarei Conferinţe de pace la Londra, dl Vaida-Voevod a rugat să vie la Paris dl Valer Branişce, pe atunci şeful resortului de culte şi instrucţiunii din Consiliul Dirigent, persoana cea mai chemată să dee informaţii precise cu privire la pretinsele asupriri ale minorităţilor.

Dl Vaida-Voevod, dovedind cu ocazia întrevederilor şi prin presă, ce mare pericol prezintă regimul reacţionar a lui Horthy pentru pacificarea Europei, a combătut şi ideea de a face din Ungaria un centru de influinţă politică, aliat Angliei. A atras atenţia lumei politice engleze că continuarea stăruinţelor în sensul unei soluţii conform sugestiunilor maghiare ar fi produs duşmănia dârză a celorlalte popoare din centrul

Europei, mult mai puternice decât rassa maghiară. Astfel această combinaţie politică n'ar fi fost în favorul Angliei.

Chestiunea materiilor prime a fost discutată de câţiva Englezi cu răspundere numai cu ocazia primei vizite.

Dl Lloyd George insistă ca dl Vaida-Voevod să fie de faţă la Conferinţa din Londra.

Faptul că însuş primul-ministru englez erà, încă pe atunci, convins de necesitatea unei îmbunătăţiri a condiţiunilor puse Ungariei o dovedesc cuvintele sale, spuse d-lui Vaida-Voevod: „Ungurii au multe postulate, şi trebue să găsim platforma de a ne înţelege cu ei".[1] Dl Lloyd George a insistat, cu aceeaşi ocazie, de trei ori, ca premierul român să fie la Londra pecând delegaţii maghiari vor sosi acolo; comunicându-i şi data sosirei lor (11 Februarie). D-sa explicà insistenţa sa prin următoarele cuvinte: „Apponyi este un excelent advocat al cauzei ungureşti, şi ar trebuì necondiţionat să fiţi aici pe timpul sosirei sale".

Motivele pentru care dl Lloyd George ţineà aşà de mult ca dl Vaida-Voevod să fie de faţă la Conferinţa din Londra erau două. El ştià, că astfel, se va „tratà pacea mai repede",[2] şi, pentrucă doreà să aibă un adânc cunoscător al chestiunilor ungare în apropierea sa, spre a-l puteà consultà. Această intenţiune o dovedesc şi cuvintele sale rostite cu ocazia toastului ţinut pentru primul-ministru român la dejunul din 29 Ianuarie: „Sper, că putem contà la sprijinul României în nizuinţele ce ne stau înainte. Dr. Vaida ne poate foarte mult ajutà, şi nădăjduiesc că o va face, cu privire la chestiunile, cari sunt în legătură cu Ungaria şi Rusia".[3]

---

[1] In conversaţia din 30 Ianuarie 1920.

[2] Ibid.

[3] *The Times,* 30 Ianuarie 1920.

Retragerea trupelor noastre din Ungaria.

Piedeca cea mai mare pentru realizarea politicei noastre ne-am pus-o noi înşine prin întârzierea retragerei trupelor din Ungaria pe „linia Clemenceau", legată fiind de această retragere şi chestiunea Basarabiei, cum vom vedeà mai târziu. Dl Vaida-Voevod a explicat d-lui Lloyd George, în prezenţa subsecretarului de stat dela Foreign Office, Lord Hardinge, dificultăţile retragerii în plină iarnă, care expune populaţia română şi slovacă, din teritoriile evacuate furiei maghiare. D-sa a cerut şă se trimită la Ciaba, contingente aliate, sau române, sub comanda unui general aliat, sau cel puţin o comisie de ofiţeri aliaţi, ca să ocrotească populaţia, care a simpatizat cu noi. La această propunere dl Lloyd George a dictat Lordului Hardinge un ordin către comisia generalilor aliaţi din Budapesta, ca ea să facă răspunzător guvernul maghiar pentru viaţa şi averea populaţiei din acele ţinuturi.

Cât priveşte situaţia ţărei noastre la Conferinţa din Londra, complicată prin problema retragerei trupelor, dl Lloyd George a fost foarte precis, spunând d-lui Vaida-Voevod următoarele: „situaţia d-voastră faţă de Unguri va fi cu mult mai grea, dacă până la sosirea lor nu veţi fi retras trupele".[1] Primul-ministru a dat asigurări că retragerea, dejà ordonată, va fi în curând terminată.

Privitor la învitarea Ungurilor la Conferinţa dela Londra dl Vaida-Voevod a cerut să nu se facă cu ei singura excepţie de procedură, ci să fie trataţi ca şi ceilalţi foşti inamici: să nu fie chemaţi la Conferinţă, şi contrapropunerile lor să nu fie discutate cu ei. Totuşi, în această chestiune nu se luase încă nici o hotărîre până la reîntoarcerea d-lui Vaida-Voevod la

[1] In convorbirea din 30 Ianuarie 1920.

Paris. Cum am putut vedeà, însuşi premierul englez contà pe venirea delegaţiei maghiare la Londra.

Şansele Maghiarilor erau încă destul de mari, dar premierul român a ştiut, în timp de 5 zile, să restabilească încrederea Angliei faţă de neamul nostru, şi prin aceasta să mărească prestigiul ţării, risipind calomniile cu cari am fost învinuiţi, liniştind spiritele cercurilor religioase, şi ştiind totodată să câştige cu „francheţa lui onestă“ [1] simpatia şi bunăvoinţa oamenilor, cari conduceau destinele Marei Britanii.

Noi sforţări maghiare.

In timpul cât dl Vaida-Voevod a stat la Paris (4—21 Februarie 1920) d-sa a rămas în strânsă legătură cu legaţia noastră din Londra, dând instrucţiunile necesare pentru pregătirea terenului Conferinţei de pace, cu privire la interesele noastre.

Prietenii Ungurilor nu au pierdut speranţa în realizarea planurilor lor. E drept, că nu mai îndrăzneau să apară în presă cu calomnii, şi numai 2—3 reviste săptămânale ca *Inquire* şi *Challange* le mai stăteau la dispoziţie; chiar şi radicalul *Manchester Guardian* încetase campania contra noastră. Cu atât mai intensivă erà munca lor în secret, reuşindu-le unor noi emisari maghiari (Pelényi şi Boer) să obţină „cu uşurinţă“ [2] viza engleză pentru întrarea în Anglia, deşi pacea între acestea ţări încă nu erà semnată. Din acest mic amănunt putem vedeà ce prieteni influenţi aveu Maghiarii în cercurile conducătoare engleze. Dr. Vály Félix nu s'a mulţumit cu intrevederile avute cu oamenii politici, de ştiinţă, precum şi cu financiarii din Londra, ci a întreprins un turneu de propagandă la universităţile din provincie Oxford, Cambridge, etc.

---

[1] cum ne spuneà un distins prieten englez.

[2] *New Europe*, 12 Februarie 1920.

Rezultatele propagandei clandestine, dusă de aceşti emisari maghiari cu sprijinul prietenilor englezi, se reflectează şi în interpelările din Camera comunelor (12 Februarie 1920) a căror rezumat credem că este de interes să-l redăm, pentru a cunoaşte diferitele curente, pe atunci oştile nouă.

Lieut.-Colonel Sir S. Hoare interpelează în chestia „atrocităţilor" şi a „intimidărilor politice din Transilvania şi Basarabia", şi întreabă „ce măsuri a luat guvernul pentru a silì guvernul român să retragă toate trupele pe linia demarcaţională, cât şi pentru protejarea minorităţilor".

Dl Lloyd George răspunse între altele: „Prim-ministrul român a dat instrucţii ca trupele române să fie imediat retrase pe linia stabilită ca frontieră între Ungaria şi România. Minorităţile din Transilvania vor fi protejate prin clauzulele minorităţilor din tratatele de pace".

Sir S. Hoare: Nu se va publicà „raportul comitetului internaţional al crucei roşii cu privire la aceste chestiuni"?

Primul-ministru: „Poate voi luà propunerea în considerare".

Colonelul Wedgwood (fost ministru în guvernul Labour) întreabă „ce intenţionează să facă acuma Consiliul Suprem pentru protecţia minorităţilor din Transilvania? Cunoaşte dl Lloyd George rapoartele unor episcopi despre opresiuni şi jafuri cari s'au comis acolo"?

Dl Lloyd George: „Am avut o lungă discuţie cu primul-ministru român, care m'a asigurat, că va face totul pentru a protejà minorităţile religioase de acolo. Mi-a părut foarte sincer şi rezolut în această privinţă".

Sir S. Hoare: „Fiind protecţiunea acelor minorităţi o chestiune internaţională, nu ar fi dl Lloyd George aplicat să trimită o comisiune internaţională care să facă cercetări, şi să se convingă, dacă dispoziţiile primului-ministru român să îndeplinesc, precum sperăm cu toţii"?

Dl Lloyd George: „Nu cred că aceasta este oportun în momentul de faţă. Trebue să spun că am foarte mare încredere în noul prim-ministru, şi sunt convins, că el vrea să protejeze minorităţile. Până ce nu mă conving de contrarul,. nu ţin de

necesar a trimite o comisiune. Dacă ar surveni ceva mai târziu, v'om considerà din nou situaţia".

Colonel Wedgwood: „Ce dovadă mai bună aţi puteà aveà decât aceea a celor trei episcopi"?

Primul-ministru: „Nu vreau să-mi fac observările cu privire la vreun guvern antecedent din România,.. dar, s'a schimbat decurând guvernul".[1]

Cuvintele premierului englez sunt cea mai bună dovadă despre succesul d-lui Vaida-Voevod de a distruge propaganda maghiară.

Iată că în aceeaşi zi se mai găseşte un bărbat politic englez, Sir Donald Maclean, care preluase în absenţa d-lui Asquith din parlament şefia liberalilor, ca să intervină cu ocazia discuţiei la mesaj pentru revizuirea graniţelor ungureşti: „Intreaga chestiune să fie imediat studiată de o comisiune imparţială de experţi şi în urmă, după considerarea raportului comisiunei să fie stabilit tratatul. Unde este vre-o nedumerire trebue recurs la referendum ca în cazul Slesvig-ului."[2] Răspunsul la acest discurs l-a dat Lordul Balfour spunând: „Graniţa trasă este cea mai bună, care s'ar puteà fixà". Ea a fost stabilită, ţinându-se seamă de referinţele economice, etnice şi militare, şi nici o comisiune nouă nu ar puteà-o stabilì mai bine.[3]

In sferele economice să insistà, încă, asupra planului de a obligà atât România cât şi celelalte State, mărite prin teritoriile din fosta Ungarie, ca să furniseze materii prime pentru industria maghiară. De astădată s'a propus sub o formă deghizată, ca să ne obligăm a stabilì faţă de Ungaria „free trade" (comerţ liber), adecă scutire de taxe de import şi export. In cuvinte precise a cerut acelaş lucru Sir D. Meclean chiar în Camera Comunelor.[4]

---

[1] *Parliamentary Debates, House of Commons,* Official Report. Vol. 125. Nr. 3, pag. 212—214.

[2] Ibid. pag. 268.

[3] Ibid. pag. 297.

[4] Ibid. pag. 267.

Efectul ar fi fost poate şi mai dezastruos decât angajamentul de a livrà o cantitate fixă de materii prime.

Pentru a determinà România, să piimească „free trade"-ul unele cercuri englezeşti, neoficiale, au încercat să lanseze că Cehoslovacia şi Jugoslavia au primit dejà această propunere. Zvon care a putut fi uşor desminţit de miniştrii celor două ţări şi cari erau în contract neîntrerupt cu primul-ministru român.

Prietenii României combat intrigile maghiare.

Propaganda maghiară din Anglia, şi atitudinea aproape ostilă a unor cercuri engleze faţă de micii aliaţi au indignat pe prietenii noştri. Această indignare şi-a găsit expresie şi în presă. Chiar *Times* a publicat un documentat şi vehement articol de fond a d-lui H. W. Steed, intitulat: „Aliaţii şi Maghiarii".[1] Iată ce spune acest influent ziarist: „In decursul ultimelor luni s'a făcut în ţările aliate, şi îndeosebi în ţara aceasta, o perfidă propagandă maghiară. Din partea autorităţilor s'au tolerat în Londra, sub pretexte neînsemnate, prezenţa unor însemnaţi agenţi maghiari; iar operaţiile lor — deşi supuse unui scrutin oarecare — n'au fost supraveghiate cu grija recerută. Ecourile acestei propagande s'au auzit în desbaterile de Marţi ale Camerei, şi dl Balfour trebue felicitat, că a luat poziţie contra lor, răspunzând în numele guvernului. Ajungând probabil săptămâna viitoare tratatul cu Ungaria în faţa Consiliului aliaţilor, este bine ca toţi cei pe cari îi priveşte, să înţeleagă, că nu poate fi admisă nici o intrigă sau interpretare greşită. O astfel de manoperă ar reuşì numai să ne înstrăineze simpatiile naţiunilor, a căror unire a fost câştigată prin victoria aliaţilor asupra Pruso-Maghiarilor: duşmanii noştri şi ai lor. „Ungaria" nu mai există. „Magyarland", numele maghiar pentru Ungaria, a început să existe, şi a fost refăcut după cum trebuià să fie".

[1] *The Times*, 14 Februarie 1920.

După ce arată că însăşi politica şovinistă de maghiarizare şi intoleranţa Ungurilor au produs procesul de desmembrare al Ungariei, spune, că „între exponenţii cei mai însemnaţi ai acestei teorii, şi a opresiunei practice, erau actualul conte J. Andrássy şi în special contele Álbert Apponyi, cari ambi pledează acum cu mare zel pentru cauza maghiară, nizuindu-se tocmai ei a convinge guvernele aliate şi pe reprezentaţii lor, lipsiţi de experienţă, că Ungaria este o unitate geografică, ce nu trebue împărţită între rasse inferioare. Pentru aliaţi nu există decât un singur drum sigur cu privire la Maghiari. Trebue reamintit, că Maghiarii sunt tot atât de responsabili pentru izbucnire acestui război, ca şi Prusienii; că nu sunt capabili a dominà cu dreptate asupra altora; că victoria aliaţilor se datoreşte, în mare parte, activelor simpatii şi sacrificii cehoslovace, jugoslave şi române, şi că afară de principiile dreptăţii etnice, proclamate de aliaţi, aceştia sunt datori să fie drepţi faţă de prietenii lor, şi a nu-i sacrificà de dragul îndârjiţilor duşmani de eri. Dacă Ungurii au căzut din poziţia lor înaltă, ei trebue să-şi atribue acest fapt numai lor înşişi, filoprusianismului şi intoleranţei lor megalomane".

Pentru a puteà reduce şi mai bine influinţa Maghiarilor şi intrigile prietenilor lor s'a recurs la „diplomaţia deschisă". *The Times*[1] a publicat câteva pasagii din nota de răspuns a Ungurilor, care recomandà acele 40 de documente lungi conţinând contra propunerile lor „binevoitoarei consideraţiuni" a amatorilor de memorii. Nota „pretindeà respingerea totală" a tratatului fixat, şi motivà cererea cu următoarele cuvinte: „Suntem de părere, şi credem a fi dovedit în deajuns, că în însăşi bazele tratatului, propus nouă, sunt serioase greşeli de fond". Din aceste consideraţiuni Maghiarii au propus pe lângă respingerea totală a tratatului şi plebiscite în teritoriile pe cari urmau să le peardă. Acest document, „de o obrăznicie extraordinară", cum zice *Times*, a produs în opinia publică engleză un efect extraordinar; fiind reprodus şi comentat de cele mai multe ziare, a

[1] *The Times*, 19 Februarie 1920.

intimidat într'o măsură oare care chiar şi pe cei mai maghiarofili dintre Englezi.

Nici camera Lorsilor n'a fost scutită de discursuri şi interpelări pro-maghiare, a căror ton, însă, devenise mai moderat. în 23 Februarie, a doua zi după revenirea d-lui Vaida-Voevod la Londra, a interpelat Lordul Newton, cel mai aprig prieten al Ungurilor: dacă trupele române mai ţin încă ocupate teritorii ungureşti la care nu au nici un drept? In numele guvernului britanic a răspuns Lordul Crawford, cu multă simpatie pentru noi, arătând că noi eram cei atacaţi, şi explicând aşa cum a făcut-o dl Vaida-Voevod „că evacuarea încă nu e terminată în urma greutăţilor de transport". Incheind a accentuat: „guvernul britanic are toată încrederea că guvernul român îşi va îndeplinì misiunea în mod leal, şi cât mai repede".[1]

Activitatea d-lui Vaida-Voevod la Conferinţa din Londra.

Dl Vaida-Voevod, cunoscând situaţia pe care o aveam cu privire la tratatul cu Ungaria, şi-a început imediat după sosire activitatea. Pentru îndeplinirea cât mai grabnică a revendicărilor noastre, a apelat la sprijinul bărbaţilor de stat britanici şi a presei egleze.

Trebuià provocată o grabnică şi definitivă hotărîre a Consiliului Suprem cu privire la tratatul cu Ungaria, înlăturând totodată ideea „free trade"-ului, şi obţinând unele modificări de text în favoarea noastră. Graba erà cu atât mai justificată, cu cât se dovedise că unii reprezentanţi din Budapesta ai ţărilor aliate s'au angajat pe faţă să sprijine planurile maghiare. In acelaş timp trebuià înlăturată şi ultima cauză de neîncredere a marilor puteri, care pe de-o parte ne îngreunà situaţia faţă

[1] *The Times*, 24 Februarie 1920.

de Ungaria, (cum a spus-o dl Lloyd George) iar pe de altă parte, erà piedeca pentru recunoaşterea reunirei Basarabiei cu ţara mamă. Această piedecă erà retragerea trupelor române pe linia Clemenceau. Trebuià, deci găsită o modalitate pentru a înconjurà obstacolul, fără daune pentru noi.[1]

Soluţia d-lui Vaida-Voevod, cu privire la retragerea trupelor noastre din Ungaria.

Dl Vaida-Voevod a trimis în prima zi după sosirea d-sale, la Londra (23 Februarie 1920) o notă către preşedintele Conferinţei de pace, dl Lloyd George, în care arătà, în sensul telegramei Marelui Cartier General din 17 Februarie, dificultăţile retragerei create prin frigul mare, prin lipsa de cărbuni şi de trenuri. Telegrama pune în vedere efectuarea retragerei în etape, ca astfel să poată fi evacuate toate materialele, aflătoare în acele ţinuturi. Dl Vaida-Voevod continuă în nota sa: „dorind a satisface cât mai repede deciziunei Consiliului Suprem, dar fiind în acelaşi timp datorinţa mea de a luà în considerare interesele morale şi materiale ale ţărei mele, încerc să găsesc o soluţie, care mi-ar face posibil să evit orice aparenţă de neexecutare şi ilealitate din partea guvernului meu şi a Marelui Cartier General faţă de Consiliul Suprem, şi care de altă parte să nu periclitează interesele superioare ale României". In consecinţă primul ministru roagă Consiliul Suprem: 1. Să încredinţeze pe Generalul Franchet d'Esperay, şeful armatelor aliate din orient, şi pe Lt. General Bridges, să inspecteze sectorul în care trupele române să retrag. 2. Aceşti generali să fie autorizaţi ca împreună cu M. C. G. să stabilească cum să se execute evacuarea, şi când să se termine.

[1] In tratativele urmate la finea anului 1919 cu Sir George Clerk, dl Brătianu se arătase dispus pentru retragerea trupelor şi restituirea materialelor maghiare, rechiziţionate de trupele noastre (comp. Temperley op. cit vol. IV. pag. 234).

Propunerea a fost repetată şi verbal în 26 Februarie, când d-sa fusese învitat să expună înaintea Consiliului Suprem, punctul de vedere românesc cu privire la tratatul cu Ungaria. Soluţia d-lui Vaida-Voevod, care urmăreà două scopuri, nu a avut, deocamdată, decât un singur rezultat. Consiliul Suprem primind propunerea, a delegat cu executarea ei pe unul din cei mai destoinici ofiţeri englezi, pe generalul Ironside.

Propunerea premierului român a prevenit intenţiunea aliaţilor de a ne impune o comisiune de control şi arătând în acelaş timp că noi suntem cu conştiinţa liniştită a salvat prestigiul Ţării, scăpându-o de o ruşine şi de un demers păgubitor.

Astfel s'a înlăturat şi ultimul motiv de neîncredere între Consiliul Suprem şi România, şi totodată a fost netezită calea recunoaşterei Basarabiei, precum şi a tratativelor cu prtvire la pacea cu Ungaria.

Memoriul Slovacilor din Ciaba.

Dl George Hrabovsky, preşedintele partidului naţional slovac, şi deputat în primul parlament al României unite, a sprijinit, prin acţiunea sa, intervenţiile d-lui Vaida-Voevod, depuse pentru ca trupele noastre să nu evacueze teritoriile din Ungaria, locuite de Români şi Slovaci.

Acţiunea d-lui Hrabovsky aveà şi o parte independentă de interesele noastre. El a repetat într'un memoriu, şi în convorbirile, avute cu diferiţi oameni politici, cererea poporului slovac din Ciaba ca să fie ataşat României. Slovacii şi-au exprimat această dorinţă „pe baza principiilor lui Wilson", la adunarea naţională ţinută în 13 Iunie 1919 la Ciaba. Neputând fi ataşaţi Cehoslovaciei, sau Jugoslaviei, au cerut încorporarea lor la România, spunând, că „poporul român ne-a scăpat de bolşevism, şi ne tratează ca fraţi. Evacuarea teritoriului nostru de către armata română ar fi pentru poporul slovac începutul su-

ferinţelor",[1] pentrucă politica Ungariei nu îşi va însuşì niciodată ideile nobile destinate să facă toate popoarele fericite.

Cererea Slovacilor a fost înaintă pentru prima oară, Consiliului Suprem, la 2 Septemvrie 1919 prin intermediul d-lui Eduard Benes, şi cu toate că a fost pe deplin îndreptăţită, şi a fost sprijinită de delegaţia română şi cehoslovacă, totuşi areopagul Europei nu a împlinit-o.

Demascarea unor intrigi maghiare.

Ziua de 23 Februarie a fost o zi neplăcută pentru filomaghiari. *The Times* le-a cauzat o surpriză amară, de care nu erà străin premierul român, destăinuind opiniei publice „pourparlers-urile neoficiale"[2] între admiralul Horthy, capul Statului maghiar, şi „reprezentanţii unui Stat aliat". In schimbul acordării plebiscitului în Slovăcia, Ardeal şi părţile unite cu Sârbia, sau cel puţin pentru retrocedarea oraşelor Bratislava (Pressburg), Komárom, Sopron, Kosice, (Kaschau), Oradea-Mare, Arad şi Timişoara, Ungaria urmà să colaboreze cu o armată, echipată şi comandată de aliaţi, în contra bolşevicilor. Admiralul Horthy a făcut despre aceste tratative o dare de seamă confidenţială guvernului maghiar, „exprimându-şi convingerea, că puterea aliată în chestiune, poate fi privită dejà ca aliata Ungariei". In acelaşi timp el a ordonat ministrului de război, M. Berzeviczy, să cheme recruţii din contingentele 1886, 1887 şi 1888" la concentrări de două luni,[3] ceeace s'a şi făcut, dar nu prin placate ci prin citaţii personale.

Indiscreţiunea diplomaţiei democratice a produs un efect extraordinar, nu numai în presa engleză, ci şi în cercurile po-

[1] Memoriul înaintat Consiliului Suprem şi unor bărbaţi de stat; Martie 1920.

[2] *The Times*, 23 Februarie 1920.

[3] ibid.

litice. Mai mule cotidiane au relevat şi comentat chestiunea. Revista profesorului R. W. Seton-Watson (Scotus Viator) scrià: „Noi avem toate motivele să credem, că puterea aliată nu e alta decât Marea Britanie. Din fericire e adevărat, că iniţiativa nu a pornit din Londra, şi că planul nu reprezintă nici punctul de vedere, nici politica guvernului britanic. Faptul însă, că anumiţi Englezi,[1] au fost seduşi de expunerea falsă a învinşilor, rămaşi aceiaşi aroganţi Junkeri maghiari, şi faptul, că ar fi implicaţi în această afacere membri marcanţi ai comisiei militare britanice din Budapesta şi ai comisiei dunărene, invocă necesitatea, ca Londra să strângă frânele, şi să restabilească disciplina între agenţii săi subordonaţi". [2]

Sprijinul cel mai efectiv l-au primit însă Maghiarii din cercurile oficiale italiene. Se ţeseau încă mereu intrigi, ca de ex. ştirile (uşor desminţite de delegaţia noastră) că trupele române, în retragerea lor, ar jefuì şi masacrà populaţia maghiară, sau aceea, despre concedierea funcţionarilor unguri[3] din Ardeal, de către autorităţile noastre. Persoane oficiale insistau cu perseverantă pe lângă dl Vaida-Voevod, ca să asigure Ungariei diferite facilităţi, sau mai bine zis adevărate concesii economice în formă de „free trade" sau „uniune vamală".

Dar mai presus de toate ameniţă spectrul revizuirei frontierelor în favoarea Maghiarilor.

Cu cât se întârzià mai mult, desbaterea tratatului, cu atât puteà devenì mai mare pericolul pentru noi. Şi greu se puteà grăbì aducerea în discuţiune a tratatului cu Ungaria, căci unul din aliaţi voià să-l amâne cât mai mult, tocmai pentru a puteà sprijinì mai bine pe Maghiari. Acelaşi aliat întârzià intenţionat încheierea tratatului, pentru a nu pierde din mână mijlocul, cu care sperà să provoace în altă parte o soluţionare mai favorabilă, şi folositoare lui, iar alt aliat aveà interes mai mult pentru problema rusească şi pacea cu Turcia.

---

[1] Insuşi preşedintele ei, admiralul Troubridge.

[2] *New Europe*, 4 Martie 1920.

[3] cari nu voiau să depue jurământul de fidelitate.

Fiind atât de favorabil momentul pentru pretenţiile Maghiarilor, învitarea delegaţiei lor la Conferinţa din Londra ar fi tras greu în cumpănă. Prezenţa Maghiarilor în capitala Marei Britanii ar fi putut devenì chiar hotărîtoare pentru schimbarea tratatului-proiect, schimbare cerută de cercuri foarte influente din ţările aliate. Să nu uităm nici impresia adâncă pe care a ştiut s'o producă prim-delegatul lor, contele Albert Apponyi, în şedinţa Consiliului Suprem din 16 Ianuarie 1920, cu expozeul său,[1] ţinut în trei limbi — franţuzeşte, englezeşte, şi italieneşte — şi să ne reamintim intrigile şi demersurile emisarilor maghiari şi a prietenilor lor englezi.

Dar abstragând dela efectele, pe cari ar fi ştiut să le producă talentatul asupritor al naţionalităţilor, invitarea ar fi fost în mod indirect un vot de blam dat de Consiliul Suprem lui însuşi, fiindcă prin ea s'ar fi recunoscut, că proiectul elaborat de organele sale nu e corăspunzător împrejurărilor, şi trebue deci modificat în colaborare cu Maghiarii.

Dându-şi seamă de această situaţie, premierul român, care conduceà demersurile comune ale Cehoslovaciei, Jugoslaviei şi României, a urmărit din toate puterile zădărnicirea învitării. In cele din urmă i-a şi succes să convingă cercurile hotărîtoare să renunţe la chemarea delegaţiei maghiare.

Intervenţiile premierului nostru.

Primul ministru nu pierdeà nici o ocazie, nici o convorbire fără să ceară discutarea grabnică a tratatului cu Ungaria. A recurs uneori şi la „stimulente" (cum le-a numit un englez cu spirit) pentru a accelerà munca înceată şi greoaie a Consiliului Suprem. „Stimulentele" erau articole din presa engleză, prin care să pretindeà o hotărîre mai urgentă, arătând totodată pericolele întârzierei.

[1] Francesco Nitti, op. cit. pag. 178.

Citām un articol apărut sub titlul „Europa-centrală şi aliaţii", care în acelaş timp erà o recapitulare condesată şi documentată a întregei probleme maghiare. „Ne place să credem că guvernele aliate nu vor mai pierde timpul pentru a stabilì condiţiile de pace cu Maghiarii, ci vor insistà, ca ele să fie imediat primite", arătând că „guvernele ar fi uşuratice, dacă ar ignorà înstrăinarea" Românilor, a Cehilor şi a Jugoslavilor, care s'ar produce în cazul neîndreptăţirei lor continue. „Tot asà de neînţelepte ar fi guvernele dacă ar impune micilor aliaţi din Europa-centrală deciziuni politice, sau economice fără ascultarea lor în mod precaut şi prietenesc. Orice încercare de a li-se impune din afară un regim de „free trade" colectiv, ar produce pentru cei cari ar încercà aceasta un insucces complet, şi propria lor discreditare".[1]

Consiliul Suprem discută tratatul cu Ungaria.

După insistente de mai multe săptămâni s'a discutat în sfârşit în după amiaza zilei de 3 Martie 1920 chestiunea tratatului cu Ungaria. Şedinţa a fost secretă; cu toate acestea în ziua următoare, a publicat *Times*, cu privire la celea desbătute următoarele: „Consiliul Suprem s'a ocupat eri mai ales cu chestiunea păcii cu Ungaria. S'au produs între diferiţi delegaţi diverginţe considerabile de opinii, în special în urma unei propuneri italiene, ca frontierele Cehoslovaciei, României şi ale Jugoslaviei, stabilite de tratatul de pace să fie revizuite în favoarea Maghiarilor. Această propunere se pare, că a primit un sprijin oarecare din partea reprezentanţilor britanici, dar că ea ar fi fost combătută de Francezi, cari nu voiau să discute din nou o parte atât de importantă a tratatului general de pace".[2]

Celea spuse de *Times* corespundeau pe deplin adevărului; dar trebue să interpretăm acel „oarecare sprijin" din partea

[1] *The Times*, 1 Martie 1920.

[2] *The Times*, „Favoruri pentru Maghiari", 4 Martie 1920.

reprezentantului englez ca un sprijin dat indirect, printr'o atitudine pasivă, nu ca un sprijin direct şi efectiv. Cu toate că articolul erà scris în termeni moderaţi, totuşi indiscreţiunea a a avut un efect formidabil asupra cercurilor politice din Londra.

Dl Nitti e autorul propunerei de revizuirea frontierelor cu Ungaria, pe care o provocase sub pretextul că se trec prea mulţi Maghiari Statelor succesorale. D-sa a pus în discuţie frontiera cehoslovacă, provocând astfel şi discuţia asupra frontierei române, cu intenţia, ca să se primească frontiera propusă de experţii italieni, frontieră care coincideà aproape cu vechea frontieră a Transilvaniei (1848 şi 1866) şi care ne-ar fi răpit teritoriile şi oraşele la vest de Munţii Apuseni.[1] Momentul erà bine ales, fiind dl Millerand, pe atunci premierul Franţei, absent din Londra. Delegaţii francezi erau d-nii Philippe Berthelot, şi ambasadorul Franţei la Londra dl Paul Cambon, iar reprezentanţii, mai bine zis reprezentantul englez a fost dl Lloyd George. D-sa a luat această atitudine, având ca scop vizarea Francezilor, cari i-au făcut dificultăţi în chestiunea Constantinopolului. Tactica şi şicaneria personală („petit jeu") erà foarte explicabilă, cunoscând vivacitatea caracterului celtic al primului-ministru britanic. Ea este o dovadă mai mult, ce rol mare pot jucà aptitudinile personale în momentele decisive, pentru viitorul unuia sau a mai multor popoare.

Că preşedintele Consiliului Suprem nu a avut intenţia să ne fie nouă ostil o putem vedeà:

1. Din părerea sa exprimată d-lui Vaida-Voevod cu privire la chestiunea ungară: că nu erà aderentul unei revizuiri de frontieră.

2. Din faptul că d-sa a condus discuţia Consiliului Suprem către un compromis, deferând Consiliului miniştrilor de externe şi a ambasadorilor[2] studiarea şi elaborarea răspunsului, ce urmà să fie dat voluminoaselor propuneri maghiare. Consiliul

[1] Vezi anexă, harta Nr. 1.

[2] întrunit şi el la Londra pentru a stà în ajutor Consiliului primilor miniştri.

Suprem hotărînd totodată ca delegaţia maghiară să nu mai vină la Londra, şi să fie obligată a primì în termen scurt hotărîrile aliaţilor.

3. Şi din faptul că tot în aceeaşi zi, şi în aceeaşi şedinţă, s'a deliberat şi hotărît, la iniţiativa personală a d-lui Lloyd George, definitiva recunoaştere a reunirei Basarabiei.

Ceeace, însă, trebue să constatăm, este, că premierul britanic părea a nu fi aprofundat problema maghiară şi fiind influenţat de dl Nitti şi de anumiţi Englezi, prieteni devotaţi ai Maghiarilor, nu a fost luat încă o atitudine definitivă şi bine stabilită cu privire la acest tratat.

Nehotărîrea şi tactica de mici intrigi a celor mari a mărit vigilenţa primului-ministru român, şi a delegaţilor cehoslovaci şi jugoslavi, şi le-a dublat activitatea desfăşurată în convorbiri, demersuri şi în presă. Activitate, care a avut ca rezultat, consolidarea punctului nostru de vedere, prin faptul că cei şovăitori au putut fi convinşi să adopte definitiv o hotărîre corespunzătoare intereselor noastre. Astfel şi unii din prietenii Maghiarilor au recunoscut, că o schimbare a tratatului, stabilit în prealabil, ar puteà produce, în mod logic, şi revizuirea tratatelor anterior încheiate, creînd dintr'o ordine, odată stabilită, o anarhie internaţională.

O bună organizare.

Arătând cum s'a ajuns la „indiscreţiunea" menţionată mai sus, relevăm o părticică — cel puţin — din felul cum a ştiut să organizeze premierul român „tehnica" acţiunei diplomatice, desfăşurată cu eficacitate la Conferinţa din Londra.

Dl Vaida-Voevod ştià foarte bine, că însuşi premierul britanic citeşte în fiecare dimineaţă *Times*-ul, ziarul care erà adesa în desacord cu politica sa. Ştia că articolele din acest cotidian, ca şi din celealalte ziare aveau o influinţă mare asupra

politicei, urmate de cabinetul britanic în chestiuni interne, ca şi externe. Deaceea să foloseà de această armă formidabilă pentru a împiedicà un pas greşit, sau nefavorabil cauzei noastre. Posibilitatea de-a provocà pe această cale injoncţiuni politicei Consiliului Suprem i-a fost dată prin încrederea şi simpatia ce-o aveau toţi ziariştii faţă de persoana sa, dar mai ales prin vechea prietenie cu unul din cei mai mari ziarişti englezi, cu dl Henry Wickham Steed, un vechiu şi aprig luptător pentru eliberarea naţiunilor subjugate din Austro-Ungaria, pe atunci directorul *Times*-ului. Acest bărbat, înzestrat cu o rară viziune politică, cu un caracter integru şi independent[1] a apărat şi susţinut în timpul Conferinţei de pace cu mult idealism interesele legitime ale micilor naţiuni din Europa-centrală. Dacă profesorul R. W. Seton Watson (Scotus Viator) a fost „moaşa naţiunilor eliberate", atunci dl Steed a fost „chirurgul" emeritat, care prin intervenţii curagioase şi tratamente continue a prestat o muncă indispensabilă şi de nepreţuită valoare pentru renaşterea popoarelor subjugate.

Cazul de faţă arată ce bine, şi ce repede se ştià informà dl Vaida-Voevod despre celea petrecute în şedinţele secrete ale Consiliului Suprem, şi dovedeşte totodată că d-sa ştià să organizeze imediat o acţiune eficace pentru apărarea intereselor noastre. Intre orele 4—6 în d. a. de 3 Martie s'a ţinut şedinţa în care se făcuse propunerea ca frontierele Ungariei să fie revizuite şi rectificate. Curând după orele 6 premierul român aflase de această propunere şi organiză imediat o anchetă pentru controlarea exactităţii informaţiunei primite. Delegaţii cehoslovaci şi jugoslavi au fost avizaţi şi rugaţi să ancheteze şi ei; iar membri delegaţiei române au fost împărţiţi şi îndrumaţi să caute imediat contact cu delegaţii englezi, francezi şi chiar italieni, ca să cerceteze cu discreţie dacă dl Nitti cu adevărat stăruise pentru primirea acelei propuneri periculoase. Insuşi prim-ministrul s'a dus la delegatul unei mari puteri, cu care se întâlneà adesea.

[1] a refuzat titlul de Lord şi toate decoraţiile ce i s'au oferit, aşa şi una românească, numai ca să-şi poată păstrà absoluta independenţă şi în felul acesta să poată scrie după adevăratele sale convingeri.

Intre orele 6'^{30} şi 8 se făcuse întreaga anchetă. Din destăinuirile unora, şi negarea altora, toţi cei trimişi spre verificare şi-au câştigat convingerea că dl Nitti de fapt a făcut propunerea pentru revizuirea frontierelor maghiare. Seara la 10½ s'a dus dl Vaida-Voevod la redacţia *Times*-ului, unde a avut o lungă întrevedere cu dl Steed, informându-l pe acesta de cele petrecute în şedinţa Consiliului Suprem şi cerându-i concursul. Dl Lloyd George şi ceilalţi delegaţi, — cari se credeau la adăpostul indiscreţiunilor, — au fost surprinşi în dimineaţa următoare, când au putut ceti destăinuirea din *Times*. Zadarnice au fost explicările ulterioare, zadarnice demersurile lui Foreign Office pe lângă ziare, ca să nu mai publice ştiri referitoare la şedinţele Consiliului Suprem fără prealabilul său control. Sprijinul dat de toată presa engleză a complectat şi întărit demersurile personale pentru o grabnică şi favorabilă tranşare a păcii cu Ungaria.

Cât de importante erau aceste indiscreţiuni ale presei engleze ne-o confirmă o intervenţie, făcută pă lângă dl Vaida-Voevod, de către delegaţia italiană. In 15 Martie s'a prezentat la prim-ministrul nostru consilierul ambasadei italiene, rugându-l să nu mai dee publicităţii „pretinsele" sprijiniri, date de delegaţia italiană Maghiarilor.

Atitudinea d-lui Francesco Nitti.

Credem că nu este lipsit de interes dacă căutăm explicarea sprijinului, pe care l-a dat premierul italian pretenţiunilor maghiare. Răspunsul îl găsim, în parte, în lucrarea d-lui Nitti întitulată „Europa fără pace".[1] Ceeace nu găsim în lucrarea d-sale este adevăratul motiv politic şi diplomatic, care a înduplecat nu numai pe d-sa, ci pe mai mulţi bărbaţi de stat italieni să sprijinească Ungaria.

[1] Francesco Nitti, *Das Friedlose Europa*, Frankfurter Societäts—Druckerei 2. Ausgabe, 1922.

Dela început trebue să constatăm, că între argumentaţia ce o găsim în lucrare, şi între explicaţiile date de însuşi primministrul italian membrilor din delegaţia română, este o mare deosebire. Pe când d-sa ţineà să arate în convorbirile avute la Londra, că rectificările de frontieră, pe care le-a cerut în favoarea Maghiarilor, nu se referă la frontierele „sorei mai mici“, în lucrarea sa nu găsim nici un pasagiu care să confirme adevărul acelei favorizări. Din contra, şi pe noi ne numără între „popoarele inferioare ca cultură“ (pag. 71), care încă nu au ajuns la demnitatea unei naţiuni (pag. 252). Şi acestor popoare au fost atribuite „fără nici o cauză“ (pag. 176) atâtea milioane de Maghiari. Nu ne vom reţineà ca să dovedim care a fost motivul, că am primit, aşà zicând în contra dorinţei noastre, atâţi Maghiari câţi am primit, fiindcă oricine ar privì o hartă etnografică se poate convinge, că această sarcină nu s'a putut evità.

De altfel însuşi dl Nitti admite, că pentru motive azi deochiate, „pentru a primì graniţe scutite“, mai „poate fi şi azi o necesitate: încorporarea unor mici grupuri de populaţie cu limbă şi rassă diferită în State străine“. (pag. 68). Asemenea nu voim să polemizăm cu afirmaţiile nedrepte ce ne privesc pe noi, şi nici cu frazele pline de sentimentalism, dar lipsite de realism, în care dl Nitti ţine să apere cauza maghiară. Ne vom restrânge numai să arătăm cum fostul premier italian se contrazice.

Astfel d-sa admite la începutul lucrării (pag. 31) că „un război, dus de un popor pentru a-şi recâştigà independenţa, este, chiar şi din punct de vedere abstract, moral, cu totul justificat. Un războiu dus pentru libertatea politică, sau religioasă, nu poate produce aversiune în nici un suflet, ori cât de predispus pentru pace“. Ceva mai târziu însă (pag. 36) constată: „tratatele (din 1919—20) sunt negarea tuturor principiilor, proclamate de Antanta în decursul războiului,[1] şi totala negare a celor 14 puncte ale lui Wilson“. Noi ştim, că, tocmai în baza acestor principii, naţiunile din Austro-Ungaria au hotărît şi votat

[1] Compară mai sus pag. 9 şi 10.

eliberarea lor. Dar şi dl Nitti admite în principiu dreptul popoarelor (pag. 54) „de-a trăì autonom, sau de a se alipi unui alt Stat".

Astfel fiind situaţia, cum poate vorbì d-sa de negarea totală a principiilor proclamate de aliaţi, şi de preşedintele Wilson, când tocmai principiul naţionalităţilor a fost pus în primul rând în aplicare, prin fixarea noilor frontiere din monarhia dunăreană? Şi aceasta s'a făcut chiar „în interesul şi avantajul populaţiunei de care erà vorbă", cum o dorià preşedintele Wilson şi cum o admite şi dl Nitti (pag. 52). Bine înţeles, că frontierele au fost fixate în interesul majorităţii populaţiei, şi nu al minorităţii stăpânitoare până eri. Ele au fost stabilite spre binele popoarelor, cari stau azi „pe o treaptă culturală mai joasă" (pap. 35) chiar din cauza vitregei stăpâniri a minorităţii.

Tocmai realizarea principiilor citate, şi admise şi de dl Nitti, dovedesc, că Ungaria nu a pierdut nimic „pe nedrept", cum nu să sfieşte d-sa să afirme în altă parte (pag. 178).

Aceste câteva citate, credem, sunt suficiente pentru a arătà, cum fostul premier italian admite în principiu eliberarea naţiunilor, dar o combate în cazurile speciale. Criteriul său de părtinire e: cultura superioară. Astfel, fiindcă Maghiarii au ţinut poporul nostru pe-o treaptă culturală cât se poate de inferioară, noi ar fi trebuit, după concluzia logică a celor scrise de dl Nitti, să stăm şi pe mai departe sub stăpânirea vitregă şi străină. Dar, tot aşà de bine s'ar puteà cere reîntroducerea jobăgiei în favoarea claselor nobile, sau a sclăviei în interesul farmerilor albi din America.

Că dl Nitti deplânge în fraze sentimentale prăbuşirea Ungariei milenare, putem înţelege. Noi admitem, că pentru Maghiari această prăbuşire este o tragedie, dar pentru noi şi celelalte naţiuni cari au fost oprimate, ea înseamnă o reînviere pe baza unor principii produse de evoluţia omenimii. Nu putem trece însă, fără obiecţiuni, peste unele afirmări, cari nu corespund adevărului. Astfel România nu a primit 1.704,851 de Maghiari (pag. 176), ci numai 1.305.753.[1] Ungaria nu a pierdut „cele mai

[1] C. Martinovici şi N. Istrati, *Dicţionarul Transilvaniei, Banatului şi celorlalte ţinuturi alipite*, Ardealul, Cluj 1921, pag. 7—52.

bune teritorii agricole“ (pag. 177), pentrucă ele şi azi mai sunt lângă, şi între Tisa şi Dunăre. Alimentele în Ungaria nu s'au scumpit în proporţia în care a căzut coroana. De aceea dl Nitti, profesorul de economie naţională, nu e precis, când scrie că o grămadă de grâu s'a scumpit dela 31 cor., cât a fost în timp de pace, la 500 cor. etc. (pag. 177). Fără a ne arătà cât valorau în aur acele 500 cor. ung. la data când a primit informaţiunile, argumentaţia rămâne nereală, şi poate aveà cel mult la oameni neorientaţi efectul unui bluff.

In ceeace priveste afirmaţia d-lui Nitti, că Puterile Centrale nu ar fi pus în caz de victorie condiţii de pace aşà de grele ca aliaţii (pag. 32 şi 73), ea este negarea adevărului, şi arată că d-sa, sau nu cunoaşte intenţiunile pe cari le-au avut Germanii cu Belgia şi Dunkerque, că nu cunoaşte tratatele din Brest-Litowsk şi Bucureşti, sau intenţionat le ignorează, pentru a-şi puteà argumentà cu mai mult efect teza sa principală: „revizuirea tratatelor“. De aceea afirmă d-sa, contrazicându-se din nou, că aliaţii „au abuzat de victorie“, şi, că această pace nu poate durà, fiindcă „împărţirea fără compătimire“ a Germanilor, a Maghiarilor „cu rassa lor admirabilă . . . nu înseamnă asigurarea victoriei, şi nici chiar a păcii“. (pag. 285).

Conversaţii cu privire la redarea unor materiale rechiziţionate în Ungaria.

In primele zile ale lunei Martie s'au început, din partea Conferinţei de pace, convorbiri cu primul-ministru pentru un aranjament, prin care Ungaria urmà să recapete în virtutea Art. 168 a tratatului de pace o cantitate însemnată din materialul rechiziţionat de trupele noastre.[1]

Este interesant să citām pasagii din memoriul semioficial care, după câteva convorbiri, a servit ca bază aranjamentului

[1] Compară mai sus, pag. 67 nota [1]

viitor. In chestiunea în care am fost așà de mult calomniați, tonul amical al „aide memoire"-ului înmânat delegatului României dovedește, că aversiunea manifestată până atunci în contra noastră să schimbase într'o binevoitoare înțelegere. Nota este o îmbucurătoare dovadă a stimei de care se bucurà reprezentantul țărei noastre în cercurile aliate. Totodată este prima recunoaștere că campania în contra lui Béla Kun, a fost un război de apărare, provocat de Maghiari, și deci deplin justificat.

Memoriul începe: „Având în vedere îndelungatele operațiuni militare, impuse României prin apărarea sa în contra guvernului sovietic maghiar, nu va fi adresată nici o cerere guvernului român pentru înapoiarea materialelor capturate și evacuate până azi".

„Pentru a evità dezastrul economic al Ungariei, guvernul român consimte să înapoieze, cât mai curând, materiale nemilitare, necesare stabilității economice ale Ungariei . . . . Fără ca ele să întreacă 30 la sută din suma totală rechiziționată". Aici s'au cuprins toate locomotivele și vagoanele transportate de noi peste Tisa după 26 Septemvrie 1919. Deasemenea 500 locomotive, 5,000 vagoane de marfă și 300 vagoane de persoane, precum și semințe de câteva mii kgr. Lăsând astfel României până la aranjarea finală aproape 800 locomotive și 26,000 vagoane de marfă și de persoane. Această pretențiune a fost exagerat de mare și ne-ar fi lăsat cu mult prea puțin material rulant într'un moment de criză a căilor noastre ferate.

Dl Vaida-Voevod a dovedit într'o contra propunere, că chiar după statisticele maghiare, și luând în considerare lungimea rețelei căilor noastre ferate. precum și tonajul mărfurilor și numărul călătorilor pe aceste linii, ar trebuì să revină României: 1,961 locomotive, 1,089 tendere 3,489 vagoane de persoane, 36,046 vagoane de marfă și 108 vagoane de poștă.

In urma întrevederilor avute la 12 și 15 Martie, cu generalul Munks, șeful subcomisiunei de reparațiuni însărcinată cu această chestiune. dl Vaida-Voevod a reușit să reducă în mod considerabil pretențiunile formulate în primul memoriu.

Hotărîrea Consiliului miniştrilor de externe şi a ambasadorilor în privinţa tratatului cu Ungaria.

In după amiaza zilei de 8 Martie a ajuns proectul tratatului cu Ungaria înaintea Conferinţei miniştrilor de externe şi a ambasadorilor, prezidată de Lordul Curzon, pe atunci ministrul de externe britanic. Fiind prezenţi, pe lângă numeroşi experti, din partea Franţei d-nii Philippe Bérthelot şi Paul Cambon, din partea Italiei dl Scialoja, ministrul de externe, şi Marquisul Imperiali, ambasadorul italian la Londra, iar din partea Japoniei ambasadorul la Londra, Vicontele Chinda.

Acestei şedinţe au premers numeroase întrevederi cu personalităţile de importanţă hotărîtoare, pentru a asigurà cauzei noastre un sprijin real.

In primul rând s'a luat în considerare memoriul înaintat în comun de România, Cehoslovacia şi Jugoslavia, cu privire la acest tratat.

După ce dl Nitti, plecat la Roma, cerù din nou, telegrafic, revizuirea tratatului, sau amânarea desbaterilor, delegatul italian dl Scialoja făcù şi cu această ocazie o încercare pentru revizuirea proectului de pace în favoarea Maghiarilor, „deşi nu cu atâta perseveranţă ca în cazul antecedent“.[1] A doua propunere pentru amânarea deciziunei *sine die*[2] trebuià asemenea abandonată, din cauza „atitudinei ferme a colegilor săi britanici şi francezi.[3]

Cu această ocazie s'a hotărît că clauzele teritoriale, militare, financiare şi de tranzit să nu mai fie revizuite, şi s'au

[1] *Daily Telegraph*, 9 Martie 1920.

[2] voiau probabil să se discute tratatul în Italia (San Remo) unde urmà să se mute Consiliul Suprem, şi unde Ungurii ar fi avut o atmosferă mai favorabilă.

[3] *The Times*, 10 Martie 1920.

respins toate cererile Maghiarilor, în special acelea cu privire la plebiscit, admiţând însă o votare a masselor în teritoriul care urmà să revie Austriei. Numai asupra unor clauze economice nu se căzuse încă de acord, şi comisiunile de experţi au fost însărcinate să-şi dee părerea în aceste chestiuni.

Astfel s'a mai lăsat o uşiţă în favoarea Maghiarilor pentru „free trade". Dar, şi această încercare a pierdut tot mai mult teren, în urma activităţii primului nostru delegat, secondat fiind de reprezentanţii cehoslovaci şi jugoslavi. Majoritatea cercurilor conducătoare precum şi opinia publică engleză au fost câştigate tot mai mult, prin muncă perseverantă, pentru punctul nostru de vedere. Totuşi, nu erà încă înlăturat orice pericol, pentrucă până în ziua plecării d-lui Vaida-Voevod, oameni cu răspundere îl sfătuiau să nu părăsească Londra întrucât intrigile nu încetaseră cu totul. Incă în 15 Martie, un ambasador aliat a spus d-lui Vaida-Voevod, că Nitti insistă mereu pentru o schimbare radicală a tratatului cu Ungaria, nu numai pentru a aveà un *atout* în contra Sârbilor, ci şi din alte motive politice.

Totuşi, având decisia Consiliului Suprem din 8 Martie, atât de categorică, interesele noastre puteau fi considerate ca asigurate. Aceasta o dovedeà şi caracterul schimbat al propagandei maghiare, care nu mai cereà revizuirea tratatului, ci se mulţumeà să arate „nedreptatea ce li s'a făcut prin tratat".

Dl Vaida-Voevod a avut satisfacţia să se convingă înainte de ce a fost obligat să părăsească Londra, că planul „free trade"-ului erà în mod definitiv abandonat de comisia experţilor. Mai rămâneà ca forul suprem să primească această hotărîre.

Primul ministru avertisat, că în comisiile de delimitare a frontierelor, unii membri, vor încercà să favoriseze pe cât posibil pe Maghiari, [1] a ţinut să solicite înainte de plecare sprijinul şi pentru viitor, a tuturor factorilor importanţi de prezent la Londra, pentru interesele ţării noastre.

[1] Comparaţi scrisoarea d-lui Millerand către guvernul maghiar.

CHESTIUNEA BASARABIEI.

Problema cea mai importantă, şi incontestabil cea mai greu de rezolvat pentru ţara noastră la Conferinţa de pace (1918—1920), a fost problema Basarabiei. Demersurile intreprinse, ca marii aliaţi, reprezentaţi în Consiliul Suprem, să recunoască reunirea acestei provincii cu Ţara mamă au recerut multă dibăcie diplomatică, pentrucă chestiunea erà, din punct de vedere internaţional, foarte complicată şi rezolvarea ei depindeà de multe interese europene şi mondiale, cari adesea se încrucişau. Orice om obiectiv trebue să admită, că rezultatul strălucit, obţinut în împrejurările grele, şi într'un timp atât de scurt,[1] este un succes care ar fi putut face cinste şi celui mai de seamă om de stat din lume, şi care merită toată recunoştinţa neamului românesc.

Politica marilor puteri faţă de Rusia.

Chestiunea Basarabiei făceà parte integrantă din politica generală a marilor aliaţi faţă de Rusia. Pentru a puteà înţelege atitudinea „celor mari" cu privire la această problemă, vitală, pentru noi, şi să putem pricepe rolul, pe care erà menit să-l joace ţara noastră cu privire la politica Europei faţă de colosul rus, rol creat de dibăcia prim-ministrului nostru, exploatând o

---

[1] în 44 de zile, dela 20 Ianuarie 3 Martie, 1920.

conjunctură norocoasă, şi ca să avem o icoană reală a situaţiei pe care o ocupă chestiunea Basarabiei în politica internaţională, trebue să schiţăm, în linii generale cel puţin, politica urmată de marile puteri faţă de Rusia.

Din teritoriul fostei Rusii s'au deslipit, în baza dreptului de autodeterminare, la finea anului 1918, şi la începutul anului 1919, Polonia, Finlanda, Estonia, Lituania, Livlanda şi Georgia, constituindu-se în State independente. Asemenea a procedat şi „Republica Moldovenească", care, după recunoaşterea independenţei sale din partea republicei ucrainene, s'a reunit din libera ei voinţă în 27 Martie st. v. (9 Aprilie st. nou) 1918 cu Ţara mamă, dela care fusese răpită în 1812 şi 1878. Centrul Rusiei, teritoriul cel mai mare, erà în mâna bolşevicilor, a căror putere se bazà pe o armată disciplinată şi bine echipată. Forţele antibolşevice s'au organizat şi ele în guverne independente (Omsk, Ekaterinodar, Arhangel şi Crimea), dintre care cel mai important şi mai puternic erà guvernul admiralului Kolceag, din Siberia. La rândul lor aliaţii susţineau în contra bolşevicilor trupe la Arhangel, Murmansc şi mai târziu la Odesa, dar în număr insuficient.

Care erà politica marilor puteri în faţa acestei situaţii din fosta Rusie ţaristă? Fiecare dintre puteri aveà politica sa proprie, dictată de interesele ei particulare şi care se deosebià de atitudinea şi părerile celorlalţi aliaţi. Deosebirile erau în unele puncte esenţiale. Dar, şi în sânul singuraticelor guverne, chiar şi între delegaţii dela Conferinţa de pace se iveau păreri diametral opuse, cu privire la atitudinea, ce trebuià urmată faţă de guvernele din Rusia. Aliaţii erau unanim in a recunoaşte Polonia ca Stat independent, dar cu privire la celealalte State, părerile se deosebiau. Americanii, având interese economice în Finlanda, pledau pentru recunoaşterea ei,[1] nu admiteau însă aplicarea aceluiaşi principiu la Basarabia, Estonia, Lituania şi Livlanda.[2] Mulţi francezi, în frunte cu dl R. Poincaré să opuneau,

[1] Dr. E. J. Dillon, op. cit. pag. 213.

[2] Charles Upson Clark, op. cit. pag. 119.

încă în Ianuarie 1921, acestei „fărămiţări, care sigur va mărì instabilitatea Europei-orientale".[1]

Cu toatecă prin distrugerea celui mai autocrat imperiu din lume, revoluţia rusească a contribuit, ca şi cea franceză de pe vremuri, la înlăturarea unei forţe reacţionare, măsurile barbare, luate de guvernul bolşevic pentru a asigurà supremaţia internă, au avut ca rezultat detestarea lui de către întreaga lume civilizată. In această privinţă un mare istoric contemporan englez spune: „Dacă împărăţia imperialistă a ţarilor ar fi eşit învingătoare din război, forţele reacţionare la Conferinţa păcii ar fi fost enorm întărite; atunci probabil că puţin s'ar fi auzit de independenţa Poloniei; Constantinopolul ar fi căzut în mâini ruseşti; Balcanul şi Asia Mică ar fi devenit de fapt, dacă nu chiar şi nominativ, protectorate ruseşti, şi s'ar fi găsit puţin teren pentru autodeterminarea de-alungul ţărmului baltic, s'au în Europa de est. Marele război de eliberare s'ar fi sfârşit, probabil, numai cu înlocuirea Germaniei prin Rusia, ca un pericol şi mai mare pentru independenţa micilor naţiuni, şi pentru pacea lumei întregi".[2]

Momentele sentimentale au jucat un rol foarte mic în politica reală pe care au urmat-o puterile mari faţă de revoluţionarii ruşi. Politica ce se impuneà faţă de cel mai mare Stat din Europa, ar fi trebuit să fie o atitudine unitară, şi în orice caz hotărîtă. Preşedintele Wilson şi dl Lloyd George au recunoscut, că „Rusia este cheia situaţiei mondiale", şi erau convinşi că nu va fi pace pe pământ până când acelea 150 milioane de Ruşi nu vor eşì din situaţia lor haotică.[3] La începutul anului 1919 s'ar fi putut — aşà credem — distruge bolşevismul, dacă aliaţii s'ar fi decis pentru o politică unitară şi hotărîtă. Dar diverginţa de păreri, ce domnià în sânul Consiliului Suprem, precum şi faptul, că celea mai multe puteri voiau să stoarcă concesii economice şi financiare dela Ruşi, au dat naştere la o

---

[1] Raymond Poincaré, *Histoire Politique*, Plon-Nourrit et Cie, Paris, 1921, vol. II pag. 250.

[2] A. F. Pollard, op. cit. pag. 373.

[3] Dillon, op. cit. pag. 294.

politică nehotărîtă şi lipsită de unitate, care tratà în acelaşi timp şi cu bolşovicii şi cu ţariştii, recunoscând „*de facto*" guvernul Kolceag. Desigur, râvna marilor puteri de a obţine concesii economice în Rusia, a fost stimulată, dacă nu chiar justificată prin nota trimisă de soviete la finea lui Octomvrie 1918, preşedintelui Wilson. Cităm: „Fiindcă am încheiat pace cu Kaiserul german, pentru care dv. nu aveţi mai multă stimă decât avem noi pentru dv. avem intenţia de a face pace şi cu d-voastră".

„Propunem deci a discutà în înţelegere cu aliaţii dv. următoarele chestiuni: 1. Acceptă guvernul francez şi cel englez să înceteze a mai stoarce sângele poporului rusesc, dacă acest popor consimte a le plătì bani de rescumpărare, şi a-i compensà pe această cale? 2. Dacă răspunsul este afirmativ, ce rescumpărare ar dorì aliaţii (concesiuni de c. f., mine de aur, sau teritorii)"?[1] E sigur că această ofertă de pace, ţinută în termini, putem zice, insolenţi a influenţat într'u câtva atitudinea Angliei şi a Americei faţă de Rusia bolşevică, nu credem însă să fi fost singurul moment determinant în politica lor.

Să urmărim în linii mari, şi cu ajutorul celor relatate de Dr. Dillon în lucrarea sa (pag. 294—313) zigzagurile aliaţilor în politica lor faţă de Rusia.

Franţa a propus, încă în 27 Octomvrie 1918 o acţiune militară energică, pentru „a realizà împresurarea economică a bolşevismului, şi a-i produce astfel căderea".[2]

Anglia, sau mai bine zis premierul ei, dl Lloyd George, a avut dela început o atitudine mai împăciuitoare. Foreign Office a propus, în Ianuarie 1919, celorlalţi aliaţi, ca bolşevicii să fie învitaţi la Conferinţa de pace. Acest plan însă nu a fost realizat din cauza opunerei d-lui Clemenceau.[3]

Planul de a numì o comisiune interaliată, care să-şi deà părerea asupra politicei de urmat faţă de Rusia, încă a fost abandonat.

---

[1] Dillon, op. cit. pag. 303.
[2] André Tardieu, op. cit. pag. 437.
[3] Ibid.

Cevà mai târziu îi s'a făcut Consiliului Suprem din partea unor influenţi membrii ai partidului bolşevic propunerea, (prin intermediul d-lui Dr. E. J. Dillon — unul din cei mai buni cunoscători ai Rusiei) ca să abandoneze lupta urmată în contra sovietelor, să renunţe la desmembrarea Rusiei, şi la încercarea de a stoarce concesii economice. Făcând aceasta, aliaţii să enunţe în public politica lor faţă de Rusia. Propunătorii se obligau, ca după această enunţare să forţeze politica bolşevică la unele măsuri mai burgheze, şi să încheie un armistiţiu cu marile puteri, drept baza viitoarei păci. Menţionăm propunerea, deşì, în contrazicere cu dl Dillon, credem că oferta a fost o simplă cursă pusă de bolşevici.

In primăvara anului 1919 s'a lansat ideea (atribuită d-lui Wilson) unei Conferinţe a tuturor partidelor şi guvernelor din Rusia, urmând ca ea să se ţină pe frumoasa insulă Prinkipo. Aici într'un colţ depărtat şi izolat sperau aliaţii să găsească politica oportună faţă de poporul moscovit, împăcând în acelaşi timp pe inamicii de moarte, pe bolşevici şi ţarişti. Planul „care s'a început în regiunea politicei înalte, a sfârşit în comedie",[1] pentrucă guvernul francez şi Ruşii ţarişti au refuzat să trateze cu bolşevicii.

Imediat după acest insucces al marilor puteri erà să se stabilească un acord între Japonia şi guvernul lui Kolceag, prin care cei dintâi se obligau, ca în schimbul unor privilegii economice, să sprijinească în mod efectiv lupta contra bolşevicilor. Acordul ar fi avut sorţi de izbândă, dar a fost abadonat la insistenţa Europei de vest, care, aşà se vede, s'a temut că influinţa Japoniei să nu crească, şi care nu vedeà cu ochi buni trecerea unor bogăţii în mâna altora, fie chiar şi a aliaţilor galbeni.

Dar nici planul pentru „împresurarea bolşevismului", elaborat de statul major francez în acele luni, nu a fost primit de celelalte ţări.[2]

După insuccesul cu Prinkipo, Americanii au trimes la începutul anului 1919 pe unul din secretarii preşedintelui Wilson,

---

[1] Dillon, op. cit. pag. 305.

[2] Tardieu op. cit. pag. 437.

pe dl Bullitt, la Moscova pentru a cădeà de acord cu guvernul sovietelor asupra punctelor, pe baza cărora s'ar puteà încheià pacea. Dl Bullitt a plecat în Rusia cu punctele fixate în prealabil de delegaţi, şi ele au fost primite în întregime de bolşevici. Totuşi aliaţii au renunţat la pacea cu ei, poate impresionaţi de succesele trecătoare a-le lui Kolceag şi Denikin.

Marile puteri au încercat pe urmă, cu toate că le displăceà, uneori, atitudinea independenta a admiralului, să cadă de acord cu el, şi să câştige în lupta contra bolşevicilor şi sprijinul militar al Finlandei şi Estoniei. Aliaţii cereau dela Kolceag: „să convoace o constituantă, îndată ce va fi ocupat Moscova, să ţie alegeri libere, să renunţe în mod definitiv la sistemele vechiului regim, să recunoască independenţa Poloniei şi a Finlandei, urmând ca frontierele lor să fie fixate de Liga Naţiunilor, să sprijine sfatul şi cooperarea Ligei, pentru a ajunge la o înţelegere cu Statele limitrofe, şi să-şi deà învoirea prealabilă pentru hotărîrea ce o va aduce Conferinţa de pace cu privire la viitorul statut al Basarabiei".[1]

Admiralul Kolceag în răspunsul său „respinge să anticipeze hotărîrea constituantei" cu privire la teritoriile din fosta Rusie. Acest punct de vedere, adecă refuzul de a sancţionà „sfărămăţarea Rusiei fără voia ei", a fost, şi mai este şi azi încă, teoria Ruşilor antibolşevici, cari nu au acceptat noua bază a dreptului internaţional: dreptul de autodeterminare a popoarelor, stabilit de Wilson şi sancţionat de hotărîri ulterioare ale Conferinţei de pace. Astfel Miljukow, unul din conducătorii Ruşilor refugiaţi în Anglia, a arătat într'un ziar ce puţine drepturi vor să dee ei Statelor, care s'au declarat independente. Articolul culminà în cuvintele: „voim federaţie nu confederaţie".[2] Deci drepturile naţiunilor urmau să fie o autonomie locală cât mai restrânsă. Totul s'ar fi mărginit probabil la o descentralizare administrativă.

Răspunsul lui Kolceag a „îndreptăţit" pe aliaţi să sprijinească şi pe mai departe forţele antibolşevice. Fiind însă acest

[1] *Daily Telegraph*, 19 Iunie 1919 şi Dillon op. cit. pag. 310.
[2] *Morning Post*, 12 Noemvrie 1919.

răspuns negativ, Finlanda şi Estonia au refuzat sprijinul militar care li s'a solicitat, iar lipsa sprijinului finlandez a cauzat înfrângerea lui Judenitch, care pornise în contra fostei capitale ţariste.[1]

Refuzul lui Kolceag de a recunoaşte independenţa naţiunilor eliberate, precum şi mentalitatea tuturor partidelor vechi ruseşti cu privire la naţiunile cari s'au despărţit de colosul moscovit, au avut darul să edifice pe deplin popoarele mărginaşe Rusiei asupra viitorului, care i-ar aşteptà dela o Rusie reconstituită de forţele ţariste. De aceea ele au hotărît în conferinţa din 6 Noemvrie 1919 (Conferinţa statelor baltice) să înceapă tratative de pace cu sovietele. Drept justificare al pasului intenţionat, ele au adresat un apel către democraţiile apusului, demascând intenţiunile antibolşevicilor imperialişti. E interesant de observat că mentalitatea încăpăţinată şi incapabilă de orice progres politic a vechilor partide ruseşti (cu excepţia partidului socialist revoluţionar a lui Kerensky) nu diferă întru nimic de aceea a magnaţilor maghiari, cari şi azi mai cer integritatea „Ungariei milenare".

Politica nehotărîtă a celor mari nu-şi găseşte nicii o justificare, decât doar în oportunism, într'o atitudine expectativă, pentru a vedeà spre care parte se va înclinà norocul armelor. Ea a avut un efect dublu, a întărit în mod indirect bolşevismul din Rusia, şi a înstrăinat Ruşii antibolşevici.

Dar faptul că Consiliul Suprem nu păreà a ştì ce politică să urmeze faţă de Rusia, a început să nemulţumească şi opiniile publice din ţările aliate. Cu drept cuvânt a scris „Pertinax" (dl Geraud), unul din fruntaşii publicişti francezi, următoarele: „Noi n'am avut nici odată o politică rusească unitare, nu am sintetizat, nici odată decât concepţii contradictorii".[2] Cotidianul englez, liberalul *Westminster Gazette* erà şi mai tăios: „Din orice punct de vedere am privì chestiunea rusească, politica aliaţilor, dacă merită peste tot acest nume, pare a fì o compoziţie de slăbiciune, sminteală (ineptitude) şi nehotărîre (shilly-shally.)"[3]

[1] Dela pag. 86—pag. 89 am luat conţinutul, afară de părţile special citate, din Dillon op. cit. pag. 294—313.
[2] *Echo de Paris,* 5 Iulie 1919, comp. Dillon op. cit. pag. 308.
[3] 5 Iulie 1919, comp. Dillon op. cit. pag. 295.

Propaganda Ruşilor refugiaţi.

Chestiunea rusească a fost un adevărat eldorado pentru intrigi şi trageri de sfori. Intrigile interaliate se luau la întrecere cu acelea puse la cale de bolşevici şi antibolşevici. Acestia din urmă treceau de reprezentanţii guvernelor ţariste din Rusia, şi erau sprijiniţi chiar şi materialiceşte de către guvernele aliate. Ei dispuneau de considerabile fonduri vechi, depuse încă înainte de izbucnirea revoluţiei la băncile din apus. Cu aceste fonduri au susţinut la Londra, Paris şi New-York costisitoarele ambasade, şi au scos totodată un ziar în limba franceză, *(Cause Commune)*, prin care făceau propagandă în interesul scopurilor lor.

Ei reprezentau părerea ridicată la dogmă politică, că „aliaţii nu au nici o bază de drept să dispună, sub orice formă ar fi, asupra teritoriilor, cari aparţineau Rusiei ţariste". Vechii diplomaţi ruşi, cu escelentele lor legături personale, au reuşit, sprijiniţi şi de alte împrejurări, să amâne multă vreme recunoaşterea independenţei micilor State baltice de către Conferinţa de pace. Este de remarcat, că Statele amintite au fost, pe atunci, dejà recunoscute de guvernul sovietic, şi recunoaşterea Consiliului Suprem s'a dat numai după ce politica armată faţă de soviete eşuase în mod definitiv.

Cât priveşte acţiunea refugiaţilor ruşi în contra noastră, ea a fost sprijinită în mod foarte efectiv de cei doi Basarabeni, d-nii Kroupensky şi Schmidt, cu toate că propaganda lor erà viu combătută de delegaţia noastră basarabeană, în fruntea căreia stăteà distinsul Moldovean, dl Ion Pelivan. D-sa prin mai multe broşuri, scrise cu temeinică cunoştinţă de cauză, a făcut cunoscută problema Basarabiei în toate cercurile cu răspundere, precum şi în lumea intelectuală din vest.[1]

---

[1] Vezi broşurile tipărite în franţuzeşte şi englezeşte: 1. *La Bessarabie sous la regime ruse* 1812—1918. 2. *L'Union de la Bessarabie á la mère-patrie, la Roumanie.* 3. *Le mouvement et l'accroissement dela population en Bessarabie.*

Chestiunea Basarabiei înaintea Consiliului Suprem.

Comitetul de experţi a celor patru mari puteri a ajuns în şedinţa din 8 Februarie 1919 la concluzia, că Basarabia să fie atribuită României. Consiliul Suprem, însă, nu a ţinut seamă de părerea forului consultativ, care erà comitetul de experţi, amânând soluţionarea chestiunei basarabene pe timp nedeterminat.

Dl Ion I. C. Brătianu a încercat cu insistenţă şi în repeţite rânduri să provoace o hotărîre a Consiliului Suprem cu privire la Basarabia. Expunând cauza întreagă a României d-sa a pledat, cu ocazia unor discuţii generale, şi pentru recunoaşterea reunirei Basarabiei, dar cu toate sforţările depuse nu i-a reuşit să înduplece Consiliul Suprem ca să pună această problemă la ordinea zilei şi să o discute. Văzând, că recunoaşterea Basarabiei este greu de câştigat dl Ion I. C. Brătianu a primit în celea din urmă să discute soluţia propusă de un francez, dar sugerată de delegaţii altor naţiuni, care ne cereà să cedăm foştilor inamici, Bulgarilor, o făşie din teritoriul necontestat al Dobrogei, urmând, ca în schimbul acestei cedări Consiliul Suprem să ne recunoască Basarabia. [1]

Curând după plecarea d-lui Ion I. C. Brătianu dela Paris, Consiliul Suprem a ascultat pe reprezentantul Ruşilor ţarişti — ambasadorul Maklakov (2 Iulie 1919). Iscusitul diplomat rus a subliniat că nu poate fi înstrăinată nici o părticică din teritoriul Rusiei, fără consimţământul ei. A afirmat că majoritatea locuitorilor din Basarabia nu doresc „anexarea" la România, că Sfatul Ţării nu reprezentà provincia amintită, şi că el (Maklakov) este gata să accepte un plebiscit numai în regiunile cu majoritate moldovenească.

Se pare că Consiliul Suprem a vrut să arete prin ascultarea ambasadorului rus, odată mai mult, guvernului Brătianu că chestiunea Basarabiei nu este încă rezolvată, iar hotărîrea, fiind în mâinile lui, poate fi şi nefavorabilă României.

[1] Vom vedeà în celea ce urmează că dl Vaida-Voevod nu a discutat chestiunea Basarabiei pe baza acestei soluţii.

Dl Vaida-Voevod readuce chestiunea Basarabiei în discuţia Consiliului Suprem.

In seara zilei de 19 Ianuarie 1920, dl Vaida-Voevod a fost primit de dl Clemenceau. Premierul român a stăruit între altele ca să aducă Consiliul Suprem o hotărîre decisivă în chestia Basarabiei. Dl Clemenceau l-a asigurat şi pentru viitor de sprijinul Franţei, cu toate că d-sa, retrăgându-se din viaţa politică, nu va mai prezidà Consiliul Suprem, urmând ca dl Millerand să-i ocupe locul. Despărţindu-se dl Vaida-Voevod de vajnicul luptător a ţinut să-i exprime mulţumita şi devotamentul Românilor şi în special al Ardelenilor pentru valorosul sprijin, dat de acest bărbat de stat din 1894 încoace pentru ideea emancipărei de sub jugul maghiar.

In dimineaţa zilei următoare premierul român a fost invitat să se prezinte la orele 11 a. m. în faţa Consiliului Suprem. Mare a fost mirarea sa văzând că însuşi „Tigrul" prezidà, căci după celea spuse în seara antecedentă nu s'a putut aşteptà la aceasta.

Dl Clemenceau comunică primului-ministru român o telegramă a preşedintelui Wilson, prin care acesta întrebà, din ce cauză nu îndeplineşte România angajamentul luat cu privire la retragerea trupelor sale din Ungaria. Dl Lloyd George a ţinut să observe, că România continuă a nu ţineà seamă de deciziunile Conferinţei. A urmat o discuţiune foarte aprinsă între d-nii Lloyd George şi Vaida-Voevod, în decursul căreia premierul britanic ne-a acuzat de reavoinţă, folosindu-se de fel şi fel de argumente. Premierul nostru a parat, şi a răspuns în mod demn la toate atacurile. Dl Clemenceau, luând şi el, la aparenţă, o atitudine ofensivă a îndulcit de fapt acuzaţiile d-lui Lloyd George. Rămânând stabilit, că România va terminà retragerea cât mai curând — aproximativ până la 1 Martie 1920 — preşedintele

Consiliului Suprem a întrebat pe delegatul român dacă mai are cevà de spus. Dl Vaida-Voevod dând un răspuns afirmativ, îi s'a dat cuvântul în chestiunea Basarabiei, după ce această chestiune a fost pusă la ordinea zilei de dl Clemenceau. Premierul român a accentuat, că pentru liniştea ţărei noastre este absolut necesar, ca reunirea Basarabiei să fie sancţionată de hotărîrea Consiliului Suprem. Dl Clemenceau, însă, a obiectat că România nu şi-a îndeplinit angajamentul de aşi retrage trupele din Ungaria şi de aceea Consiliul Suprem, deşi nu mai nutreşte sentimente de suspiciune şi faţă de noul guvern român, totuşi nu este îndreptăţit a se arătà favorabil, faţă de el. La întrebarea d-lui Vaida-Voevod: ce ar trebuì să facă ca să dispună favorabil Consiliul Suprem, dl Clemenceau a răspuns: „Să reretrageţi trupele din Ungaria“, iar dl Lloyd George a adaus: „Credem că prim-ministrul român va da ordin să se retragă trupele române pe linia fixată de Conferinţă, însă după cum cunoaştem noi situaţia, dispoziţiile sale nu vor fi executate de M. C. G. de aceea, mai întâi să fie retrase trupele apoi să se pună în discuţie chestia Basarabiei“. Dl Vaida-Voevod a răspuns: „Eu sunt al treilea prim-ministru român dela începutul Conferinţei, nici Dumnezeu nu pedepseşte pe copii pentru păcatele părinţilor lor mai mult ca până în a treia generaţie“. Dl Clemenceau intervenì zicând: „Vă înşelaţi, mon cher, Dumnezeu pedepseşte pe copii pentru greşelile părinţilor până într'a şaptea spiţă“, şi dl Lloyd George cită la rândul său cuvintele din Sfânta Scriptură.[1] Această discuţiune a înseninat atmosfera şi a uşurat acordarea promisiunei din partea d-lor Clemenceau şi Lloyd George, că reunirea Basarabiei se va discutà după retragerea trupelor noastre din Ungaria. După dialogul scurt, care a înseninat atmosfera, dl Vaida-Voevod a rezumat: „Noi retragem trupele, iar Consiliul Suprem ne va recunoaşte Basarabia“. Vechiul apărător al cauzei românismului, bătrânul Tigru a răspuns cu un „da“ răspicat, dar dl Lloyd George intervenì: „După retragerea trupelor Consiliul Suprem va începe desbaterea

[1] compară articolul d-lui prof. univ. Silviu Dragomir: *Rusia şi Basarabia* din *Adevărul* nrii 11,691—4 din 19—21 Mai 1922.

chestiunei Basarabiei". Abià după două noi intervenţii ale d-lui Vaida-Voevod a putut rezumà bătrânul preşedinte atitudinea Consiliului Suprem în cuvintele mai puţin categorice, chiar diplomatice: „Dacă retrageţi trupele, chestiunea Basarabiei va fi favorabil rezolvată".

Legătura între retragerea trupelor noastre şi recunoaşterea Basarabiei erà incontestabil opera d-lui Clemenceau, care voià să ne sprijine în această problemă complicată. Intenţiunea marelui francez reese şi din faptul că a ţinut să prezideze tot el şedinţa, atât de importantă pentru noi. Dar transacţiunea nu erà o garanţie suficientă pentru recunoaşterea dreptului nostru asupra Basarabiei, tocmai fiind condiţionată de atitudinea noastră. Cu privire la executarea angajamentului luat de noi, uşor s'ar fi putut găsì argumente pentru anularea promisiunei date în şedinţa din 20 Ianuarie 1920. Dar mai ales o schimbare a împrejurărilor ar fi putut provocà abrogarea sau condiţionarea promisiunei. Să ne cugetăm la vecinicile schimbări în politica aliaţilor faţă de Rusia, sau la cazul, când trupele antibolşevice ar fi reuşit să restabilească vechea formă de stat. In cazul din urmă ne îndoim, că aliaţii ar mai fi recunoscut reunirea Basarabiei. Mai verosimil erà însă, ca Consiliul Suprem să recunoască reunirea Basarabiei sub rezerva unor condiţiuni ca d. e. plebicist sau autonomia, cari ar fi îngreunat, dacă nu chiar zădărnicit păstrarea acestei provincii de către noi. Condiţionarea erà probabilă fiindcă în şedinţa din 20 Ianuarie nu s'a precizat sub ce formă se va da recunoaşterea, şi fiindcă în această direcţie lucrau multe persoane cu influinţă, nu numai duşmani dar şi aliaţi.

Cu toate ideile şi piedecile acestea a trebuit să lupte dl Vaida-Voevod până când a izbutit să primească din partea Consiliului Suprem recunoaşterea definitivă şi necondiţionată a reunirei Basarabiei.

România sfătuită să încheie pace cu Rusia.

In timpul acesta politica aliaţilor faţă de Rusia încă nu erà pe deplin clarificată, şi nu erà de acord cu exigenţele diferitelor puteri. Totuşi, se puteà dejà întrevedeà calea, pe care o vor urmà marile puteri europene în viitorul apropiat. Ea erà indicată de înfrângerea lui Kolceag şi Judenitch, de situaţia grea a lui Denikin, de refuzul Germaniei de a colaborà la blocarea Rusiei, precum şi de atitudinea împăciuitoare a Statelor baltice faţă de soviete. Dl Vaida-Voevod primise suficiente indicaţiuni cu privire la evoluarea politicei marilor puteri faţă de Rusia.

Insuşi dl Nitti, primul-ministru italian, l-a sfătuit în două rânduri, ca să încheie pace cu bolşevicii, pentrucă marile puteri tind spre reluarea relaţiunilor cu Rusia. Şi în Franţa începuse un curent remarcabil, condus de şeful partidului radical-socialist, dl Herriot, pentru reluarea legăturilor economice cu Rusia sovietică, deci pentru recunoaşterea ei „*de facto*". Numeroşi oameni de stat şi încă dintre cei mai de seamă, ca dl L. Barthou chiar, nu mai erau străini acestei idei.

Politica Franţei, Italiei şi a Angliei faţă de soviete.

Adevărata piedecă pentru recunoaşterea guvernului sovietic din partea Franţei a fost, recunoaşterea împrumuturilor contractate de Rusia ţaristă, pentru care burghezimea şi finanţa franceză a semnat mai multe miliarde de franci. Dacă sovietele ar fi primit condiţia principală, Franţa n'ar fi ezitat nici un moment să le recunoască chiar şi „*de jure*".[1] Neputând însă

[1] Afirmaţia de mai sus a fost confirmată prin recenta vorbire a d-lui R. Poincaré, premierul francez: „Dacă sovietele nu au fost recunoscute la Genova, aceasta s'a întâmplat nu din cauza formei de guvernământ a Rusiei, ci din cauza că n'a vrut să recunoască datoriile". *Lupta* Nr. 672 din 10 Martie 1924.

cădeà de acord cu bolşevicii ea a sprijinit în mod efectiv, cu bani, armamente şi trupe, armatele antibolşevice. Au făcut-o, aşà credem, mai mult pentru a forţà pe bolşevici ca să accepte pretenţiunile lor, decât în speranţa, că armatele atât de slabe, ar mai puteà doborî regimul bolşevic. Ei au mers chiar aşà de departe cu această politică, încât au recunoscut ca guvern al Rusiei pe generalul Wrangel şi statul său major, cu toate că „nu erà nici un motiv serios pentru a-l recunoaşte, şi cu atât mai puţin izolat şi în contra sfatului guvernului britanic".[1]

Italia erà singura mare putere, care aveà pretenţiile celea mai mici faţă de Rusia, de aceea ea a ajuns mai curând la un acord economic. Motivele cari au împins pe Italieni să trateze cu Ruşii au fost determinate de expansiunea lor economică şi procurarea materiilor prime, necesare industriei italiene. Convenţia economică italo-rusă ne dovedeşte celea afirmate mai sus, şi ne arată că Italia nu a căutat favoruri mari, ci numai mulţumirea nevoilor sale economice.[2]

Anglia a aşteptat, şi aşteaptă şi azi încă, să profite cu mult mai mult dela reluarea legăturilor economice şi financiare cu Rusia. Ea sperà că reînvierea comerţului cu Rusia să-i activize comerţul extern, atât de anemiat prin valuta urcată. Printr'un export mai intensiv, crede că va asanà şomajul, pentrucă acei cca. 2 milioane de muncitori fără lucru erau şi sunt o plagă demoralizătoare şi costisitoare pentru o ţară industrială. Dar numai pe calea unui export mai intensiv nu s'ar fi putut dobândì rezultatele dorite de Englezi. De aceea Anglia încercă să obţină vaste concesii economice în schimbul unui împrumut, dat în bani, sau ca utilaj economic. Totodată pretindeà să se redee capitalului şi intreprinderilor englezeşti toate drepturile câştigate sub regimul ţarist şi de care au fost despoiaţi prin bolşevici.[3]

Mai erà un moment foarte important, care împingeà tot mai mult Marea Britanie spre legături economice-financiare mai

[1] R. Poincaré, op. cit. vol. II. pag. 133.

[2] Comp. şi F. Nitti, op. cit. pag. 171 şi pag. 254.

[3] Conferinţa ruso-engleză din Londra (1924) a confirmat celea de mai sus.

strânse cu Rusia. Ea ştià, că, cu ajutorul acestor relaţiuni, va atrage colosul moscovit în sfera sa de influenţă. Şi o doreà întrucât erà de prevăzut că Rusia, odată refăcută, va fi un rival cu atât mai însemnat în Asia şi Europa, cu cât mai puţină influenţă vor exercità Englezii asupra vieţei economice ruseşti. Poate că Anglia nu a uitat nici politica marelui Beaconsfield, care doreà o Rusie slabă.

Interpretul cel mai înfocat al curentului pentru pacea cu Rusia erà însuşi premierul britanic, dl Lloyd George, sprijinit în anul 1920 de partidul liberal, de cel muncitoresc, şi de-o parte a industriei conservatoare. Curentul erà în creştere continuă, cu toate acestea mai există şi părerea diametral opusă: intervenţia armată, alături de trupele vechiului regim rusesc, în contra bolşevismului. Acest curent însă, a cărui purtător de cuvânt erà chiar dl Winston Churchill, ministrul de război în cabinetul de coaliţie Lloyd George, slăbise simţitor, după ce lumea s'a putut convinge, că nici blocada executată de flota engleză contra Rusiei, şi nici trupele lui Kolceag şi Denikin nu au putut răsturnà regimul roşu. Din contra, trupele ţariste şi-au pierdut, în urma purtărei lor, toată popularitatea. Comandanţii antibolşevici au comis, după spusele lui Kerenski,[1] adevărate orori, masacrând populaţia. După frumoasele succese militare, repurtate în sud de Denikin, purtarea nobilimei ruseşti din armata sa a ştiut să „distrugă încrederea ţăranilor, cari au început să vadă în bolşevici răul mai mic".[2] Astfel, putem zice, că lipsa de încredere a masselor ruseşti faţă de persoanele şi metodele antibolşevicilor a fost una din cauzele principale a insuccesului lor.

In Noemvrie 1919 a început să se fixeze în mod definitiv politica engleză faţă de soviete. Atitudinea d-lui Lloyd George, judecând numai după unele declaraţii, erà la aparenţă încă nehotărîtă. In realitate el aveà de mult convingerea, că în contra unei idei nu poţi luptà, cu succes, numai cu sabia, şi mai puţin decât ori unde în Rusia. Deci, personal urmăreà de

[1] *Daily News*, 14 Noemvrie 1919.

[2] H. A. Jones, *Over the Balkans & South Russia*, recensiunea din *Times Literary Supplement*, 13 Decemvrie 1923, pag. 858.

mult, şi cu tenacitate încheierea unui tratat de pace şi o conlucrare economică cu sovietele. Ii lipseà numai prilejul să-şi impue această părere în politica Angliei. Şovăirea lui a făcut ca Marea Britanie să urmeze în acelaş timp o politică de pace şi una intervenţionistă, cheltuind pentru armatele antibolşevice în total peste 100 milioane de lire sterline,[1] şi pledând în acelaşi timp pentru izolarea Rusiei printr'un zid, alcătuit de Statele limitrofe; propunere respinsă de naţiunile baltice.

Este evident, că deputatul labourist, colonelul Malone, a plecat cu asentimentul d-lui Lloyd George la Moscova, de unde s'a reîntors în 5 Noemvrie 1919, aducând cu sine propunerile de pace ale sovietelor. Oferta de pace, l-a înduplecat pe dl Lloyd George să declare în 6 Noemvrie la un banchet următoarele: „Din nenorocire s'a văzut că bolşevismul nu poate fi învins cu arma. Trebue deci să se caute alte mijloace“.[2] In urma acestor declaraţiuni s'a pornit o vie campanie în contra premierului englez; ameninţându-l chiar partidul conservator cu ruperea coaliţiei, aşà că dl Lloyd George a declarat în Camera Comunelor (13 Noemvrie 1919), că politica Angliei nu s'a schimbat şi toate hotărîrile referitoare la Rusia vor fi luate de o conferinţă a puterilor aliate[3] (aceea care urmà să se întrunească la Londra). Declaraţia n'a fost decât o deghizare a intenţiunilor sale, fiindcă două zile mai târziu (15 Noemvrie 1919) a trimis pe dl O'Grady, deputat labourist, la Copenhaga, sub pretextul de a tratà cu dl Litvinoff schimbul de prizonieri; în fond însă, cu misiunea de a discutà şi chestiuni politice.

In acelaş timp Anglia se apropià de Germania, căutând o cooperare comună în Rusia, fiindcă Germania începuse prin mii de specialişti să ajute pe bolşevici în refacerea economică.

Totodată nuanţa antibolşevică din guvernul englez, dl Winston Churchil, a solicitat prin mâna sa dreaptă, Lt. Col. Goodman Wood, — trimis la 6 Ianuarie 1920 la Bucureşti — sprijinul armatei române pentru Denikin, care se apropià de

[1] *Sunday Chronicle*, 16 Noemvrie 1919.
[2] *The Times*, 7 Noemvrie 1919.
[3] *The Times*, 14 Noemvrie 1919.

înfrângerea finală. Nu este nevoe să accentuăm că guvernul român (Vaida-Voevod) nu a fost dispus să angajeze ţara în astfel de aventuri. Cu atât mai mult, că intervenţia noastră, probabil aveà de scop principal să reducă pretenţiile bolşevicilor faţă de Englezi în tratativele ce se reluau pe atunci la Copenhaga între dl O'Grady şi dl Litvinoff.

Rolul României în politica faţă de soviete.

In Ianuarie 1920 începe, prin acţiunea d-lui Vaida-Voevod, rolul României în politica aliaţilor faţă de soviete.

Prim-ministrul îşi dăduse seamă de toate favorurile şi inconvenientele, pe care le-ar fi avut ţara noastră prin încheierea unei păci cu sovietele. Făcând bilanţul anticipativ, d-sa a constatat, că profitul pe care l-am fi tras noi din o acţiune reuşită, ar fi fost foarte mare, iar pierderile ar fi fost mai mult de natură sentimentală, putând evità orice pericol printr'o politică internă sănătoasă. Totuşi, dl Vaida-Voevod nu s'a hotărît să înceapă tratativele cu bolşevicii la încurajarea d-lui Nitti, ci numai după ce îi dăduse şi dl Lloyd George să înţeleagă, că şi marile puteri caută bazele, cari le-ar puteà apropià de pacea cu sovietele.[1] Premierul englez îi spuneà, că sovietele au oferit Poloniei pace, întrebând totodată ce ar zice primul-ministru român dacă ne-ar oferì şi nouă pacea în aceleaşi condiţii ca Poloniei. La care întrebare dl Vaida-Voevod a răspuns: „întrucât guvernul sovietelor ne-ar recunoaşte Basarabia, şi întrucât marile puteri ar consimţi, şi ne-ar sprijinì să realizăm pacea, ea ne-ar fi bine venită, cu atât mai mult, că nu suntem, şi nu am fost un singur moment, în stare de război cu Rusia. In cazul contrar însă, şi dacă marile puteri ar fi în contra încheierei păcii cu bolşevicii, ele ar trebuì să ne pue la dispoziţie toate mijloacele necesare pentru defensivă".

[1] cu ocazia întrevederilor din 29 şi 30 Ianuarie 1920.

Dl Vaida-Voevod a înţeles pe deplin situaţia. Anglia şi Italia doresc o pace cu Rusia bolşevică şi lucrează pentru înfăptuirea ei; nefiind însă opinia lor publică destul de unitară şi suficient pregătită pentru această politică, cele două mari puteri căutau un Stat care să spargă ghiaţa şi să preieie rolul de inaugurator al politicei lor faţă de Rusia.[1] (Să nu uităm că Polonia şi statele baltice nu încheiaseră încă pacea cu guvernul roşu).

Cât priveşte Franţa, dl Vaida-Voevod aveà indicaţiuni precise dela bărbaţi de stat francezi, că ea va admite tratative cu bolşevicii, şi chiar pacea, dacă aceştia vor recunoaşte datoriile ţariste, fără însă a intrà deocamdată în pertractări directe cu sovietele, şi urmând ca tratativele să fie conduse de altă putere. In orice caz bărbaţii de stat francezi au recunoscut, că interesele noastre speciale, fiind vecini ai Rusiei, justifică încheierea păcii, şi în consecinţă l-au asigurat pe dl Vaida-Voevod de tot sprijinul lor, dându-i sfatul ca să-şi asigure concursul Angliei, putând fi sigur de acela al Franţei. Aceasta însemnà că ei nu puteau să ne ajute făţiş din cauza mişcărilor socialiste, acute în acel moment în Franţa. De altcum Franţa a observat aceeaşi atitudine şi cu privire la pacea polono-rusă, încheiată 6—7 luni în urmă: după ce au dat Polonezilor cel mai efectiv sprijin militar, nu s'au opus la încheierea păcii.

Inceperea tratativelor cu bolşevicii.

Având încurajarea Angliei şi a Italiei, precum şi o înţelegere binevoitoare a Franţei, dl Vaida-Voevod s'a hotărît în 30 Ianuarie, după întrevederea cu dl Lloyd George, să înceapă

[1] Vezi mai jos toastul d-lui Lloyd George din 29 Ianuarie 1920: „dl Vaida ne poate foarte mult ajutà . . . în legătură cu chestiunea Ungariei şi a Rusiei“.

Cât priveşte scrupulele de pe atunci ale Italiei vezi F. Nitti, op. cit. pag. 168.

conversaţii cu bolşevicii. D-sa a înţeles, că reuşita tratativelor ar fi aplanat toate diferendele între noi şi Ruşi, şi ne-ar fi asigurat în politica europeană rolul important de „punte“ spre Rusia. Din acest rol nu am fi tras numai foloase platonice, pentrucă mărirea prestigiului României ne-ar fi adus şi foloase reale: politice şi economice.

Erà tocmai momentul cel mai potrivit pentru noi de a începe tratativele, fiindcă bolşevicii doreau să intre în legături normale cu restul Europei; iar marile puteri au început să înţeleagă rezultatele nefavorabile, pe care le-a dat intervenţia lor armată în chestia rusească, şi să se convingă, că numai „procesul spinos al evoluţiei interne, el singur, poate da o soluţie satisfăcătoare cu privire la un guvern rusesc stabil“.[1] Ele credeau, sfios încă, că această evoluţie internă, se va produce mai repede prin reluarea relaţiunilor normale cu Rusia sovietică.

A mai fost încă un moment foarte important, care l-a determinat pe dl Vaida-Voevod să înceapă tratativele cu Moscova: câştigase, din atitudinea aliaţilor, convingerea, că va grăbì astfel recunoaşterea reunirei Basarabiei; chiar în timpul când Ruşii ţarişti lucrau cu multă insistenţă pentru zădărnicirea recunoaşterii.

Tratativele au avut în primul rând, ca scop, să ne arate intenţiunile sovietelor faţă de noi, şi concesiunile pe care ar fi fost gata să ni-le facă. De aceea dl Vaida-Voevod se hotărî să trimită un delegat la Copenhaga pentru a tratà cu Litvinoff „eliberarea şi repatriarea prizonierilor români din Rusia“. Aceasta a fost cadrul oficial al misiunei. Se puneà însă întrebarea cine să fie încredinţat din partea noastră, cu aşa o misiune delicată şi importantă, fiindcă reprezentantul român trebuià să provoace nu numai discuţii, dar chiar şi declaraţii din partea Rusiei referitoare la chestia Basarabiei, şi a tezaurului. Delegatul n'a putut fi ales dintre diplomaţii de carieră, pentrucă situaţia pretindeà, ca la un caz dat premierul român să poată eventul desavuà pe trimisul său. Astfel alegerea a căzut asupra d-lui D. N.

[1] A. F. Pollard, op. cit. pag. 373—374.

Ciotori, care nu erà diplomat de carieră, dar fiind înzestrat cu multă pricepere, aveà, pe lângă o inteligenţă pătrunzătoare, toate calităţile necesare întru a şti duce la bun sfârşit o misiune dificilă. Pe deasupra cunoşteà temeinic stările din Rusia, şi chestiunea Basarabiei. In ziua de 31 Ianuarie a primit instrucţiunile, verbal şi personal dela dl Vaida-Voevod. Instrucţiunile aveau să servească ca bază pentru toate tratativele, conţinând şi condiţiunile d-lui Vaida-Voevod pentru încheierea păcii: 1. recunoaşterea reunirei Basarabiei; 2. restituirea tezaurului; 3. repatriarea prizonierilor români din Rusia; şi, pe bază de reciprocitate: 4. neamestec în chestiunile interne; 5. abţinerea dela orice propagandă.

O să vedem mai târziu în ce mod strălucit a ştiut să se achite dl Ciotori de delegaţia primită.

Dl Vaida-Voevod a ţinut, înainte de întoarcerea temporală la Paris, să asigure ţării noastre pentru cazul unui atac bolşevic sprijinul efectiv, militar şi financiar, al aliaţilor. Sprijinul i-a fost promis de dl Winston Churchill, ministrul de război şi de premierul britanic. D-sa nu a retăcut, în interviewurile acordate presei engleze, informaţiile pe care le aveà; că bolşevicii prepară pentru primăvară (1920), fiind organizaţi de numeroşi ofiţeri germani, o ofensivă în contra Statelor limitrofe.[1] A ţinut în acelaşi timp să pue la punct politica României faţă de Rusia precizând: 1. România consideră — în virtutea dreptului de autodeterminare — chestiunea Basarabiei ca definitiv rezolvată prin hotărîrea Basarabenilor, exprimată în trei rânduri. 2. România nu este în stare de război cu Rusia. 3. Ea nu va începe nici o ofensivă militară în contra Rusiei, dar îşi va apără graniţele cu toate puterile.[2] Categoricele declaraţiuni au urmărit, cu succes, un scop dublu: pe de o parte să arate aliaţilor şi bolşevicilor hotărîrea noastră de a nu discută chestia Basarabiei, şi pe de altă parte, să uşureze prin accentuarea tendinţelor noastre pacifice, convorbirile între d-nii Ciotori şi Litvinoff, care urmau să se înceapă în zilele viitoare.

[1] *The Times, Daily Telegraph, Scotsman*, din 31 Ianuarie 1920.
[2] *The Times*, 3 Februarie 1920 şi *Daily Telegraph*, 4 Februarie 1920.

Dl Ciotori, sosit la 8 Februarie 1920 la Copenhaga, a avut dejà în ziua următoare „o lungă şi aprinsă discuţiune cu dl Litvinoff". La sfârşitul conversaţiei delegatul sovietic a admis — el personal — dreptul Basarabiei la reunire, şi obligaţiunea sovietelor de a ne restituì tezaurul. A rămas, însă, ca să radiografeze la Moscova, cerând „să se formuleze condiţiunile, care să servească ca bază pentru discuţiunile ulterioare". Dejà cu două zile mai târziu (11 Februarie 1920) dl Ciotori a putut telegrafià, că delegatul rus a primit răspunsul oficial dela Moscova, prin care se acceptă discuţiunea pe baza condiţiunilor stipulate de dl Vaida-Voevod. Sovietele au cerut în acelaşi timp dela dl Ciotori să prezinte împuternicirea (plinele puteri) pentru a discutà pacea. Prim-ministrul nostru, însă, nu voià să intre în tratative oficiale cu bolşevicii până când nu ne vor fi oferit ei în condiţiile amintite pacea, şi până ce recunoaşterea Basarabiei din partea Consiliului Suprem nu erà asigurată. A telegrafiat deci la 20 Februarie d-lui Ciotori să lucreze într'acolo ca sovietele să ne facă oferta de pace, fiindcă noi nu ne considerăm în stare de război cu ei. In aceeaşi telegramă d-sa întrebà ce intenţionează Ruşii cu celea nouă divizii, cari se apropiau de Nistru?

Din ţinuta d-lui Litvinoff, care mai ceruse odată (la 20 Februarie) începerea imediată a tratativelor oficiale, se vede, că sovietele nu intenţionau să ne ofere ele pacea pentru a puteà spune pe urmă lumii, că noi suntem aceia cari o dorim. Dacă dl Vaida-Voevod ar fi căzut în cursa lor, e evident că am fi fost într'o situaţie inferioară, atât din punct de vedere internaţional, cât şi al tacticei. Premierul nostru necedând, dl Ciotori a reuşit să-l convingă pe delegatul rus (21 Februarie) să intervină din nou pe lângă guvernul din Moscova, pentru a ne oferì el pacea pe bazele cerute de noi dând totodată acestei oferte o largă publicitate. In aceeaşi zi dl Litvinoff a dat asigurarea formală, că trupele bolşevice, concentrate la Nistru, nu vor atacà România, „dacă ele nu vor fi atacate". Dl Ciotori, la rândul său a dat asigurarea că aceasta nu se va întâmplà, repetând mai târziu şi dl Vaida-Voevod aceiaşi asigurare. Prim-ministrul a insistat din nou pentru urgitarea ofertei de pace, care să con-

ţină şi recunoaşterea reunirei Basarabiei din partea sovietelor. In zilele următoare (26 Februarie) Dl Ciotori a putut anunţà părerea d-lui Litvinoff: „că sovietele au publicat dejà în Rusia propunerile făcute României". De fapt oferta de pace a fost publicată în Rusia şi expediată în 24 Februarie, dar radiograma nu a fost inmanuată d-lui Vaida-Voevod decât în 3 Martie.

Dl Vaida-Voevod intervine pe lângă Consiliul Suprem pentru recunoaşterea Basarabiei.

Prim-ministrul, care în 22 Februarie se aflà din nou la Londra, nu încetase să intervină pe lângă Consiliul Suprem pentru o rezolvare mai grabnică a chestiunei Basarabiei. Acţiunea d-sale a rămas cu totul într'un cadru diplomatic, evitând o discuţiune în presă, pentru a nu da prilej, ca şi pe această temă să se ivească voci contrare intereselor noastre; cum de sigur s'ar fi întâmplat, în urma legăturilor şi a propagandei active, dusă de Ruşii antibolşevici.

Pentru a puteà provocà o hotărîre mai grabnică a Consiliului Suprem în chestia Basarabiei, a cărei punere în discuţie ne erà promisă îndată ce vom fi executat retragerea trupelor din Ungaria, şi pentru a îndepărtà orice pretext de trăgănare cu privire la tratatul cu Ungaria, dl Vaida-Voevod a propus, îndată după sosirea sa,[1] emiterea unei comisiuni interaliate de generali, care să stabilească greutăţile retragerei noastre, şi să se convingă, că noi nu intenţionat întârziem evacuarea Ungariei. In şedinţa Consiliului Suprem din 26 Februarie după ce s'a primit propunerea d-sale, premierul nostru a cerut să se recunoască reunirea Basarabiei. Dar răspunsul primit din partea preşedintelui, dl Lloyd George, deşi prevenitor, a fost negativ. Prim-ministrul nostru nu s'a lăsat însă intimidat de acest refuz, ci şi-a intensificat activitatea. Dl Lloyd George, dl Nitti şi dele-

[1] Vezi mai sus pag. 67.

gaţii francezi a fost ţinuţi la curent cu desfăşurarea tratativelor noastre la Copenhaga. Pe când cei dintâiu încurajau mereu acţiunea începută, Francezii erau rezervaţi, dar cu înţelegere binevoitoare faţă de interesele noastre speciale.

Pentru ca chestiunea Basarabiei să nu fie dată uitării, şi propaganda inamicilor să nu prindă rădăcini, ea trebuià mereu discutată. In toate întrevederile, avute cu bărbaţii de stat şi diplomaţii străini, premierul nostru a arătat şi documentat, necesitatea şi interesul, chiar şi pentru aliaţi, de a recunoaşte Nistrul ca frontiera României. A reuşit să câştige tot mai mulţi prieteni cauzei noastre, şi mai ales simpatia şi sprijinul ministrului Herbert Fisher, prieten şi sfătuitor intim al d-lui Lloyd George. Şi pentrucă nu puteà incomodà prea des pe premierul britanic, foarte ocupat, intermediul binevoitor al acestui distins bărbat, care obişnuià să dejuneze dimineaţa cu dl Lloyd George, a fost de o valoare foarte mare pentru interesele ţărei noastre.

Intre 29 Februarie şi 2 Martie dl Vaida-Voevod aflase din ziare, că dl Cicerin i-ar fi adresat oferta de pace. La 1 Martie a sosit o telegramă trimisă de dl Stefan Cicio Pop, care ţineà la Bucureşti locul prim-ministrului, aducându-i-se la cunoştinţă, că sovietele ne-au oferit pacea, şi că în consiliul de miniştri, ţinut la 26 Februarie dl mareşal Prezan, şeful Marelui Cartier General, a făcut un expozeu „arătând că este foarte necesar de a se încheià, cât mai curând, pacea". Declaraţia celui mai important factor militar, a venit să întregească convingerea d-lui Vaida-Voevod, că ţara noastră are nevoie de pace, şi de graniţe definitiv recunoscute prin tratate. Altfel nu se puteà începe, în linişte şi cu succes. munca de reorganizare şi de consolidare administrativă financiară şi economică.

Trebue să menţionăm, că dl Vaida-Voevod a informat factorii competenţi din Bucureşti asupra tratativelor sale dela Londra, trimiţând în două rânduri câte un delegat special. Cunoscând, însă mentalitatea, care dominà în capitală, adevărat că se temeà, ca demersurile d-sale, care toate la olaltă formau un complex inseparabil, să nu fie zădărnicite prin acţiuni şi intervenţii oculte.

La 1 Martie a expediat un raport telegrafic, detailat, asupra situaţiei politice şi a tratativelor. Inainte de aceea rugase pe dl Dr. Lupu, pe atunci ministrul de interne, să controleze prin emisari neoficiali intenţiile guvernului din Moscova cu privire la tratativele de pace. D-sa ţineà să fie cât se poate de precaut, şi să controleze declaraţiile d-lui Litvinoff cu ajutorul informaţiunilor primite şi din alte surse. In aceeaşi telegramă (din 1 Martie) a accentuat importanţa de a nu rămâneà „izolaţi" în politica faţă de Rusia, odată ce Consiliul Suprem doreşte pacea cu sovietele.

Primul-ministru a avut între timp, câteva întrevederi cu persoana căreia erà de prevăzut că îi va fi încredinţată din partea Consiliului Suprem — în cazul reuşitei acţiunei noastre — redactarea actului de recunoaştere a reunirei Basarabiei cu România. Convorbirile cu personajul — care aveà misiunea de a se ocupà cu chestiile referitoare la România — au fost de mare importanţă, fiindcă prin schimbul de vederi, au putut fi discutate şi stabilite unele puncte din actul de recunoaştere, înlăturând astfel posibilitatea unei argumentaţii nefavorabile nouă.

Oferta de pace a sovietelor.

Abià în dimineaţa zilei de 3 Martie 1920 i s'a înmânat d-lui Vaida-Voevod din partea serviciului Marconi radiograma expediată din Moscova la 24 Februarie, prin care dl Cicerin face oferta de pace. Radiograma recepţionată de postul englez, Carnavon, în ziua expedierei, a fost deci reţinută de către autorităţile engleze 8 zile, până când Foreign Office a dat autorizarea de înmânare, toată comunicaţia prin t. f. f. cu Rusia fiind supusă unui riguros control.

Oferta de pace a fost un succes al tacticei d-lui Vaida-Voevod, pentrucă d-sa a insistat prin dl Ciotori, dar şi prin in-

termediul guvernului britanic, ca sovietele să ne ofere pacea, cu toate că unii membrii ai Consiliului Suprem îi dădeau să înţeleagă, că însăşi România ar trebuì să iee iniţiativa.

Telegrama d-lui Cicerin începe[1] astfel: „Operaţiunile militare încoronate de succes ale acelor două republici sovietice, Rusia şi Ucraina, fac urgentă necesitatea pentru Rusia şi România, de a stabilì între ele relaţiuni pacifice, şi raporturi utile şi binefăcătoare pentru ambele părţi“. Partea cea mai importantă din telegramă este aceea prin care dl Cicerin confirmă şi întăreşte, în mod indirect, declaraţiile cu privire la Basarabia, tezaur etc. făcute d-lui Ciotori de dl Litvinoff din autorizaţia sovietelor. După conversaţiile avute la Copenhaga nici nu se poate altfel înţelege pasajul care urmează, decât în sensul unei acceptări a punctelor precizate de dl Vaida-Voevod, drept *conditio sine qua non* pentru baza tratativelor de pace. Iată acest pasaj: „guvernul sovietic rusesc e de părere, că toate diferendele dintre cele două ţări se pot aplanà pe cale de negociaţiuni pacinice, şi toate chestiunile teritoriale se pot rezolvì în mod amical“.

Erà de înţeles că dl Cicerin nu a putut recunoaşte mai precis şi mai pe faţă, în oferta sa de pace chiar, reunirea Basarabiei cu noi. Dl Vaida-Voevod ceruse această declaraţie din motive de tactică, cu toate că îşi dăduse seamă, că un guvern, a cărui autoritate internă erà în plină creştere, nu ar puteà renunţà în preajma tratativelor, şi în mod spontan, la un teritoriu, care a aparţinut odată ţării sale. Conţinând declaraţia în mod şi mai precis renunţarea la Basarabia, ar fi făcut, eventual, inutile tratativele de pace, şi erà firesc că la aceasta nu s'au putut expune sovietele. Totuşi, acceptarea indirectă a punctului nostru de vedere indicà, că tratativele se vor sfârşì cu desăvârşita izbândă pentru noi. Se vede asta şi din declaraţiile făcute d-lui Ciotori de către dl Litvinoff.

[1] Vezi anexa II

Intrevederea decisivă.

Incă în dimineaţa zilei de 3 Martie, adecă îndată după primirea telegramei d-lui Cicerin, primul-ministru a cerut o întrevedere urgentă d-lui Lloyd George, care i-a şi fost acordată pentru orele 3'15 în d. m. aceleaşi zile.

Intrevederea cu premierul britanic a fost decisivă pentru recunoaşterea reunirei Basarabiei de către Consiliul Suprem. Dl Vaida-Voevod expunând pe larg stadiul tratativelor cu Rusia a accentuat că dl Litvinoff a recunoscut, în mod autorizat şi oficial, Basarabia de provincie românească, şi cum în urmă dl Cicerin vine să confirme, în mod indirect, acea declaraţiune. In consecinţă l-a rugat pe dl Lloyd George ca să ne facă cu putinţă tratativele cu sovietele, recunoscând Consiliul Suprem în mod definitiv şi în scris reunirea Basarabiei cu ţara mamă. Fără această recunoaştere succesul tratativelor noastre nu ar fi pe deplin asigurat, şi nici nu ar fi oportun să se înceapă în mod oficial. Dl Vaida-Voevod a mai cerut Consiliului Suprem, să ne dee în cazul unui atac rusesc sprijinul necesar, înlesnind astfel guvernului sovietelor situaţia faţă de opinia publică din Rusia, şi creând o dispoziţie şi mai prielnică pentru reuşita păcii, punându-ne în acelaş timp pe noi într'o poziţie mai asigurată. Prim-ministrul nostru a dovedit, că soluţia propusă de d-sa, odată primită: comisia generalului Ironside fiind încredinţată să fixeze, în acord cu M. C. G. român, etapele retragerei trupelor noastre din Ungaria, dejà în curs, nu mai erà deci un motiv de a amânà discutarea şi recunoaşterea definitivă a reunirei Basarabiei până la terminarea retragerei. Convorbirea cu dl Lloyd George a ţinut până la orele 4 d. m., când premierul englez a trebuit să deschidă şedinţa Consiliului Suprem. D-sa s'a despărţit de dl Vaida-Voevod resumând încă odată greutăţile şi precizând obstacolele pe cari le întâmpină în faţa Con-

ferinţei recunoaşterea Basarabiei, dar promiţându-i, cu faţă zîmbindă, că va face tot ce va puteà ca să fie luate „în considerare“ cererile d-sale.

Recunoaşterea Basarabiei.

Abila şi totuşi sincera diplomaţie a premierului român a repurtat o izbândă integrală. La orele 8^{30} în seara aceleaşi zile, d-sa a primit „Hotărîrea Consiliului Suprem asupra Basarabiei“, împreună cu o „notă introductivă“ a preşedintelui Consiliului Suprem, dl Lloyd George. Din conţinutul „notei“ şi al „hotărîrii“ reiese, că recunoaşterea reunirei Basarabiei din partea Consiliului Suprem, hotărîtă la propunerea d-lui Lloyd George, se mulţumeşte exclusiv străduirilor d-lui Vaida-Voevod: propunerei cu privire la retragerea trupelor din Ungaria, şi tratativelor începute cu sovietele. Încoronarea acţiunei desfăşurată de premierul nostru la Londra şi Paris a fost o dovadă şi mai mult, că politica externă este condusă, în primul rând, de principiul *do ut des*. Dacă d-sa nu ar fi făcut un serviciu marilor puteri prin începerea tratativelor cu bolşevicii, cine ştie când, dacă, şi sub ce condiţiuni oneroase ne-ar fi recunoscut ele Basarabia; cum reiese clar din textul notei d-lui Lloyd George: „Conferinţa consideră, că prin prezenta ei recunoaştere a reunirei Basarabiei cu România se va înlăturà principalul obstacol al negocierilor dintre guvernul Rusiei şi al României“.

Conţinutul „notei“ şi al „hotărîrei“.

Analizând conţinutul „notei“ introductive şi al „hotărîrei“ cu privire la reunirea Basarabiei, ne putem convinge cum fiecare punct, cerut de dl Vaida-Voevod d-lui Lloyd George, a

fost împlinit. Acest amănunt ar fi suficient ca să dovedească în ce măsură mare a fost agreat prim-ministrul nostru de către Consiliul Suprem, şi de premierul britanic, care pe atunci, cu drept cuvânt, erà arbitrul politicei europene. Tonul amical al „notei" şi al „hotărîrei" ne arată încrederea, de care se bucurà delegatul nostru la areopagul mondial; încredere care ar fi putut fi întrebuinţată şi pentru viitor cu mult succes pentru binele ţării.

„Nota" introductivă, semnată de dl Lloyd George „din încredinţarea Conferinţei de pace", încunoştinţează pe premierul român „că Consiliul Suprem a luat azi în considerare cererile cu privire la recunoaşterea reunirei Basarabiei cu România, adresate lui de Excelenţa Voastră". „Cu toate că" deciziunea acestei chestiuni a fost amânată până la data evacuării Ungariei, „totuşi, Consiliul Suprem a luat notă de asigurarea dată de Excelenţa Voastră la 26 Februarie, că evacuarea trupelor române nu va întârzià peste termenele fixate de misiunea interaliată". „Luând aceasta în considerare Consiliul a căzut de acord asupra formulei anexate, recunoscând reunirea Basarabiei cu România". „Totuşi recunoaşterea nu va puteà primì forma legală a unui tratat, până când trupele române nu vor fi evacuat cu totul Ungaria". Rezerva Consiliului Suprem este pe deplin explicabilă şi justificativă, pentrucă retragerea trupelor fusese adeseori cerută, fără ca trei guverne române s'o execute. Condiţiunea însă nu slăbeşte întru nimic valoarea deciziunei. Ea nu este o *conditio a qua*, cum s'ar puteà mai curând calificà promisiunea dată personal de dl Clemenceau la 20 Ianuarie, fiindcă amână numai codificarea unei deciziuni internaţionale pe deplin valabilă şi obligatoare pentru părţile cari au adus-o.

In continuare nota se ocupă cu problema păcii noastre cu Rusia, arătând că Consiliul Suprem, adecă Anglia, Franţa, Italia şi Japonia, în deplin acord, văd cu ochi buni începerea tratativelor de pace; chiar mai mult, şirele citate mai jos sunt o nouă încurajare pentru pasul făcut de dl Vaida-Voevod: „Consiliul Suprem este de acord, că nu poate luà răspunderea de a sfătuì România să continue un război, care ar puteà fi

nefavorabil intereselor sale, cu atât mai puţin ar putea-o sfătuì să adopte o politică de agresiune faţă de Rusia". Ne trebue o dovadă şi mai clară pentru ilustrarea dorinţei Consiliului Suprem cu privire la rezultatul tratativelor de pace începute între noi şi soviete? Să nu uităm, că punctul de vedere exprimat a fost luat „în deplin acord". Din acest acord între marile puteri, ca şi din toate manifestările şi declaraţiile particulare ale bărbaţilor de stat francezi putem vedeà, că Franţa nu s'a opus, nici chiar platonic, tratativelor de pace între noi şi soviete, precum afirmau unii „politiciani" români, pentru aşi justificà intrigile.

Dupăce încurajase continuarea tratativelor începute, Consiliul Suprem şi-a luat un angajament formal, de mare importanţă pentru noi, care de sigur a contribuit mult la faptul, că bolşevicii nu ne-au atacat după întreruperea tratativelor, precum au făcut-o cu Polonii. El a declarat: „Dacă cu toate acestea Rusia sovietică ar atacà frontierele legitime ale României, atunci aliaţii îi vor da tot sprijinul posibil". Obligamentul aliaţilor a fost, şi este încă, pe lângă recunoaşterea Basarabiei, de cea mai mare valoare pentru noi, fiindcă ne pune în vedere sprijinul efectiv al marilor puteri, cerut de dl Vaida-Voevod, pentru eventuala apărare a frontierei Nistrului.

„Hotărîrea" Consiliului Suprem [1] ne arată, în pasajul prim, cauza întârzierei „hotărîrei definitive" cu privire la Basarabia: „pentrucă au considerat această chestiune ca o parte din problema generală română, a cărei aranjări a fost împiedecată de dificultăţile avute cu anteriorul guvern român, şi pentrucă au sperat, că se va puteà găsì un aranjament prietenesc între România şi Rusia". După această explicare, care iarăşi exprimă speranţa într'o pace cu sovietele, Consiliul Suprem vine să constate, că „principalelor puteri aliate li-se pare, că nu mai este nici un motiv pentru a întârzià şi pe mai departe hotărîrea definitivă". Cu atât mai mult, fiindcă „guvernul român a dat dovezi despre dorinţa sa de a aranjà în interesul României şi al Europei chestiunile nerezolvate încă, şi a supus hotărîrei Consiliului

[1] Vezi anexa III.

Suprem chestiunea retragerei trupelor sale din Ungaria". Şirele citate mai sus evidenţiază îndeajuns sentimentele de neîncredere şi neprietenie, nutrite de marile puteri faţă de guvernele Brătianu şi Văitoianu, sentimente, cari au dispărut faţă de guvernul Vaida-Voevod în urma încrederei, ce a ştiut să câştige primul-ministru în toate cercurile aliate.

După motivarea cu privire la întârzierea soluţionării problemei basarabene, „hotărîrea" continuă: „Guvernele aliate îşi dau seamă, că interesul cel mai mare al României, precum şi al Statelor învecinate cere, ca chestiunea Basarabiei să nu rămână şi pe mai departe nedecisă". In consecinţă au făcut următoarea declaraţie: „După ce s'au luat pe deplin în considerare aspiraţiunile generale ale populaţiei basarabene, şi caracterul moldovenesc, geografic şi etnografic al acestei regiuni, precum şi argumentele istorice şi economice, principalele puteri aliate se pronunţă în favorul reunirei Basarabiei cu România, — reunire proclamată în mod formal de reprezentanţii basarabeni, — dorind totodată a încheià un tratat cu privire la această recunoaştere, îndată ce condiţiunile amintite vor fi fost îndeplinite".

Din textul „hotărîrii" vedem, că Consiliul Suprem a acceptat şi întrebuinţat toate argumentele în favorul recunoaşterei reunirei. A respectat dreptul de autodeterminare, recunoscând caracterul moldovenesc al Basarabiei, şi arătând, că din punct de vedere istoric, etnografic, geografic şi economic, vechea provincie moldovenească aparţine României. In textul documentelor se întrebuinţează numai cuvântul „*re*unire", ceeace accentuează că Basarabia a mai aparţinut României. Şi asupra acestui amănunt de stilizare, care nu erà lipsit de importanţă pentru interesele noastre, a insistat adesea premierul nostru.

Bine înţeles, că şi „hotărîrea" a ţinut să asigure *per analogiam*, ca în celelalte ţinuturi, interesele minorităţilor, dar de astă dată într'o singură frază, care începe cu sublinierea argumentelor ce au provocat recunoaşterea reunirei: „ele (principalele puteri aliate) cred, că prin această reunire interesele generale şi particulare ale Basarabiei vor fi salvgardate, şi în special

relaţiunile ei cu Statele învecinate şi drepturile minorităţilor sale, vor fi garantate în aceleaşi condiţiuni ca drepturile acelora, cari, trăiesc în celelalte părţi ale Regatului Român". Şi pentrucă toate drepturile minorităţilor stau sub controlul Ligei Naţiunilor, aşà şi în cazul acesta „principalele puteri aliate îşi rezervă dreptul de a supune arbitrajului Ligei Naţiunilor orice dificultate viitoare, provenită din menţionatele două chestiuni".

Cât priveşte „arbitrajul Ligei Naţiunilor" la prima din cele „două chestiuni", adecă la „relaţiunile" Basarabiei „cu Statele învecinate" explicaţia autentică, dată de codificatori, ne arătà, că pasajul a fost întrodus în „hotărîre" pentru a puteà deferì Ligei Naţiunilor „dificultăţile insurmontabile" produse de refuzul unui guvern rus de a acceptà recunoaşterea reunirei Basarabiei. Dl Lloyd George a promis totodată d-lui Vaida-Voevod,[1] că îndată ce va aveà Rusia un guvern recunoscut de aliaţi, tratatul Basarabiei îi va fi supus spre semnare şi ratificare.

Impresia produsă de recunoaşterea Basarabiei.

Recunoaşterea reunirei Basarabiei a fost încoronarea muncei patriotice pe care a depus-o dl Vaida-Voevod la Conferinţa de pace. Rezultatul obţinut i-a asigurat un loc de frunte în istoria neamului nostru, cum se cuvine bărbatului de stat, care a câştigat din partea principalelor puteri aliate recunoaşterea definitivă şi necondiţionată a reunirei Basarabiei cu ţara mamă.

Ţara noastră posedà acuma o recunoaştere formală în cea mai delicată problemă ce am avut la Conferinţa păcii. „Hotărîrea" este un act internaţional, deplin valabil şi obligator, eşit, în urma unei deliberări, din hotărîrea unanimă a ţărilor, cari compuneau Consiliul Suprem.

[1] cum a făcut în Martie 1924 şi dl R. Poincaré, premierul Franţei, cu ocazia ratificărei tratatului cu privire la Basarabia în camera franceză.

Activitatea d-lui Vaida-Voevod, desfăşurată pe atâtea căi au dovedit, că în politică de multeori calea cea mai scurtă nu duce aşà repede la ţântă ca un încunjur.

Dl Vaida-Voevod aveà tot dreptul să fie mândru, şi ţara puteà fi fericită, precum de fapt a şi fost, ceeace ne dovedesc şedinţele parlamentului, frumoasa cuvântare a preşedintelui camerei, a marelui nostru istoric dl N. Iorga, şi articolele din presă. Dar „a pizmei răutate“ trezise invidia oamenilor politici. Inamicii progresului naţional au ştiut să zădărnicească continuarea muncei începute cu atâţia sorţi de izbândă, muncă menită să câştige ţării noastre un loc important în concertul european.

Intrigile dela Bucureşti.

Dl Vaida-Voevod încă în seara zilei de 3 Martie, îndată după cetirea „hotărîrei“ primite, s'a grăbit să împărtăşească vestea îmbucurătoare ţării întregi. In primul rând s'a cugetat la Regele tuturor Românilor, Ferdinand I, adresând M. S. o telegramă omagială, care conţineà următoarele pasajii: „Azi 3 Martie am avut o intrevedere cu Lloyd George şi am insistat din nou pentru recunoaşterea reunirei Basarabiei. Seara am primit nota lui Lloyd George în calitate de preşedinte al Conferinţei, în care recunoaşte reunirea Basarabiei. .... Aşternând acestea cu respect Majestăţii Voastre, rog să primiţi profundul meu devotament şi urările mele de bine pentru consacrarea reunirii înfăptuită sub domnia glorioasă a Majestăţii Voastre“.[1]

Telegrama cifrată şi trimisă M. Sale Regelui, a fost expediată în noaptea de 3—4 Martie, deodată cu telegramele de conţinut asemănător către d-nii Stefan C. Pop şi Ion Pelivan, celui din urmă la Paris.

Textul „notei“ şi al „hotărîrii“ au fost transmise în ziua de 4 Martie necifrate, la Bucureşti. Simţind dl Vaida-Voevod,

[1] Vezi articolul d-lui S. Dragomir: *Basarabia şi Rusia, Adeverul* cit.

că corespondenţa sa este în mod mişelesc interceptată şi întârziată, a ţinut să transmită telegramele precum şi textele celor două documente deodată pe trei căi. Dar Majestatea Sa Regele şi dl Stefan Pop n'au primit telegramele, iar textele documentelor au fost înmânate ministrului de externe la Bucureşti abià după schimbarea guvernului Vaida-Voevod, astfel încât succesorul său la resortul externelor defunctul Duiliu Zamfirescu, numai după sosirea în ţară a d-lui Vaida-Voevod a putut aflà dela d-sa conţinutul acestor documente diplomatice de interes vital pentru România.

Parlamentul român aflase vestea îmbucurătoare dintr'o telegramă particulară a d-lui Pelivan, care, probabil, n'a fost observată de hoţii telegramelor oficiale. Scopul urmărit de acei indivizi erà uşor de priceput. Ei voiau ca Regele şi Ţara să nu cunoască meritele d-lui Vaida-Voevod, pentru al puteà îndepărtà dela putere cu atât mai uşor prin mijloacele lor meschine şi într'un mod atât de compromiţător pentru reputaţia Ţării. Asaltul de răsturnare în contra guvernului, erà dejà pregătit şi ordonat, marele succes al d-lui Vaida-Voevod la Conferinţa păcii ar fi putut întârzià sau chiar înlăturà reuşita asaltului. Astfel a fost pusă în aplicare cu dibăcie fanariotă, în serviciul interesului îngust de partid, deviza iezuită „scopul scuză mijloacele". Aceşti oameni se dovedeau astfel a fi demni de calificativele sângeroase, atribuite lor de marele Eminescu în scrierile lui politice.

Inceperea tratativelor noastre cu Rusia, au făcut la Londra bună impresie. Cercurile inamice bolşevicilor au fost sceptice, dar graţie legăturilor şi simpatiilor pe care le aveà dl Vaida-Voevod, presa antibolşevică a luat o atitudine înţelegătoare faţă de interesele noastre speciale. Astfel nu s'a găsit nici un glas, nici chiar în presa Lordului Northcliff — cea mai înverşunată în contra bolşevicilor — care să critice pasul întreprins de primministrul nostru. Cu atât mai numeroase au fost ziarele, care au salutat inceperea tratativelor de pace ca un pas spre consolidarea şi reconstruirea Europei. O situaţie identică a fost, după cât ştim, şi în Italia. Numai în Franţa s'au găsit câteva ziare

de nuanţă reacţionară, care, fiind în legături cu emigranţii Ruşi, au criticat politica începută. Dar cercurile oficiale şi cu răspundere a celor trei mari puteri, au avut atitudinea arătată.

Recunoaşterea reunirei Basarabiei, acest act important, s'a relevat, până în ziua de 9 Martie, puţin în publicistica ţărilor apusene. Cauza tăcerii a fost obiceiul Consiliului Suprem ca să informeze presa numai prin comunicatele sale. Totuşi el a consimţit, ca dl Vaida-Voevod să transmită la Bucureşti conţinutul documentelor, necifrat şi integral, dându-şi învoirea ca ştirea să fie publicată în România. In urma acestei permisiuni primul-ministru a telegrafiat în 5 Martie — tot pe trei căi — textul documentelor, dar şi radiogramele acestea au avut soartea celorlalte telegrame. Simţind dl Vaida-Voevod această delapidare, a informat în 8 Martie presa engleză despre primirea la Bucureşti a ştirei „că Consiliul Suprem din Londra a recunoscut reunirea Basarabiei cu România".[1] Din acea zi presa engleză s'a ocupat mai pe larg cu problema provinciei reunite, fiind unanimă în a recunoaşte drepturile noastre legitime asupra Basarabiei.

Cât de mult a apreciat întreaga lume politică din apus strălucitul succes al d-lui Vaida-Voevod o dovedesc numeroasele felicitări, primite din partea celor mai distinşi bărbaţi de stat, şi pe cât de natural părea acest succes la Londra, pe atât de invidioşi şi neîncrezători au fost oamenii politici din Bucureşti. Să vedea asta din întrebarea telegrafică primită din capitală: „de ce condiţiuni a fost legată recunoaşterea" reunirei Basarabiei, şi din întrebarea adresată telegrafic de noul ministru de externe, Duiliu Zamfirescu, d-lui Pelivan la Paris, iar la întoarcere verbal însuşi d-lui Vaida-Voevod: „dacă recunoaşterea e poveste sau adevăr" !

Situaţia premierului nostru erà, bine înţeles, neplăcută, mai ales din cauza nenumăratelor întrebări, ce i se puneau din partea bărbaţilor de stat: „Cum v'a felicitat M. S. Regele"? „Ce impresie a făcut acest succes"? „Ce spun oameni politici români"? etc. Dl Vaida-Voevod, care nu primise dela Bucureşti nici un

[1] *The Times, Daily Express, Daily Mail,* etc. din 9 Martie 1920.

cuvânt de mulţumire, ori de felicitare, a fost silit să răspundă (neputând mărturisì că se fură telegramele) că bucuria e enorm de mare în România-mare, şi dela opincă până la vlădică toţi Românii sunt în extaz de fericire!

Emigranţii (antibolşevicii) ruşi erau foarte indignaţi şi înfuriaţi pe Consiliul Suprem. N'avem decât să citim vehementul articol, scris de Basarabeanul A. N. Kroupesky, şi publicat în ziarul lor din Paris,[1] pentru a ne convinge că Ruşii antibolşevici nu vor renunţà nici când la Basarabia. In cel mai bun caz ei ar acceptà un plebiscit, care să se pronunţe după retragerea trupelor române.[2]

Dl Vaida-Voevod se hotăreşte pentru începerea tratativelor oficiale cu sovietele.

Afară de convingerea, justificată, că fără începerea tratativelor cu bolşevicii recunoaşterea Basarabiei s'ar fi întârziat, dl Vaida-Voevod mai aveà încă un motiv care îl înduplecase să încerce, cu toată sinceritatea şi bunăvoinţa, a cădeà de acord cu sovietele. Erà convingerea că ţara noastră ar trage numai foloase dintr'o pace cu Rusia. Vecinătatea Rusiei bolşevice ne impuneà să contăm cu două împrejurări de gravitate: cu eventualitatea propagandei lor subversive în interiorul ţării noastre, şi cu eventualitatea unui atac al armatelor roşii. Cât priveşte punctul prim, dl Vaida-Voevod erà convins, că în ţara noastră nici când nu va prinde rădăcini propaganda bolşevică, îndată ce reforma agrară va fi înfăptuită. Lupta de classă asemenea nu are şanse de reuşită, dacă vom aveà o administraţie bună şi

[1] *Cause Comune*, din 27 Martie 1920.

[2] Conferinţa ruso-română din Viena (1924) ne-a arătat, că în chestiunea Basarabiei nu este nici o deosebire între punctul de vedere al Ruşilor antibolşevici şi bolşevici.

onestă şi o justiţie imparţială. Adevărul acestor argumente au dovedit-o pe deplin ţăranii din Basarabia, vechiul Regat şi Ardeal, cari toţi au venit sub împrejurări diferite, în contact cu ideile bolşevice, şi în toate provinciile locuitorii au revenit dela sine, şi, putem zice, fără nici o presiune din afară, la ideile sănătoase. Iar, cât priveşte activitatea legaţiei sovietelor, pe care ar fi trebuit să o primim în ţară, ar fi fost cu mult mai uşor pentru agenţii noştri secreţi să controleze fiecare paş al unor oameni cunoscuţi, decât să prindă pe necunoscuţii emisari, veniţi în ţară în mod clandestin. De sigur, paza la Nistru ca şi la celealalte frontiere trebuià bine organizată, dar aceasta să cereà s'o facem sub orice împrejurare. La atacul din partea armatelor roşii trebuià să contăm mai ales în cazul, când pacea nu s'ar fi putut încheià. Pentru care eventualitate premierul nostru a asigurat ţării — cum am văzut — sprijinul aliaţilor. Având un tratat de pace cu Moscova atacul ar fi devenit neverosimil, dacă nu chiar exclus, şi astfel un spirit de linişte ar fi început să domnească în ţară, asigurând posibilitatea muncei rodnice, şi consolidarea temeinică internă, singura garanţie reală pentru prestigiul extern al ori cărui Stat.

Siguranţa necesară pentru a puteà începe munca constructivă, de sigur, că ar fi putut numai creşte printr'un tratat de pace cu un guvern rus, fie chiar revoluţionar, asemănător cu acel al Franţei din marea revoluţie, cu care celea mai multe puteri au continuat să menţină legăturile diplomatice. O recunoaştere formală din partea unui guvern rus a reunirei Basarabiei cu noi ar fi înlăturat orice litigiu, putându-se creà chiar şi o stare liniştită a spiritelor. Dl Vaida-Voevod credeà, şi evenimentele până acuma i-au dat dreptate, că schimbarea de regim în Rusia nu se va produce, decât pe calea evoluţiei, aşà că guvernul care ar urmà celui bolşevic va trebuì să recunoască toate angajamentele internaţionale ale regimului roşu. Precum sovietele vor fi nevoite să îndeplinească angajamentele regimului ţarist, dacă vreau să fie primite în mijlocul ţărilor europene. Şi să întrevedeà, că bolşevicii vor sfârşì a recunoaşte datoriile regimului ţarist. Acest lucru s'ar fi şi întâmplat, dacă aliaţii ar

fi ştiut să rămână solidari faţă de soviete, şi nu ar fi început tratative separate, supralicitându-se unul pe altul cu favorurile oferite bolşevicilor. Recunoaşterea *de jure* a sovietelor nu ar fi produs imediat o încredere a Statelor civilizate în guvernul bolşevic, dar ar fi fost un prim pas spre normalizarea situaţiei de tranziţie din Rusia. Ar fi dat posibilitatea, cum spuneà de curând dl MacDonald, ca prin atitudinea şi faptele lor sovietele să câştige încrederea Europei de vest.

Dl Vaida-Voevod prevăzuse, că noi, fiind primul Stat care recunoştea de drept guvernul sovietic, prin însuşi acest fapt, am fi putut realizà nu numai toate pretensiunile noastre faţă de Rusia, dar am fi devenit „puntea“ între Rusia şi ţările apusene; şi acest rol, după cum se puteà observà din vorbele şi încurajările marilor aliaţi, ne erà menit. Rolul de intermediator ar fi mărit în aşà măsură prestigiul nostru internaţional, încât ne-ar fi asigurat pe multă vreme locul de conducere între Statele mici din Europa-centrală, de est şi sudest. Totodată el ne-ar fi cruţat mediaţiunea Statelor europene în chestiunea Basarabiei, de care nu ne putem lipsì azi, şi care de sigur nu ni se va oferì fără contraservicii, poate chiar onoroase.

Din punct de vedere economic şi financiar, întărirea şi creşterea prestigiului internaţional al ţării noastre ar fi asigurat procurarea capitalului şi utilajului economic, necesar pentru refacerea noastră, oprind în acelaş timp prăbuşirea valutei, începută sub guvernul Averescu, şi continuată până la actualele proporţii catastrofale, în urma izolării şi compromiterii, produse de greşelile actualului guvern. Pe de altă parte reluarea legăturilor economice cu Rusia ar fi dat un puternic avânt întregei vieţi industriale şi economice din ţara noastră, şi ar fi împiedecat, ca Basarabia să tângească, ba să fie ameninţată chiar de o tot mai accentuată decadenţă economică. Nu e de uitat că înflorirea economică a Basarabiei, (a cărei export întreceà — înainte de război — importul cu 100 milioane Lei aur pe an[1]) se puteà asigurà până la găsirea unor noi debuşeuri, numai

[1] Capitaine John Kaba, *Étude Politique et Économique sur la Bessarabie*, Paris, 1919, pag. 39.

prin amplificarea şi ameliorarea reţelei sale de c. f. şi prin amenajarea porturilor, pentrucă interesele ei economice în trecut au fost strâns legate de comerţul de peste Nistru.[1] Părerea asta a d-lui Vaida-Voevod a fost asemenea confirmată prin tratativele, urmate de guvernele ce i-au succedat, şi care au urmărit reluarea legăturilor comerciale şi admiterea la export în Rusia a diferitelor produse basarabene. Chiar şi industriile noastre ar fi putut exportà în Rusia, după îndestulirea pieţei interne, diferite produse, şi astfel, prin muncă intensivă, readucând aur în ţară, am fi contribuit mult la refacerea şi întărirea noastră. Să ne cugetăm că Cehoslovacia a exportat în Rusia (în anii 1922 şi 1923) aproape 40.000 tone de produse industriale, în valoare totală de 245 milioane cor. cehe, adecă aproape $1^1/_2$ miliarde lei.[2] Chiar şi numai o parte din această sumă considerabilă ar fi putut contribuì mult la înflorirea ţării noastre.

Toate aceste consideraţiuni, de natură internă şi externă, au hotărît pe dl Vaida-Voevod să înceapă tratative oficiale, dorind sincer încheierea păcii cu Rusia, spre binele ţării şi a Europei întregi. De aceea a răspuns în seara zilei de 3 Martie la telegrama d-lui Cicerin,[3] comunicând totodată textul răspunsului său guvernului, la Bucureşti, şi d-lui Ciotori la Copenhaga. In răspunsul său primul-ministru dăduse încă odată să se înţeleagă, că „unitatea naţională" a României, „înfăptuită mulţumită spiritului de disciplină şi a sacrificiilor armatei române, precum şi al întregului popor român", şi întărită „prin votul unanim al corpurilor legiuitoare, alese prin vot universal şi secret",[4] nu va puteà fi discutată. El puneà în contrast principiile democratice, cari formează baza unităţii noastre, cu metodele absolutiste, de care se folosesc bolşevicii. In continuare sublinià, că noi nu ne considerăm în stare de război cu sovietele, fiindcă „România a observat şi observă faţă de evenimentele şi luptele

[1] Cap. J. Kaba, op. cit. pag. 33 şi Ion G. Pelivan, IV. *L'Etat Économique de la Bessarabie*, Paris, J. Charpentier, 1920 pag. 24.

[2] *„România"*, Nr. 110 din 28 Februarie 1924.

[3] Vezi anexa III.

[4] *The Times*, 4 Martie 1920.

din Rusia o atitudine de abţinere dela orice amestec în chestiunile interne ale unei ţări vecine". Primind „propunerea formală de a intrà în negociaţiuni de pace" şi de a stabilì, prin „o aplanare amicală" a diferendelor, „relaţiuni pacifice şi raporturi utile şi binefăcătoare pentru ambele părţi, ceeace „corespunde intenţiunilor guvernului român", face cunoscut, că, după consultarea puterilor aliate, a căror „consimţământ şi ospitalitate" vreà să le aibă, va comunicà rezultatul obţinut precum şi locul de întâlnire al delegaţilor.

Dl Vaida-Voevod a întrebat, din curtoazie şi prevăzând un refuz, guvernul britanic, francez, şi în urmă pe cel italian dacă ar admite ca tratativele oficiale între noi şi soviete să se ţină pe teritoriul lor. Singur guvernul italian ne-a oferit ca loc de întâlnire frumoasa Sicilie, care însă nu puteà fi primită de noi din cauza comunicaţiei dificile cu Bucureştii. In urmă d-sa intenţionà să ceară permisiunea ca tratativele să aibă loc la Bruxela, Copenhaga sau Varşovia. După o întrevedere avută cu ministrul polon la Londra, prinţul Sapieha, (8 Martie), alegerea a căzut asupra Varşoviei, pentrucă atitudinea noastră faţă de Rusia a determinat şi pe celealalte State mărginaşe (Polonia, Lituania, Livlanda şi Finlanda) să se întrunească din nou la o conferinţă a Statelor baltice, având de astădată de scop principal fixarea condiţiunilor, pe baza cărora s'ar puteà începe tratativele de pace cu sovietele.[1] Odată întruniţi delegaţii ruşi şi ai nostri, s'ar fi produs de sigur, şi un contact al Ruşilor cu Polonii, iniţiând astfel convorbiri împăciuitoare între celea două State, ale căror relaţii deveniseră tot mai încordate, ajungând mai târziu chiar la război. Guvernul din Bucureşti luase în timpul acesta o dispoziţie, fără consultarea prim-ministrului, dar poate în urma interpretării greşite a telegramei în care d-sa anunţă posibilitatea de a fi Varşovia locul de întâlnire al delegaţilor. In urma acestei hotărîri, ministrul nostru la Varşovia, dl Florescu, a fost însărcinat — tot fără ştirea prim-ministrului — să ieie parte, „*ad referendum*", la conferinţa Statelor baltice; s'au trimis în acelaş timp ca delegaţi d-nii I. Văluţia şi Bodnă-

[1] Compară *Daily Telegraph*, 5 Martie 1920.

rescu, deputaţi din Basarabia şi un înalt ofiţer dar fără de nici o instrucţie la Varşovia. Trimiterea delegaţilor a produs o contrazicere între atitudinea guvernului dela Bucureşti şi aceea a d-lui Vaida-Voevod, dovedind prin alegerea unor delegaţi fără greutate, că la Bucureşti nu s'ar vedeà cu ochi buni pacea cu Rusia. Dacă măsura guvernului dela Bucureşti, întreprinsă fără consultarea şi învoirea prim-ministrului, a fost şi ea sugerată de un anumit cerc interesat, rămâne de precizat.

Efectul participării din partea noastră la conferinţa Statelor baltice, chiar şi numai în forma limitată: *ad referendum*, s'a resimţit imediat la Copenhaga. Dl Litvinoff, a ţinut să arate d-lui Ciotori în repeţite rânduri, aşà şi în 11 Martie, „că sovietele nu vor puteà niciodată satisface pretenţiile teritoriale ale Poloniei", accentuând, că „susţinând România pretenţiunile Polonilor, pacea va fi întârziată sau chiar zădărnicită".

In acest timp dl Cicerin făcuse propunerea ca delegaţii să se întâlnească în Rusia, la Karkof; dar oraşul nu a fost acceptat, pentrucă şi ei au refuzat să vie în România. Pe lângă toată stăruinţa, depusă de dl Ciotori, ca sovietele să primească Varşovia de loc al conferinţei, ele totuşi s'au opus din cauza relaţiunilor încordate cu Polonia.

Cu toate că punctele programului pentru viitoarea conferinţă erau în întregime acceptate de dl Litvinoff,[1] şi cu toată declaraţia sa autorizată, că sovietele recunosc reunirea Basarabiei, ne vor redà tezaurul, vor eliberà prizonierii şi se vor obligà a nu se amestecà, sub nici o formă de propagandă, în politica noastră internă, totuşi dl Vaida-Voevod a făcut — în ultimul moment înainte de a cădeà — o nouă încercare ca să primească dela soviete o declaraţie publică, cu privire la punctele sus amintite şi acceptate de ei în mod oficial. In acest scop a telegrafiat în 4 Martie d-lui Ciotori, care însă n'a izbutit nici de astădată, din motivele amintite, să capete declaraţia.

Odată convins de necesitatea şi avantagiile unei păci cu sovietele, dl Vaida-Voevod a văzut din diferite informaţiuni, că

[1] Vezi mai sus pag. 99.

momentul ales erà cel mai oportun. Cercurile franceze au ţinut să ne avertizeze pe noi şi pe Poloni, că sovietele se pregătesc a ne atacà în câteva luni. Din sondările d-lui Litvinoff în conversaţiile cu dl Ciotori, pentru a se convinge dacă avem vre-un tratat de alianţă cu un Stat vecin, sau un mare aliat, din afirmaţia lui, relatând convingerea Moscovei, că noi nu vom puteà încheià pace separată, fiind strâns legaţi de Polonia şi Franţa, premierul nostru deduse că bolşevicii intenţionează să atace Polonia şi că ei sunt îngrijoraţi de atitudinea ce-o vom luà noi. Fiindcă dl Vaida-Voevod ştià că noi din multe motive tehnice, şi fiind în tratative de pace, deşì neoficiale, nu vom puteà da ajutor militar Polonilor — a căror exagerate pretenţii teritoriale erau lipsite de sprijin din partea Angliei, Italiei şi o parte a Franţei — şi-a dat silinţa pentru a începe cât mai repede tratativele oficiale de pace, putând astfel da pe cale diplomatică mai mult ajutor Poloniei, eventual contribuì chiar ca un nou războiu să fie evitat. Armatele sovietice se întăriau din zi în zi cu ofiţerii ţarişti, cari se repatriau de bunăvoe, pentru a se pune la dispoziţia acţiunei naţionale: alungarea Polonilor din teritorii, pe cari Ruşii pretindeau că le ocupă pe nedrept. Pe de altă parte, în măsura în care sovietele începeau să spere că vor puteà obţine recunoaşterea din partea unei mari puteri, în aceeaşi măsură se simţeà diminuarea interesului lor pentru încheierea păcii cu noi. Ori, în Martie 1920 marile puteri erau încă foarte rezervate şi România erà, aşà zicând, mandatarul Consiliului Suprem pentru aşezarea primelor temelii ale păcii cu sovietele. Dându-şi seamă de toate acestea şi pătrunzând complexul situaţiei, dl Vaida-Voevod intenţionà în mod sincer să folosească, până la ultima posibilitate, momentul extrem de favorabil nouă. Cu atât mai mult, că dl Ciotori primise în repeţite rânduri, aşà şi în 14 Martie, asigurarea autorizată din partea d-lui Litvinoff, că Moscova doreşte sincer să încheie pacea pe bazele fixate de primul-ministru ca condiţiuni *sine qua non*. Se întrevăzuse, însă, că bolşevicii vor pretinde plata armamentului „lăsat" de trupele ruseşti în mâna soldaţilor români, care sumă ar fi intrat în contul general, având şi noi să opunem,

afară de tezaur, pretenţiuni pentru materialele trimise nouă de aliaţi, dar „rătăcite“ prin diferite gări ale vastului imperiu rus.

Este în de-ajuns cunoscut evenimentul intern care a împiedecat realizarea acestui plan. Pierzând momentul norocos, el nu ni s'a mai oferit în cursul anilor următori, şi dacă se poate cevà prevedeà în politică, atunci putem afirmà, că nici nu se va mai oferì în deceniile viitoare o a doua ocazie atât de avantajoasă. Regretăm că ne vedem siliţi a face această constatare şi mărturisim, că am fi cei mai fericiţi dacă evenimentele viitorului ne-ar desminţì.

Invăţături din trecutul îndepărtat şi apropiat.

Basarabia a fost întotdeauna prima citadelă în calea Rusiei imperialiste spre ţinta sa finală: Ţarigradul. La ambele conferinţe internaţionale, la care s'a discutat soartea Basarabiei, ea a fost privită de marile puteri, în primul rând, din punct de vedere internaţional. Astfel provincia moldovenească nu a fost discutată decât în ultima fază a Conferinţei din 1918—20, şi a fost considerată din punct de vedere românesc numai în urma evenimentelor şi a demersurilor norocoase. La congresul din 1878 şi în prima fază a Conferinţei din Paris, ea a făcut parte integrantă din politica marilor puteri faţă de Rusia, şi ajunse să fie chiar obiect de compensaţie.

Toate chestiunile dela Congresul din Berlin au fost discutate şi stabilite prealabil în tratativele pregătitoare. Documentele secrete ale lui *Auswärtiges Amt,* publicate de curând,[1] ne arată cum Bismarck declarase în numele Germaniei, că „pentru durerile României cu privire la Basarabia nu e admis ca marile puteri să ajungă în discordie, dacă altcum înţelegerea e posibilă“.[2]

---

[1] *Die Grosse Politik der Europäischen Kabinette* 1871—1914, Deutsche Verlagsgesellschaft für Politik und Geschichte, Berlin, 1922, vol. I—VI.

[2] ibid vol. II pag. 185, document 314.

Ţarul Alexandru, pe atunci adevăratul conducător al politicei externe ruseşti, părea dispus să „fie prevenitor în chestiunea Basarabiei“,[1] dar numai dacă s'ar admite celelalte pretenţiuni ale Rusiei: cu privire la frontierele Ungariei, Sârbiei etc. Austria a formulat, bine înţeles, contra-pretenţiuni, neadmiţând toate cererile panslave ale Rusiei, cerând pentru sine, între altele Bosnia-Herţegovina şi Sandgeacul Novibazar, şi declarând, că „în cazul primirei acestor pretenţiuni, Austria nu va face dificultăţi cu privire la cedarea Basarabiei“.[2] Din toate puterile mari singur „Guvernul M. S. Britanice a crezut că trebue să constate profundul său regret pentru cazul, când Rusia ar insistà şi în celea din urmă asupra retrocesiunei Basarabiei“.[3] Dar protestul a fost numai platonic, pentrucă: „Anglia nu este destul de interesată în această chestiune, ca să se vadă autorizată să rişte, singură, responsabilitatea unei opuneri la schimbul propus“, mai ales dupăce „este în de-ajuns stabilit, că ceilalţi semnatari ai tratatului din Paris, nu sunt gata a sprijinì cu armele delimitarea României, stipulată în acel tratat“.[4]

Cunoaşterea acestor tratative preliminare ne explică în de-ajuns cauza insuccesului pe care l-au avut delegaţii României, marii bărbaţi de stat Ion Brătianu şi M. Cogălniceanu, la Congresul din Berlin.

Experienţele dela Congresul din Berlin (1878), dela Conferinţa din Paris şi Londra (1918—20), dela tratativele urmate la Copenhaga, precum şi acelea din anii ce au urmat, ne învaţă ce trebue să facem pentru viitor, dacă nu vrem să se repete vorba lui Bismarck şi scuza arătată în protestul Angliei.

Răspunderea pentru zădărnicirea unei păci cu Rusia în condiţii şi în timpul atât de favorabil nouă, cade cu totul asupra politicíanismului dela noi, condus de interese înguste, şi fără considerare faţă de binele Statului. Dl Vaida-Voevod a iniţiat

[1] *Die Grosse Politik etc.* vol. II pag. 241, document 371.

[2] Ibid. pag. 253, document 376, şi pag. 274, document 393.

[3] Ibid. pag. 328, document 427. Memoriul stabilit între Lord Salisbury şi contele Suvalov.

[4] Ibid.

pe faţă în politica europeană şi ca reprezentant oficial al unei ţări pacea faţă de Rusia sovietică. De acest prim paş, care a rupt sfiala altor puteri, au ştiut să profite Statele mici şi mari numai România nu. Experienţele anilor din urmă au dovedit, cât a fost de sincer şi de îndreptăţit sfatul, dat de dl O'Grady, trimisul Angliei, d-lui Ciotori la Copenhaga, ca să încheiăm cât mai repede pacea cu sovietele, pentrucă îndată ce ele vor ajunge la acorduri cu unele din marile puteri, pacea cu noi nu le va mai fi de nici un interes şi în consecinţă îşi vor schimbà toată politica faţă de România. Ştim că dl general Averescu s'a convins şi el de necesitatea încheierei păcii cu Rusia. Poate e interesant de ştiut că şi regretatul Take Ionescu a fost de aceeaşi părere, spunând într'o conversaţie particulară — pe când erà ministru de externe — d-lui Ciotori: „cel mai bun lucru pentru noi ar fi să putem încheià pacea cu sovietele, dar pentru asta ne trebue un guvern tare".

După înlăturarea guvernului Vaida-Voevod se schimbase însă situaţia: sovietele începură, după pacea cu Polonia, să se joace cu noi. Anglia, Italia şi Cehoslovacia erau dejà în tratative cu bolşevicii pentru reluarea legăturilor economice. Politica solidară a marilor puteri a durat câtva timp, adoptând chiar Consiliul Suprem ţinut la Cannes (6 Ianuarie 1921), după o prealabilă conferinţă a economiştilor interaliaţi, o rezoluţiune compusă din şase puncte, a căror împlinire erà condiţiunea marilor puteri pentru recunoaşterea *„de jure"* a guvernului sovietic. Fiindcă punctele confirmă în mod elocvent celea arătate de noi mai sus, cu privire la politica aliaţilor şi aceea a d-lui Vaida-Voevod faţă de bolşevici, credem de necesar să le reproducem. „Condiţiunile fundamentale"[1] aveau să asigure reconstrucţia Rusiei prin ajutor financiar şi recunoaşterea de drept a guvernului ei. Ele erau următoarele:

1. „Naţiunile nu pot pretinde dreptul să dicteze una celeilalte cu privire la principiile, pe baza cărora vreau să-şi organizeze sistemul lor de proprietate, de economie internă, şi de

---

[1] Citate din *The Times*, 7 Ianuarie 1922.

guvernare. Zace în dreptul fiecărei naţiuni să aleagă pentru sine sistemul, pe care îl preferă în această privinţă".

2. „Cu toate acestea, creditorii străini trebue să fie asiguraţi, înainte de ce s'ar pune la dispoziţie capital străin pentru ajutorarea ţării, că proprietatea şi drepturile lor vor fi respectate şi le vor fi asigurate şi fructele intreprinderilor lor".

3. „Siguranţa efectivă nu poate fi restabilită până când guvernele, care doresc credit străin, nu vor arătà de bunăvoie: *a)* că vor recunoaşte toate datoriile şi obligaţiunile publice, cari au fost, sau vor fi, contractate sau garantate de Stat, de municipii, sau de vre-o altă corporaţiune publică, precum şi obligaţiunea de a reface sau compensà toate interesele străine, pentru pierderea sau paguba provenită din confişcarea sau secvestrarea proprietăţii; *b)* că vor înfiinţà un sistem de drept şi de jurisdicţiune care să dee sancţiuni cu imparţialitate, şi să se oblige la executarea contractelor comerciale, sau de altă natură".

4. „Trebue să existe un mijloc de schimb adecuat, şi în general condiţiuni financiare şi monetare, care să ofere destulă siguranţă pentru comerţ".

5. „Toate naţiunile să se abţină dela propagandă şi dela acţiuni subversive în contra ordinei şi sistemului politic, existent în alte ţări, decât ale lor".

6. „Toate naţiunile să adere la înţelegerea de a se abţineà dela agresiune faţă de vecinii lor".

„Dacă guvernul rusesc va cere recunoaşterea oficială, puterile aliate vor acordà această recunoaştere numai când el va acceptà stipulaţiunile de mai sus".[1]

Rezoluţiunea conţine şi condiţia *„sine qua non"*, cerută de dl Millerand pentru recunoaşterea *de jure* a guvernului sovietic, în convorbirea avută (20 Iunie 1920) la Lympe, cu premierul britanic: „Guvernul francez este gata să înceapă legăturile cu sovietele în ziua, când ele vor proclamà în mod solemn

[1] *The Times*, 7 Ianuarie 1922.

că acceptă responsabilitatea ... pentru angajamentele de orice natură, contractate de predecesorii lor cu guvernele străine".[1]

Politica unitară a marilor puteri faţă de soviete a fost de scurtă durată. Găsim chiar în discursul d-lui Lloyd George (ţinut tot la conferinţa din Cannes 6 Ianuarie 1922) indicaţiuni precise cu privire la viitoarele deosebiri de vederi în această privinţă. D-sa întrebà „dacă sovietele refuză să accepte stipulaţiunile de mai sus, va împiedecà refuzul pe aliaţi să aibă legături comerciale cu Krassin? De loc"![2] Căile aliaţilor trebuiau să se despartă, fiindcă în Anglia convingerea devenià tot mai generală, că atunci „când oamenii de stat britanici vorbesc despre restaurarea Germaniei, sau a Rusiei, ei nu folosesc limbajul cuminţeniei superioare, sau al virtuţii conştiente. Ci limbajul necesităţii".[3]

In acest „limbaj al necesităţii" a vorbit şi dl Vaida-Voevod, preconizând ca prim-ministru al României problema politicei noastre faţă de soviete în felul văzut; pentrucă şi noi, ca şi Marea Britanie „putem face ori ce compromis, numai singur cu privire la existenţa noastră nu".[4]

Şi relaţiunile noastre faţă de Rusia, în general, cât şi cu privire la Basarabia, sunt de importanţă primordială, şi pot devenì, în anumite împrejurări, chiar de importanţă vitală, pentru România-mare.

---

[1] *The Times*, 7 Ianuarie 1922

[2] Ibid.

[3] *The Observer*, 15 Ianuarie 1922.

[4] Ibid.

GERMENII MICEI INŢELEGERI

Pentru a găsì începutul acelei colaborări fecunde pe care au înjghiebat-o marii bărbaţi de stat, mult regretatul Take Ionescu şi Eduard Benes, sub numirea de Mica Inţelegere, trebue să mergem înapoi până la anul 1894 [1], când s'a început conlucrarea efectivă a celor mai subjugate naţiuni din Ungaria megalomană: a Sârbilor, Slovacilor şi Românilor, în contra duşmanului comun. De atunci această conlucrare a slăbit uneori, dar nu a încetat niciodată. Marele război a strâns şi mai mult legăturile între cei subjugaţi, iar revoluţia din toamna anului 1918 a fost în multe părţi uşurată prin sprijinul reciproc pe care şi l-au dat acelea popoare. [2] Erà deci logic, şi din punct de vedere practic absolut necesar ca să se producă la Conferinţa de pace, cât şi în timpul de consolidare al libertăţilor câştigate, o colaborare intimă între Statele celor trei naţiuni.

Pentru formarea unui astfel de bloc a pledat în special regretatul Take Ionescu. Acel „bărbat de stat cu vederi largi" [3] a conceput, după o pătrundere profundă a situaţiei internaţionale şi dintr'un instinct sănătos al politicei reale, un „plan genial" [4] pentru salvgardarea păcii europene, şi pentru interesele particulare ale Statelor renăscute, sau mărite din teritoriile celor

[1] Procesul Memorandului 1894, şi Congresul Naţionalităţilor din Ungaria 1895.

[2] D. e. regimentul românesc 31 (din armata austro-ungară), pe atunci în Praga, intervenise în momentul critic în favoarea Cehilor, arestând comandamentul austro-ungar din capitala Bohemiei.

[3], [4] Dillon, op. cit. pag. 71, comp. şi Temperley op. cit. vol. IV. pag. 221.

patru imperii prăbuşite (Rusia, Germania, Austro-Ungaria şi Turcia). El a propus ca încă înainte de a se începe Conferinţa de pace din 1918 „să se ajungă între Statele interesate“ la o înţelegere amicală[1] cu privire la chestiunile în litigiu, ca pe urmă „să se formeze un bloc compact din România, Jugoslavia, Polonia, Cehoslovacia şi Grecia“ [2], pentru aşi apără cu puteri unite toate interesele lor de natură internă şi externă.[3] Evident că realizarea acestui plan „ar fi uşurat povara celor patru mari puteri“ [4] în mod considerabil, şi nu am fi asistat la intrigile şi supralicitările dintre Statele mici, pentru aşi asigură câştiguri individuale pe contul celorlalte naţiuni.[5]

Dar pentrucă acest „plan genial“ nu a putut fi realizat din cauze a căror expunere nu cade în cadrul lucrării de faţă, Statele succesorale au făcut drumul spinos al Conferinţei de pace izolate, cu excepţia doar a unor conlucrări incidentale şi ocazionale.

Dl Ion I. C. Brătianu a încercat şi d-sa „în repetate rânduri“ — dupăce îşi dăduse seamă de dificultăţile dela Conferinţa păcii — ca să producă cel puţin „o unitate de acţiune“ a Statelor mici din Europa-centrală. Punând însă colaborarea pe baze cu totul deosebite ca dl Take Ionescu, având cu toate Statele chestiuni în litigiu, şi nevoind mai ales să sacrifice nimic din programul său inflexibil pentru avantagiile mai mari, cari îi se ofereau prin crearea conlucrării, „nu a izbutit“.[6]

Tot d-lui Vaida-Voevod, care a restabilit bunele relaţii între marile puteri şi România, i-a revenit rolul să apropie în faţa pericolului unguresc forţele Jugoslaviei, ale Cehoslovaciei şi ale României, pentru o acţiune comună. Dar calea de urmat în această privinţă puteà fi numai inversă aceleia, pe care o pro-

---

[1], [2], [3], [4] Dillon, op. cit. pag. 71, comp. şi Temperley op. cit. vol. IV. pag. 221.

[5] comp. Take Ionesco, *Le Petite Entente,* articol, *La Revue de france,* an. I., nr. 16, 1 Nov. 1921.

[6] Dl Ion I. C. Brătianu în discursul său din Parlament Dec. 1919: „Am încercat în repetate rânduri să producem această unitate de acţiune, dar n'am izbutit“. *Viitorul,* an XII, nr. 3559 din 24 Dec. 1919.

pusese fericitul Take Ionescu, fiindcă frontierele noastre cu aceste State erau dejà stabilite de Conferința păcii. Dacă primministrul nostru ar fi încercat să obțină în primul rând rectificări de frontieră, atunci s'ar fi pierdut timpul scurt și scump cu tratative îndelungate, și colaborarea efectivă nu s'ar fi putut produce. Impiedecarea acestei conlucrări, ar fi dat din nou prilej la intrigi și supralicitări și ar fi fost numai în detrimentul celor două chestiuni de importanță primordială pe care le aveam noi atunci la Conferința păcii: tratatul cu Ungaria, și recunoașterea Basarabiei.

Dl Vaida-Voevod erà convins, că pentru asigurarea păcii în Europa-centrală cele trei State vor trebuì să urmeze încă multă vreme o politică solidară față de Ungaria, și văzuse din convorbirile avute cu d-nii E. Benes și Trumbitch, că oamenii de stat cehi și jugoslavi sunt de aceași părere. Primul îi oferise, la începutul lui Ianuarie, „să se pună în practică ideile comune“, pentru ca „Jugoslavia, România și Cehoslovacia să cadă de acord, dându-și garanție reciprocă în contra pericolului, venit din orice parte“.[1] Răspunsul premierului nostru a fost, în principiu, favorabil, dar cereà ca să se aranjeze înaintea încheierii unei alianțe toate chestiunile încă în litigiu. Acest punct de vedere nu l-a împiedecat, însă, să făurească o colaborare strânsă între delegații celor trei State la Conferința păcii.

Dl Vaida-Voevod știà, că dintre celea trei State succesorale noi avem armata cea mai tare, care, prin poziția ei la flancul frontierelor cehoslovacă-ungară și jugoslavă-ungară, va puteà fi de cea mai mare importanță pentru menținerea *statului quo*, creat prin tratatele recente. S'a dovedit doar în primăvara anului 1919 importanța armatei noastre, care erà arbitrul situației, căci fără sprijinul nostru trupele cehoslovace, ajunse în urma atacului armatelor lui Béla Kun într'o situație extrem de gravă, nu ar mai fi putut țineà Slovăcia. D-sa intenționà, ca în schimbul

[1] Scrisoarea dlui E. Benes (din 5 Ian. 1920) către dl Vaida-Voevod, predată de ministrul Cermák, (la Paris în 17 Ian. 1920) vezi: *Documents Diplomatiques relatifs aux Conventions d'Alliance* (Recueil 2.) Prague, Politika, 1923, pag. 16.

unui tratat politic, militar şi economic să ceară dela cei doi vecini, rectificări de graniță în favorul nostru. Cehoslovacia şi Jugoslavia urmând să fie compensate prin avantagiile tratatului. Dar nu numai cântărirea acestor împrejurări l-a îndreptățit pe primul-ministru să pregătească tărîmul rectificărilor teritoriale.

In luna lui Decemvrie 1919, se începuse la Londra în casele „moaşei micilor națiuni", ale meritatului nostru prieten, dl R. W. Seton-Watson (Scotus Viator) o conlucrare efectivă între reprezentanții României, Jugoslaviei şi a Cehoslovaciei, pentru combaterea propagandei maghiare şi afirmarea punctului nostru de vedere.

Conlucrării locale şi de importanță redusă i-a urmat colaborarea guvernelor din Praga, Belgrad şi Bucureşti. Ea a fost propusă de dl Vaida-Voevod d-lor Osusky şi Trumbitch, delegatul cehoslovac şi sârb, îndată după sosirea d-sale la Paris (16 Ianuarie 1920). Propunerea premierului nostru de a redactà şi semnà pe viitor împreună toate notele, memoriile etc. cu privire la Austria şi Ungaria a fost primită, şi colaborarea s'a început în mod efectiv la finea lui Ianuarie 1920, când celea trei guverne au cerut Conferinței ambasadorilor, singurul for internațional ce funcționà atunci, să interzică revenirea Habsburgilor pe tronul Ungariei. Demersul comun a avut prin „Declarația Conferinței Ambasadorilor din 4 Februarie 1920"[1] un rezultat deplin. Acțiunea a continuat printr'o notă comună cu privire la tratatul maghiar.[2] Demersurile verbale şi tactica comună au fost discutate — cu ocazia întrunirilor aproape zilnice atât la Paris cât şi la Londra — şi puse în practică în deplin acord, de către reprezentanții celor trei țări.

Activitatea comună a culminat în memoriul adresat Consiliului Suprem ca răspuns contra-propunerilor maghiare la proiectul tratatului de pace. Memoriul colectiv a fost „luat în considerare" de Conferința ambasadorilor şi a ministrilor de

[1] *Documentes Diplomatiques concenant les Tentatives des Restauration des Habsbourgs sur le trône de Hongrie,* (Recueil 1.) Prague, Politika, 1922 pag. 15.

[2] *The Times*, 1 Febr. 1920.

externe în 8 Martie 1920, respingându-se pretențiile maghiare aproape în întregime.[1]

In tot decursul colaborării celor trei State dl Vaida-Voevod nu a încetat să declare reprezentanților cehoslovaci și jugoslavi, că el nu poate considerà frontierele stabilite în Maramureș și Banat ca definitive. Atitudinea și răspunsurile delegaților a fost de așa natură, încât i-au întărit și mai mult convingerea că se vor puteà obține, prin bună înțelegere, rectificările,[2] necesare pentru asigurarea raporturilor de bună vecinătate, eliminând pentru viitor orice ocazie de tulburare a sincerei prietenii între cele trei State.

[1] vezi mai sus pag. 81 și 82.
[2] comp. mai jos Chestiunea Banatului și Frontiera Maramureșului.

CHESTIUNEA BANATULUI

Tratativele pentru intrarea în acțiune.

Primul acord, care recunoștea dreptul României de a ocupà teritoriile din monarhia austro-ungară, locuite în majoritate de Români, erà convențiunea încheiată în toamna anului 1914 de Regele Carol și dl Ion I. C. Brătianu cu Rusia. Țarul moscovit a recunoscut acest drept al României în schimbul unei neutralități binevoitoare.

Scurtă vreme în urmă s'au început tratativele pentru încheierea unui tratat între România și Anglia, Franța și Rusia, pe baza căruia urmà să intre Țara-mamă în războiul mondial. Dl Ion I. C. Brătianu, pe atunci prim-ministru, a cerut ca înainte de intrarea în acțiune să i se recunoască României dreptul asupra teritoriilor arătate în tratatul din 1916.

Frontiera cerută de România a fost excepționată mai cu seamă cu privire la Banat și nordul Bucovinei. Marile puteri s'au împotrivit cu îndârjire pretențiunilor românești, fiind de părere că prejudecau interese rusești și sârbești. Tratativele pentru încheierea acordului, acceptabil pentru toți, au fost lungi și dificile. Ele au durat dela finea anului 1914 până la 14 August 1916, când tratatul a fost semnat. Aliații au făcut, în cursul tratativelor, trei propuneri transacționale pentru înlăturarea dificultăților. Prima prin intermediul ministrului Franței la București, contele de Saint Aulaire, cerând ca România să lase Sârbiei o rază de 30 km. în jurul Belgradului.[1] Dl Ion I. C. Brătianu neprimind

[1] Take Ionescu, *Politica externă a României și chestiunea Banatului* (discurs) București, 1920, pag. 46.

această soluţie s'a făcut a doua propunere: ca raza amintită să fie hotărîtă de viitorul Congres de pace.[1] Nici această deslegare nu a fost acceptată de premierul român. Astfel s'a ajuns la a treia propunere: ca România în cazul că i s'ar da Banatul întreg, să recunoască Sârbilor „o autonomie bisericească şi şcolară, care să fie garantată în tratatul de alianţă".[2] Dar nici această concesie n'a fost făcută de dl Brătianu, pe lângă toate stăruinţele marilor puteri.

Conducătorii partidului naţional din Ardeal, cari cunoşteau mersul tratativelor, au crezut, că dl Ion I. C. Brătianu le întârzie intenţionat, pentru a câştigà timp. Nu o să cercetăm aici dacă această presupunere erà s'au nu bazată. In orice caz, însă, nu vrem să credem, că tactica dilatorie să fi avut de singur scop intenţiunea de a riscà intrarea României în război numai pentru un preţ foarte mare. Eminenţii bărbaţi de stat E. Costinescu, Nicu Filipescu şi Take Ionescu deşì credeau că ar fi mai consult să nu se pretindă întregul Banat, totuşi au sprijinit cererea d-lui Ion I. C. Brătianu, sperând a grăbì astfel intrarea în acţiune.

Evenimentele războiului începând să fie defavorabile puterilor aliate,[3] ele au admis în cele din urmă pretenţiile d-lui Brătianu. Premierul român a repurtat, pentru moment, o frumoasă victorie diplomatică. Durere numai, că situaţia strategică a fost mult îngreunată în urma izgonirii Ruşilor din Carpaţii de nord.

Un tratat nesimpatizat.

Tratatul obţinut de România conţineà dejà prima greşală faţă de frontiera Banatului, pentrucă s'a încheiat un acord cu patru mari puteri asupra unui teritoriu revendicat de două ţări,

[1] Take Ionescu, discurs cit. pag. 46.

[2] ibid. pag. 48.

[3] Ruşii au fost izgoniţi din Ungaria şi Galiţia şi Verdun-ul era în pericol.

neţinându-se seamă de Sârbia, care îşi menţineà cu tărie dreptul asupra unei bune părţi din Banat. Pe atunci s'ar fi putut obţine cu uşurinţă o înţelegere amicală cu Sârbia, dar, spre avantajul Sârbilor, ea n'a fost căutată de noi.

Faptul, că România a exploatat, în parte, situaţia grea a aliaţilor (le-a pus pistolul la cap, cum a zis dl Delcassé de Italia) a produs resentimentul marilor puteri faţă de acest tratat. Aversiunea s'a putut observà deja curând după semnarea tratatului. Dovadă cele spuse de dl Albert Thomas, pe atunci ministru al Franţei, care, după întoarcerea sa din România, a declarat în 1917 la Petrograd unui amic al d-lui Take Ionescu următoarele: „Ca ministru, fireşte, trebue să respect angajamentele Franţei faţă de România, ca socialist însă, şi ca prieten al României trebue să vă spun, să nu puneţi speranţele dv. numai pe aceste tratate, cari nu ştiu dacă vor resistà la Conferinţa de pace, şi să începeţi de pe acum o propagandă intensă în favoarea drepturilor dv. renunţând la ceeace nu este drept să cereţi, chiar dacă este în tratat".[1]

Sfatul prietenesc al d-lui Albert Thomas erà reflexul părerilor din cercurile conducătoare aliate, care au devenit — în urma activei şi abilei propagande sârbeşti — tot mai ostile planului de a da României întregul Banat. Pacea dela Bucureşti a servit Antantei prilejul, bine venit, să declare tratatul din 1916, din punct de vedere juridic, de caduc, ţinând însă de obligatoare principiile datorinţelor morale, cari decurgeau din el. Dl Ion I. C. Brătianu a fost din bună vreme[2] informat despre spiritul ce domneà în ţările apusene. Cu toate că primise informaţiunile şi dela bărbaţi obiectivi şi lipsiţi de orice preocupări mărunte şi interese de partid, d-sa a crezut de bine să nu le bage în seamă.

Nici reîntrarea României în război, alături de aliaţi, nu a mai putut schimbà punctul de vedere odată fixat în opinia publică apuseană.

---

[1] Take Ionescu, discurs, cit. pag. 48.

[2] toamna anului 1918.

Conducătorii Ardealului cunoşteau pretenţia Sârbilor asupra unei părţi din Banat, şi erau convinşi că ei vor face tot posibilul ca să pună mâna pe Banat. Erà deci justă prevederea politică a d-lui Iuliu Maniu, rugând în Octomvrie 1919[1] Consiliul Naţional Român din Arad ca să ceară prin emisari grabnica ocupare a Banatului de către trupele române. Şi pentrucă se temeà de o dublă dejucare a intereselor româneşti a stăruit, îndată ce aflase despre proectata întâlnire la Belgrad a generalului Franchet D'Esperay cu contele Károly şi miniştrii maghiari, ca Consiliul Naţional Român să trimită şi el un delegat în capitala Sârbiei, care să pareze intrigile inamice, şi să împiedece ca armata sârbească să ocupe Banatul. Delegaţia s'a încredinţat d-lui Valer Branişce din Lugoj, care, însă, nu a putut merge la Belgrad din cauza unei boli contractată în temniţa din Seghedin. Acţiunea d-lui Branişce nu ar mai fi putut aveà cu privire la Banat rezultatul dorit, pentrucă Sârbii au ştiut să dejoace chiar intenţiunile Comandamentului Suprem a trupelor aliate din orient, ocupând Banatul în contra voinţei acestuia cu trupele lor, şi împiedecând astfel ca el să fie ocupat exlusiv de trupe franceze.[2]

Frontiera Banatului la Conferinţa de pace.

Ocuparea Banatului de trupele sârbeşti a pus Conferinţa de pace înaintea unui fapt împlinit. Situaţia a putut fi îmbunătăţită abià după câteva luni, când trupele franceze au ocupat o zonă între trupele sârbeşti şi cele româneşti.

Comitetul de experţi, însărcinat cu stabilirea frontierei româno-jugoslave s'a întrunit pentru prima dată în 8 Februarie 1919. Atunci au făcut experţii marilor puteri propunerile atât de diferite şi arătate mai jos în harta anexată.

---

[1] prin telefon dela Viena.

[2] Charles Rivet, *En Jougoslavie*, septiéme edition, Paris, Perrin & Co., 1919, pag. 134.

In 22 Februarie 1919 dl Ion I. C. Brătianu avuse ocazia să expună punctul de vedere românesc cu privire la Banat, terminându-şi discursul cu următoarele cuvinte: „Ori ne daţi Banatul întreg, ori trageţi hotarele fără concursul României; cu cât va fi mai rea frontiera cu atât mai bine. Istoria îmi va da dreptate“.[1]

In 28 Februarie 1919 experţii au căzut de acord să ne atribue — conform propunerei engleze — c. f. Timişoara — Baziaş.[2]

Aflând Sârbii hotărîrea comitetului, au pus în mişcare întregul lor aparat diplomatic şi de propagandă, pentru a provocà o revenire asupra liniei stabilite, ameninţând, în caz de refuz, chiar cu război în contra României.[3] Prin activitatea lor au reuşit să convingă pe delegaţii francezi ca să pună din nou în discuţie frontiera Banatului. Asta s'a şi întâmplat în şedinţa din 13 Martie 1919, când a învins propunerea franceză, adecă o frontieră asemănătoare celei actuale.

După revizuirea defavorabilă nouă, dl Pichon, ministrul de externe al Franţei, a trimis vorbă d-lui Brătianu ca să ceară o împărţire mai dreaptă şi îl va sprijinì.[4] Dar prim-delegatul României a perseverat pe lângă punctul său de vedere intransigent, protestând într'un nou memoriu în contra divizării Banatului. Urmarea acestei atitudini a fost propunerea comitetului de experţi, făcută Consiliului Suprem, pentru acceptarea frontierei stabilite în şedinţa din 13 Martie, fără ca activitatea asiduă a delegaţiei române să fi putut împiedecà primirea acestei propuneri. Raportul comitetului a fost primit în 23 Mai de către Consiliul miniştrilor de externe şi în 21 Iunie de Consiliul Suprem,[5] făcând astfel aproape imposibilă îndreptarea frontierei. Fără resultat a rămas şi propunerea ca să cedăm Bulgariei, în

---

[1] A. Vaida-Voevod, discurs cit. pag. 54 şi *Universul*, 29 Dec. 1923.

[2] comp. Take Ionescu, discurs cit. pag. 59.

[3] comp. Temperly, op. cit. vol. IV. pag. 211.

[4] comp. Take Ionescu, discurs cit. pag. 59.

[5] Ar fi fost deci încă destulă vreme pentru o schimbare de tactică. comp. mai sus pag. 17 şi Take Ionescu, discurs cit. pag. 57.

schimbul Banatului întreg, Dobrogea nouă, rămânând ca Sârbia să fie recompensată cu Vidinul până la Lompalanca.[1]

Indată ce se aflase hotărîrea din 21 Iunie a Consiliului Suprem dl Ion I. C. Brătianu a părăsit Parisul pentru a nu fi obligat să primească d-sa notificarea acelei decisiuni, lăsând la Conferință pe ceilalți delegați, dar fără instrucțiuni și fără libertate de acțiune. Dl Vaida-Voevod se convinsese de mult că tactica trebuià schimbată, și de aceea ceruse în repețite rânduri să li se dee posibilitatea de a începe o nouă tactică: „de a intrà in negocieri fără amânare pentru a schimbà lucrurile spre bine".[2] Urgitările d-sale au fost zadarnice, dl Ion I. C. Brătianu a continuat, întors în Țară, tactica de trăgănare, lăsând pe delegați și mai departe fără instrucțiuni și fără orientare cu privire la directiva politicei noastre externe.

Concepția d-lui Take Ionescu.

Regretatul Take Ionescu credea, cum am văzut în introducere, că politica noastră externă și tratativele pentru obținerea Banatului trebuiau altfel îndrumate, în deosebi pentrucă chestiunea Banatului erà „un diferend rezolvat dejà în favoarea noastră prin tratatul de alianță al României, dacă acel tratat erà considerat încă valabil de puterile înțelegerii", sau „un diferend de rezolvat, dacă tratatul erà să fie înlocuit prin aplicarea principiilor de liberă dispoziție a popoarelor".[3] Fiind convins, că tratatul este caduc,[4] și nu va fi altfel considerat de marii aliați, d-sa a crezut — și evenimentele i-au dat dreptate —

[1] Se vede că unii aliați au încercat să câștige Bulgarilor retrocedarea Dobrogei noi, oferindu-ne drept compensație când recunoașterea Basarabiei, când Banatul întreg.

[2] Scrisoarea d-lui Iuliu Maniu către dl A. Vaida-Voevod, *Chestia Banatului*, discurs cit. pag. 19.

[3] ibid. pag. 13, scrisoarea d-lui Take Ionescu către un amic.

[4] comp. Ch. Rivet, op. cit. pag. 131.

că cea mai repede şi sigură cale, care în acelaşi timp ar facilità formarea blocului micelor State, este transacţiunea între cele două ţări, sau arbitrajul. De aceea începuse, în sensul şi în interesul „planului genial", convorbiri particulare cu dl N. Pasici, premierul Sârbiei, pentru a tranşà diferendul existent (anul 1918).[1]

Dl Pasici i-a arătat în decursul convorbirilor, că s'ar mulţumì cu o rază de cca 30 klm în jurul Belgradului (vezi harta anexată). Dl Take Ionescu a propus cu toate acestea, şi pentruca cei doi bărbaţi de stat să nu fie învinuiţi de trădare, să se institue „un arbitraj de o persoană sau două, un arbitraj amical", angajându-se ambii „să susţină hotărîrea ca dreaptă, aşà ca odiul popoarelor să nu cadă singur asupra arbitrului".[2] Propunerea a fost primită de reprezentantul Sârbiei cu o singură condiţie: „dacă d-ta poţi vorbì în numele României, dacă nu reprezinţi România, adecă dacă România nu-ţi primeşte politica, eu nu mai sunt legat".[3]

„Dl Brătianu" — zice lucrarea semioficială engleză despre Conferinţa păcii — „cu drept sau pe nedrept, a preferit o altă metodă, pe care o credeà mai demnă pentru poziţia sa, dar care a lăsat să apară ţările sud-est europene înaintea Conferinţei neunite, neputincioase, şi ca copii cari se ceartă".[4]

Propaganda sârbească şi cea românească

Frontiera obţinută de dl Take Ionescu dela premierul Pasici erà un câştig considerabil faţă de pretensiunile oficiale sârbeşti la Conferinţa păcii, cari cereau şi oraşele Timişoara, Baziaş şi

[1] „Acest diferend, care există, pe care nu l'am creat eu, trebue rezolvat înainte de a şti Sârbia cu siguranţă că tratatul nostru este nul; înainte de a puteà să fim noi obiect de compensaţie pentru rezolvarea diferendului sârbo-italian; înainte de deschiderea Conferinţei pentru a obţine blocul cu care să ne prezentăm (uniţi) în toate celelalte chestiuni." Take Ionescu, discurs cit. pag. 54.

[2] ibid pag. 56.

[3] ibid pag. 56.

[4] Temperley, op. cit. vol. IV. pag. 223—224.

Arad [1] (vezi harta). Dar erà şi o izbândă faţă de un punct câştigat dejà de propaganda sârbească în cercurile hotărîtoare din apus.[2]

După ocuparea ţării lor de către trupele inamice, Sârbii nu au desnădăjduit, ci au început să muncească pentru a convinge opiniile publice apusene despre drepturile lor. Sacrificiile enorme, eroismul armatei şi martirajul pribegiei a făcut şi mai simpatică teza lor. Dar rezultatele obţinute nu ar fi putut fi aşà favorabile, dacă ei nu ar fi dispus de o pleadă de patrioţi învăţaţi, harnici şi abili, cari au ştiut să popularizeze sacrificiile lor şi să convingă opiniile publice, cu argumente, despre necesitatea compensării durerilor îndurate. Acei bărbaţi au colaborat la diferite ziare, au ţinut conferinţe, şi au dat publicităţii o bibliotecă întreagă de lucrări de propagandă.[3] La cluburi, în cafenele, la dentişti, în tot locul se puteau găsì urmele activităţii lor, înfăţişată în imagini sau în scris.

Succesul Sârbilor a fost desăvârşit, pentrucă au început propaganda dejà la începutul anului 1917, fiindcă nu li s'au opus contra-argumentele noastre cu privire la Banat, decât în 1918 şi 1919 şi pentrucă propaganda lor aveà de bază o organizare omogenă, şi erà susţinută din fondurile Statului.

Ceeace s'a făcut în materie de propagandă pentru interesele noastre se mulţumeşte unor iniţiative personale, pline de sacrificii materiale, aduse de câţiva inimoşi Români. Astfel a obţinut activitatea d-lor Petrescu-Comnène şi Emil Isac frumoase succese în Elveţia, iar cel mai bun ambasador — deşi neoficial — pe care l-a avut poporul românesc la Paris, poeta Elena Văcărescu, a reuşit să trezească interesul pentru cultura

---

[1] Ch. Rivet, op. cit. pag. 129.

[2] Vezi frontierele propuse de savanţii Ernest Denis în lucrarea *La Grande Serbie*, Paris 1915, pag. 302 şi R. W. Seton-Watson în volumul: *Roumania and the Great War*, London, Constable & Co, 1915, 95—96 şi în *New Europe*, nr. 122, din 13 Febr. 1919.

[3] ca să cităm numai câteva: Henry Barby, *L'épopée serbe* (1916); Nikola Stoyanovitch, préface d'André Tardieu, *La Serbie d'hier et de demain* (1917); Milorade Zábitch, prefacé de Yves Guyot, *La Serbie agricole et sa Démocraţie* (1917); George Y. Devas, *La Nouvelle Serbie* (1918); Novakovich, *L'Occupation austro-bulgare en Serbie* (1918).

şi cauza noastră în cercurile intelectuale şi politice, compuse din elemente celebre a diferitelor popoare. Inimosul patriot Pavel Brătăşanu, a ştiut să adune la Paris, în jurul său, pe bărbaţii cei mai de seamă, fără deosebire de partide politice, şi să organizeze în coloanele ziarului *La Roumanie*, în presa franceză, cât şi prin broşuri şi conferinţe o aprigă luptă pentru salvgardarea intereselor româneşti şi integritatea Banatului. Avizaţi la resursele materiale personale, numeroşi, distinşi Români au sacrificat sute de mii pentru propagandă.

Dificultăţile materiale, dar adesea şi măruntele preocupări de partid au întârziat însă propaganda noastră, şi nu au putut-o supune unui control, necesar pentru a-i da o înfăţişare unitară. Astfel primele broşuri despre Banat au apărut abià în toamna anului 1918 şi la începutul anului 1919,[1] când Sârbii câştigaseră dejà opinia publică. Dar şi acestea broşuri se contraziceau în unele amănunte, spre bucuria Sârbilor şi în detrimentul nostru.

Cui au dat evenimentele dreptate?

Se susţine în unele cercuri, că părerea d-lui Take Ionescu, care erà pentru o cedare în Banat şi pentru formarea blocului Statelor mici, ar fi cauzat la Conferinţă dificultăţi reprezentantului oficial al României, arătând astfel, că nu întreaga Românie aprobă tactica d-lui Brătianu. Se poate să fie aşà, dar se cuvine să menţionăm, că dl Take Ionescu s'a abţinut să declare, că „noi nu avem drept la întregul Banat", ceeace a admis dl O. Goga chiar înaintea unor delegaţi jugoslavi. D-sa a expus totdeauna întregul său plan pentru o colaborare strânsă între ţările mici; şi în cadrul acestui plan transacţia asupra Banatului erà necesară pentru a facilità şi cimentà conlucrarea dorită.

[1] amintim numai câteva, scrise de d-nii: Prof. Toma Ionescu; prof, Mironescu; Sever Bocu; prof. Drăghicescu; Traian Vuia; prof. Traian Lalescu etc.

Stabilind odată dl Take Ionescu acordul condiţionat cu dl Pasici, el a rămas consecvent vederilor sale. Este însă de reţinut, că întregul său partid a sprijinit, fără excepţie, pretenţia asupra Banatului întreg. Şi dacă ne dăm seamă, că tactica politică a bărbaţilor de stat trebue să se ţie între marginile posibilităţii şi ale realităţii, atunci suntem siliţi a constatà, că tactica intransigentă a fost urmată timp prea îndelungat, fiind susţinută din interes de partid.[1] Evenimentele ne-au dovedit că o transacţie onorabilă ar fi fost de preferit, în interesul bine priceput al Ţării, acelei capitulări ruşinoase şi cinice, de care îndrumătorul politicei intransigente nici nu a ţinut să scape. Dl Ion I. C. Brătianu spuneà Parlamentului în anul 1919: „Vom luà înapoi (Banatul) d-le preşedinte, noi cu d-voastră, şi-l vor da înapoi împrejurările fireşti în care se desvoltă viaţa acestui popor. ... Posesiunea acestei provincii este una din condiţiunile esenţiale ale desvoltării Regatului nostru, şi una din condiţiile esenţiale ale bunei noastre amiciţii cu Sârbia“.[2]

Acelaş bărbat a ţinut să ratifice şi să consacre în toamna anului 1923, prin protocolul dela Belgrad, frontiera Banatului, imposibilă şi ciuntită. D-sa a rămas, astfel, consecvent convingerei sale când ar fi trebuit să devie inconsecvent, şi a devenit inconsecvent când ar fi putut uşor rămâneà consecvent.

Alte piedeci.

Dacă întârzierea propagandei noastre, sau lipsa unei vederi unisone a bărbaţilor nostri de stat, şi continuarea peste limita oportună a tacticei de rezistenţă au contribuit la ştirbirea drepturilor noastre din Banat, cel puţin tot aşà de multă importanţă a avut „ignoranţa“[3] celor chemaţi a decide asupra sorţii naţiunilor, cât şi politica de târguială şi compensaţie pe spatele

[1] cum au dovedit desbaterile parlamentare din toamna anului 1923.

[2] *Viitorul*, an. XII. nr. 3559 din 24 Dec. 1909.

[3] Dillon op. cit. pag. 49.

altora, urmată de unele mari puteri din interese egoiste, din şantaj, sau pentru a sprijinì pe un fost inamic. Astfel experţii italieni au propus pentru Banat, în şedinţa din 8 Februarie 1919, o frontieră de-a lungul munţilor, care ar fi lăsat Sârbilor judeţele Torontal şi Timiş aproape în întregime. Ei sperau, că prin această concesiune să micşoreze şi să recompenseze pretenţiile sârbeşti cu privire la coasta adriatică, şi să-şi asigure duşmănia vecinică între România şi Jugoslavia ca un infalibil instrument de intrigi diplomatice. Din alt motiv, şi din alte consideraţiuni experţii americani, sugeraţi de statistice şi informaţiuni false, au propus o frontieră dela nord la sud asemănătoare acelei trase de Italieni, lăsându-ne nouă puţin mai mult teritoriu decât judeţul Caraş-Severin. Au împărţit în urmă restul Banatului în mod bizar, sfidând orice argumentaţie, printr'o linie horizontală în două, propunând să se dee nordul, cu Timişoara, Ungariei şi sudul, cu Becicherecul-mare, Vârşeţ, Biserica-Albă şi Baziaşi, Sârbilor. A treia şi cea mai favorabilă propunere pentru noi a fost a delegaţilor englezi; ei au tras o diagonală dela colţul Mureş-Tisa până la Baziaşi, lăsându-ne nouă Timişoara, Vârşeţ, Biserica-Albă, Alibunar şi Baziaş (adecă toată linia ferată Timişoara—Baziaş, scoţând pe Unguri cu totul afară din Banat) şi au dat Sârbiei numai triunghiul din Torontal, şi un mic colţ din Timiş. Drept compromis s'a ajuns la a patra propunere, făcută de Francezi, care în liniile principale coincideà cu frontiera de astăzi.[1] Delegaţia României s'a opus acestei împărţiri cu multă îndârjire, dar n'a reuşit să obţină tot ce ni-se cuveneà.

Acţiunea d-lui Vaida-Voevod.

Când dl Vaida-Voevod a format guvernul, frontiera Banatului, deşì stabilită de Consiliul Suprem, nu erà încă stipulată într'un tratat. De aceea a putut exprimà speranţa în discursul său program „că vom izbutì să găsim remediul vindecărilor

[1] vezi anexă, harta 2.

pentru rana rămasă deschisă, ce ne-a lăsat-o ruperea unei părţi din Banat".[1]

Ajungând Conferinţa de pace după multă chibzuială, muncă şi hărţuială la delimitarea frontierei din Banat, ar fi fost din partea d-lui Vaida-Voevod o tactică cu totul greşită, dacă şi-ar fi început activitatea externă pretinzând dela Consiliul Suprem, cu încăpăţinare, o altă frontieră. Această procedură, pe care o cereau elementele bănăţene din sentimente naţionale întemeiate, însă fără a judecà complexul problemelor noastre importante, ce aşteptau rezolvarea din partea Conferinţei de pace, ar fi distrus orice şansă de reuşită în chestiunile vitale, ca tratatul cu Ungaria şi recunoaşterea Basarabiei, creîndu-ne numai încurcături noi cu marile puteri. Dl Vaida-Voevod erà forţat să nu pretindă la început reluarea chestiunei Banatului, ci să încerce a pregăti cu asentimentul aliaţilor şi prin înţelegerea prietenească, o rectificare a frontierei stabilite.

Indată după sosirea sa la Paris şi Londra dl Vaida-Voevod începuse să pregătească calea indicată. In capitala Angliei d-sa a accentuat în convorbirile cu bărbaţii de stat englezi, că liniştea şi pacea europeană cere rectificarea frontierei noastre din Banat. In lunga întrevedere, avută cu dl Lloyd George,[2] prim-ministrul nostru, venind vorba de Banat, a declarat premierului britanic: „am evitat punerea din nou în discuţie a Banatului, care rămâne o rană deschisă pentru noi. Mi-am dat toată silinţa să fac o apropiere între noi şi Sârbi, cu toate că actuala frontieră nu este în măsură să creeze relaţiuni sănătoase şi trainice între două popoare avizate la sprijin reciproc". Dl Lloyd George, impresionat de sincera dorinţă pacifistă a d-lui Vaida-Voevod l-a întrebat: „de ce nu căutaţi să aranjaţi chestiunea Banatului? Care ar fi modalitatea unei soluţii definitive?" Ca răspuns prim-ministrul nostru a propus un arbitraj oficial, delegând Consiliul Suprem pe un arbitru, de ex. pe dl Lloyd George, şi obligându-se ambele părţi să accepte soluţia arbitrului după o expu-

---

[1] Expunerea d-lui Vaida-Voevod, discurs cit. pag. 19.

[2] 30 Ian. 1920.

nere amănunţită a problemei din partea lor. Subsecretarul dela externe, Lordul Hardinge, fiind de faţă, a sprijinit argumentele pe baza cărora dl Vaida-Voevod a cerut rectificarea. Dl Lloyd George a primit cu interes şi bunăvoinţă această propunere dar fără a se declară dacă primeşte rolul de arbitru. Din toată atitudinea sa ulterioară, însă, s'a văzut, că se va interesà cu multă simpatie de această chestiune, de mare importanţă pentru noi.

In ultimele zile din Februarie au sosit la Londra, venind dela Paris, unde-i trimisese dl I. Maniu, rugat de dl Vaida-Voevod, reprezentanţii Banatului: regretatul protopop şi istoric Dr. Ioan Sârbu şi dl Dr. Avram Imbroane. Ei au cerut cu multă insistenţă primului-ministru, să pretindă redeschiderea chestiunei Banatului, şi să-i puie în legătură cu factorii importanţi dela Conferinţa păcii. Este uşor de înţeles ce atmosferă şi ce efecte ar fi produs şi numai încercarea redeschiderei chestiunei Banatului chiar în zilele, în care trebuià să se decidă soartea tratatului cu Ungaria, şi în care urmà să se aducă o hotărîre asupra Basarabiei. Totuşi, în conversaţia din 3 Martie, a reamintit dl Vaida-Voevod premierului britanic chestiunea arbitrajului cu privire la frontiera Banatului, spunându-i, că Bănăţenii, foarte mâhniţi de graniţa stabilită, au trimis o delegaţie la Londra. Dl Lloyd George l-a asigurat că nu şi-a uitat de această problemă, şi o va pune la ordinea zilei în momentul oportun.

A doua zi (4 Martie 1920) a cercetat dl C. pe dl Vaida-Voevod, şi, fără să fi fost rugat, s'a oferit să sondeze în mod particular şi neoficial delegaţia sârbească, ca să vadă dacă s'ar puteà obţineà o rectificare de frontieră în Banat. Propunerea a fost, bine înţeles, admisă, cu atât mai mult, fiindcă unele indicii îl îndreptăţeau pe premierul nostru să presupună că oferta d-lui C. a fost pusă la cale de însuşi dl Lloyd George. Şi în adevăr, dacă ne gândim, că ea a venit curând după ce premierul britanic promisese concursul său în chestiunea Banatului, şi ştiind că funcţia neoficială a d-lui C. îl aduceà des în contact cu dl Lloyd George, va trebuì să admitem concluzia d-lui Vaida-Voevod.

Primele rezultate ale sondărilor le-a comunicat dl C. în 7 Martie. Ele culminau în trei puncte principale: 1. Jugoslavii ţin foarte mult la prietenia noastră şi o doresc şi pentru viitor. 2. Ei să întreabă de ce, şi în schimbul cărui aranjament să abandoneze frontiera stabilită? 3. Propun ca ambele ţări să neutralizeze o zonă largă de-a lungul graniţei bănăţene. In aceiaşi zi a mai avut dl C. o întrevedere cu un membru din delegaţia jugoslavă, întărindu-şi impresia câştigată dejà, că Jugoslavii ar fi aplicaţi să consimtă la o rectificare de frontieră în Banat, dacă noi am luà angajamente politice cu privire la Ungaria, asigurându-le mai ales o neutralitate, sau chiar sprijin diplomatic în chestiunea Adriaticei. Astfel s'a ajuns ca Sârbii să indice compensaţia pe care dl Vaida-Voevod intenţionà să le-o ofere în schimbul unei rectificări de frontieră.

In timpul acela, dar mai cu seamă după rezolvirea problemei basarabene, dl Vaida-Voevod a accentuat tot mai mult faţă de factorii importanţi ai politicei internaţionale problema Banatului. D-sa s'a apropiat şi de cercurile Ligei Naţiunilor spre a-şi asigurà şi o altă cale legală pentru cazul că arbitrajul nu s'ar fi putut constituì. Atitudinea acelor cercuri erà încurajatoare intenţiei de rectificare, care urmà să fie cerută de noi în timp potrivit. Nu s'ar fi putut, de sigur, schimbà în întregime frontiera, fiindcă aceasta ar fi pretins revizuirea tratatelor, şi fiindcă Liga Naţiunilor a fost creată tocmai pentru menţinerea lor. Dar, rectificări parţiale, spre binele economic al unui teritoriu, ar fi putut fi rezolvite de Consiliul Ligei fără să periclitezе existenţa tratatelor.

Şi în chestiunile acestea, ca şi în toate problemele de interes pentru România, vedem, că forurile internaţionale aveau, pe atunci, cea mai mare bunăvoinţă faţă de noi şi cauza noastră. Atunci s'ar fi putut încă rectificà frontiera, definitivă azi.

FRONTIERA MARAMUREŞULUI

Dela tratativele din 1915 până la Conferinţa de pace.

Am văzut, că în tratativele pentru încheierea acordului din 1916 frontiera Banatului integral a fost cerută cu multă insistenţă de dl Ion I. C. Brătianu. Dacă d-sa a reuşit să obţină în Banat ce a dorit, este cu atât mai mult de regretat, că leagănul Moldovei, dela nord de Tisa, a fost — după informaţiunile ce le avem până azi — complet abandonat, lăsând, pe atunci, dominaţiei ruseşti mai multe comune fruntaşe cu populaţie românească, şi un teritoriu plin de bogăţii naturale.

Dl Ion I. C. Brătianu s'a străduit în urmă să repare la Conferinţa de pace omisiunea din trecut, revendicând întregul teritoriu naţional din ţara lui Dragoş. Toate încercările au rămas însă fără rezultat, pentrucă d-sa nu a vrut să se pună de acord cu Cehoslovacii, cerând hotărîrea numai dela Consiliul Suprem. Marile puteri au fost puse astfel în situaţia neplăcută de a fi iarăşi judecătorii unei chestiuni de litigiu între două ţări amice şi aliate.

Şeful M. C. G. — mareşalul Prezan — alesese calea cea bună, stabilind în vara 1919, dupăce trupele noastre au salvat armata cehoslovacă de ofensiva distrugătoare a bolşevicilor maghiari, împreună cu comandamentul cehoslovac o linie demarcaţională, care ţineà seamă de situaţia geografică, strategică

şi economică a ambelor ţări.[1] Linia amintită ne dădeà întregul teritoriu locuit de Români, cu proprietăţile lor, şi o mică făşie din teritoriul locuit de Ruteni şi Români.

Delegaţia Română dela Conferinţă a ştiut să se folosească — după plecarea d-lui Ion I. C. Brătianu dela Paris — cu multă insistenţă de linia Prezan, dar neprimind mandat dela dl Brătianu pentru a intrà în tratative cu Cehoslovacii, şi fiind lăsată fără instrucţiuni, ea nu a reuşit să obţină decretarea liniei amintite, drept frontieră a României.

Dl Vaida-Voevod aflase la sfârşitul lui Septemvrie 1919 dela dl Philippe Berthelot, că Consiliul Suprem va luà din nou în deliberare frontiera României cu Ungaria şi aceea din Maramureş. Informaţia o primise d-sa abià în ziua anterioară şedinţei. Cu toate acestea a pregătit încă în preseara consiliului un memoriu documentat, cerând să ni se atribue în Maramureş comunele româneşti cu hotarele lor (cele trei Apşe, Peri, Biserica Albă, Ocna etc.), şi propunând ca frontieră o linie, care începeà la vest de Ticeu şi se continuà pe culmea dealurilor spre nord.[2]

Nici ultima intervenţie a delegaţiei noastre nu a reuşit să asigure României pretensiunile justificate. Dacă căutăm explicaţia pentru această nouă ignorare a revendicărilor noastre îndreptăţite, trebue să constatăm, că principala cauză a fost, şi de astă dată, tensiunea latentă între Consiliul Suprem şi guvernul Brătianu; iar relaţiunile între delegaţia noastră şi cea cehoslovacă nefiind pe atunci dintre celea mai bune, şi Cehii bucurându-se de o trecere foarte mare la areopagul mondial, delegaţii României au fost puşi astfel într'o situaţie inferioară. Cehoslovacii au ştiut să se folosească în mod abil de indispoziţia Consiliului Suprem faţă de delegaţia română, obţinând ca frontiera Maramureşului să fie fixată de-a lungul Tisei, conform tra-

[1] Vezi anexă, harta 3.

[2] ibid.

Tot în acest document ceruse dl Vaida-Voevod rectificarea frontierei noastre spre Ungaria, aşa ca să ne revie cele 7 comune ortodoxe, lăsate Ungariei.

tatului din 1916. In acţiunea lor poate să-i fi influinţat şi dorinţa ca noi să nu avem mai multe linii de comunicaţie cu Polonia. La hotărîrea Consiliului Suprem a contribuit şi dorinţa personală a unor delegaţi, ca să se decidă contrar cererilor româneşti, până când politica României va fi îndrumată de dl Ion I. C. Brătianu, care aveà, după ei, o atitudine sumeaţă faţă de Conferinţa de pace. Dar nu erà lipsită de importanţă nici tactica unei delegaţiuni: de a creà prin frontiera arătată un punct de frecare între două State vecine, avizate la sprijin reciproc.

Imprejurările schiţate mai sus au produs, cu privire la frontiera Maramureşului, hotărîrea dela finea lui Septemvrie 1919, prejudecând drepturile poporului românesc. Totuşi, frontiera stabilită încă nu a fost fixată într'un tratat, care să fi fost supus ţărilor interesate spre semnare,[1] îndreptăţind astfel pe dl Vaida-Voevod să declare parlamentului în 16 Decemvrie 1919, că nădăjduieşte să găsească remediul vindecării pentru pierderea comunelor apusene din Maramureş.[2]

Care a fost situaţia frontierei maramureşene sub guvernul Vaida-Voevod.

In Decemvrie 1919 trupele noastre ţineau încă ocupat Maramureşul până la linia Prezan. Din punct de vedere politic frontiera erà, cum am văzut, stabilită, dar încă nu fusese codificată şi semnată de părţile contractante. Intreaga problemă nu erà atât de complicată ca chestiunea Banatului. Cu oamenii de stat cehoslovaci se puteà mai uşor cădeà de acord decât cu Sârbii, pentrucă erau mai dispuşi la o înţelegere, şi nu

[1] Tratatul cu frontiera Maramureşului a fost semnat în 10 August 1920, la Sèvres.

[2] Vezi expunerea d-lui Vaida-Voevod, discurs cit. pag. 19.

aveau de pretins teritoriu, aşa zis naţional. Dar şi din punct de vedere politic aveam în chestiunea Maramureşului mai multe şanse de reuşită ca la Banat, fiindcă argumentelor noastre istorice, etnice şi economice nu le puteau opune Cehoslovacii şi Rutenii decât numai în unele părţi argumente etnice; şi aveam în favorul nostru linia Prezan stabilită în comun acord de cele două comandamente militare.

Imprejurările arătate îl făceau pe dl Vaida-Voevod să creadă, că va puteà obţine cu uşurinţă rectificarea frontierei maramureşene. D-sa nu a discutat, ca prim-ministru chestiunea Banatului, direct cu reprezentanţii jugoslavi, ci le-a accentuat numai, că pentru menţinerea bunelor relaţiuni va trebuì făcută o rectificare de frontieră în favorul nostru. In schimb a discutat frontiera Maramureşului în repeţite rânduri cu delegaţii cehoslovaci, intervenind şi la bărbaţii de stat aliaţi[1] pentruca Cehii să ne cedeze partea din Maramureş, revendicată de noi.

Spre o înţelegere.

Dl Vaida-Voevod voise — cum am văzut mai sus — să încheie un acord mai strâns cu Cehoslovacia şi Jugoslavia, dar numai după aplanarea diferendelor din Banat şi Maramureş, de aceea răspunse prin ministrul Cermak d-lui Benes,[2] că ar dorì în primul rând o aranjare a chestiunilor litigioase.

Cu d-nii Osusky şi Veverka, delegaţii cehoslovaci la Conferinţa din Londra, a discutat adesea şi amănunţit problema Maramureşului, şi văzuse din vorbele lor, că o înţelegere nu erà depărtată.

Dacă judecăm situaţia internaţională şi problemele cari interesau mai mult celea două State vecine nouă, dacă scontăm

[1] aşà pe lângă d-nii Lloyd George, Philippe Berthelot şi alţii. (Ianuarie şi Februarie 1920).

[2] vezi mai sus pag. 131.

poziţia fermă, plină de prestigiu şi simpatie, de care se bucurà ţara noastră pe atunci, şi dacă luăm în considerare dorinţa manifestată de Jugoslavi şi Cehoslovaci, de a menţine şi strânge legăturile între ei şi noi, atunci suntem în drept să afirmăm că Jugoslavia ne-ar fi admis o rectificare de frontieră — pentru ea sub raport etnic şi teritorial neînsemnată — cu condiţia de a-i garantà, în caz de nevoie, sprijin militar defensiv contra vecinului dela nord şi sprijin diplomatic faţă de alţi vecini. Iar Cehoslovacia, care se străduià să-şi consolideze situaţia internă şi internaţională, ar fi acceptat şi ea, în schimbul unei similare înţelegeri şi a unui tratat economic favorabil, unele modificări de graniţă neîmpreunate în realitate pentru ea cu nici o abdicare ori jertfă. In timpul acela intenţiile maghiare erau încă pronunţat războinice, Jugoslavia erà în conflict deschis cu Italia, Cehoslovacia cu Polonia, şi erà neliniştită prin evenimentele din Germania. Intre astfel de împrejurări ofertele noastre de alianţe militare şi convenţii economice ar fi fost de cea mai mare valoare pentru cei doi vecini.

Toate aceste consideraţiuni ne-ar fi dat posibilitatea să exploatăm, în interesul Ţării, pe deplin conjunctura internaţională, atât de favorabilă pe atunci nouă, şi ele îndreptăţeau pe dl Vaida-Voevod să creadă, că în schimbul unor alianţe, prin care noi le-am fi fost de mai mare folos politic aliaţilor decât ei nouă, şi în schimbul unor acorduri economice, tratativele urmate de d-sa ar fi fost încoronate de succes.

Chiar în ziua plecării d-sale dela Londra (15 Martie 1920) l-a încunoştinţat dl Osusky cu o adevărată prietenie de aliat, că frontiera Maramureşului este pe cale bună de a fi aranjată în scurtă vreme. Cu toate că aceste cuvinte erau spuse unui fost prim-ministru, ele totuşi ar fi trebuit să producă ducerea la bun sfârşit a tratativelor începute.

Dar demisionarea guvernului Vaida-Voevod, tocmai în timpul când aceste chestiuni de vitală importanţă erau pregătite spre a fi discutate şi soluţionate, a fost fatală pentru interesele de stat ale României. Pe de o parte eclipsa ce a urmat — prin completa întrerupere a continuităţii în conducerea politicei noastre

externe — până la venirea fericitului Take Ionescu, la ministerul afacerilor străine, pe de altă parte desfăşurarea evenimentelor europene, au creat şi mai multe dificultăţi în calea rectificărilor de graniţe, pregătite cu atâtea sorţi de izbândă. Iar retragerea nemotivată a trupelor noastre dela linia Prezan, ordonată cu o grabă nejustificată de guvernul Averescu la finea lui Iulie 1920, a însemnat renunţarea definitivă din partea unui guvern român la o bună parte din teritoriul românesc al Maramureşului.

STATUTUL DUNĂRII

Lupta pentru stăpânirea Dunării.[1]

Secolul al XVIII-lea aduse cu sine începutul prăbuşirei imperiului otoman în Europa-centrală şi orientală. Cele două puteri învingătoare, Austria şi Rusia, reuşiră să ajungă, prin victorii continue, în scurtă vreme la Dunăre şi Marea Neagră, adică la noi debuşeuri şi resurse. Tratatul dela Passarowitz (1718) admitea dreptul de liberă navigaţie pe Dunăre pentru Austria, şi chiar şi pentru ţările neriverane. Rusia primise prin tratatul dela Cuciuk Kainardi (1774) acces la Marea Neagră, iar Austria câştigase acelaş drept zece ani mai târziu, prin tratatul dela Constantinopol.

Interesele politice şi economice ale celor două puteri în plină ascendenţă se încrucişară curând la Dunăre şi în Marea Neagră, începându-se astfel lupta pentru stăpânirea importantei căi de comunicaţie şi penetraţie.

Rusia a reuşit să devie prin răpirea Basarabiei stăpâna gurilor Dunării,[2] şi astfel a făcut primul pas în expansiunea sa

[1] Compară studiile d-lui prof. N. Daşcovici, publicate în *Societatea de Mâine,* an I. Nrii 23 şi 34 şi an II. Nr 1—2 şi *Le Danube et les intèrèts èconomique de l'Europe,* Impr. Dubois et Bauer, Paris, 1919. Studiu scris probabil de comandorul Conţescu.

[2] câştigase succesive prin pacea dela Bucureşti (1812) braţul Kilia, prin convenţia dela Akerman (Cetatea Albă) (1826) braţul Sulina, şi prin pacea dela Adrianopol (1829) braţul Sf. Gheorghe.

spre Balcani, urmărind ca ţintă finală ocuparea Ţarigradului. Expansiunea moscovită ameninţà programul de penetraţiune în Balcani şi orient, pe care Austria încercase să-l realizeze mai ales cu ajutorul societăţii sale de navigaţie, fondată încă în 1829, şi care începuse în 1834 să facă legătura între porturile dunărene cu Constantinopol, Smirna şi Trebizonda.

Convenţia ruso-austriacă (Petersburg 1840), încheiată pentru a asigurà libera comunicaţie pe Dunăre, nu a dat rezultatele dorite, pentrucă Rusia, obligată să execute toate lucrările tehnice, necesare pentru menţinerea braţului Sulina în stare navigabilă, s'a achitat atât de bine de îndatoririle preluate, încât la 1835 braţul Sulina fu împotmolit, şi astfel devenise comunicaţia aproape imposibilă atât pentru vasele Austriei, care de fapt dominà comerţul pe Dunăre şi Marea Neagră, cât şi pentru vasele celorlalte ţări.

Alarmate de această situaţie şi de şicanele autorităţilor ruseşti, puterile europene intervenirà prima oară în 1854 pentru curmarea piedecilor şi punerea Dunării sub controlul unei autorităţi europene. In căutarea unei soluţiuni echitabile ele au ţinut mai multe conferinţe, în care Austria a reuşit să-şi asigure în parte o influinţă asupra navigaţiei dunărene, şi să-şi rezerve controlul absolut al Porţilor de Fer (1878), şi deci a navigaţiei prin acest defileu.

Basarabia românească este garanţia libertăţii navigaţiei dunărene.

Anul unirii principatelor a avut pentru ţările unite, pe lângă marea însemnătate naţională şi o deosebită importanţă de politică europeană.

Tratatul dela Paris (1856) a redat Moldovei cele trei judeţe din sudul Basarabiei, „pentru a asigurà — astfel — mai bine

libertatea navigaţiei dunărene".[1] Cu alte cuvinte Rusia erà tratată ca un pericol european, pentrucă urmăreà stăpânirea Dunării, şi în consecinţă trebuià izgonită de acolo. Iar principatului român îi reveneà, dejà în primul an al existenţei sale, rolul european de a „asigurà" libertatea navigaţiei dunărene.[2]

Dar tratatul dela Berlin (1878) a complicat din nou situaţia. El nu a fost favorabil numai intereselor austro-ungare, ci a admis Rusia, prin a treia răpire a Basarabiei, din nou la gurile Dunării. Interesele particulare ale Austriei în alte părţi,[3] tendinţa lui Bismarck spre o alianţă germano-rusă, şi înfrângerea Franţei din 1871 au înlesnit înfăptuirea acestui nou pericol european; cu toate că Anglia protestase,[4] şi delegatul ei Lordul Beaconsfield, reamintise Congresului, că „Europa creiase starea de lucruri din 1856, privitoare la Basarabia, pentru a asigurà mai bine libertatea navigaţiunii pe Dunăre".[5]

Austria a încercat să-şi mărească influinţa la a doua Conferinţă dela Londra (1883), care a scos de sub autoritatea Comisiei europene braţul Kilia (hotarul României cu Rusia), a extins jurisdicţiunea Comisiei până la Brăila, şi a instituit pentru partea între Brăila şi Porţile de Fer regulamentul de navigaţiune, de poliţie fluvială şi de supraveghere, care urmà să fie executat de o comisiune a riveranilor (România, Sârbia, Bulgaria, prezidată, şi de fapt şi îndrumată de Austro-Ungaria).

România a refuzat să aplice ultimele două puncte, şi astfel regulamentul a rămas inaplicabil. Prin opunerea ei, România a îndeplinit un rol politic de importanţă europeană, pentrucă a împiedecat stăpânirea deghizată a dublei monarhii.

---

[1] Art. 20 din tratatul 1856.

[2] Dacă „Chestiunea Basarabiei" a fost tratată, în capitolul aşa întitulat, mai mult din punct de vedere naţional, aici ni se înfăţişează importanţa europeană a Basarabiei: ca citadela în contra cucerniciei moscovite şi ca sentinela libertăţii traficului pe Dunăre.

[3] vezi mai sus pag. 125.

[4] ibid.

[5] N. Daşcovici, studiul citat, *Societatea de Mâine,* an I. Nr. 23 pag. 453.

Germania participă la lupta pentru stăpânirea Dunării.

Austria s'a nizuit să câştige monopolul navigaţiei fluviale prin o diplomaţie şireată, iar colosul moscovit a încercat pe faţă să stăpânească gurile Dunării; în deceniile din urmă, însă s'a născut o a treia tendinţă: planul Germaniei de a face din Dunăre coloana vertebrală a *Mitteleuropa,* a împărăţiei germane.

Tratatul dela Bucureşti (1918) ne arată, că Germania a încercat realizarea planului său prin transformarea Dobrogei într'o colonie nemţească, care să asigure stăpânirea Dunării de jos, prin constituirea Comisiunei europene numai din ţările riverane Dunării şi Mării Negre, prin acordarea dreptului pentru Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria, Turcia şi România de a ţineà vapoare de războiu pe Dunăre, care vor puteà circulà dela gurile Dunării până la extrema graniţă a teritoriului naţional al fiecărui Stat, prin obligaţiunea României de a pune liber la dispoziţia Germaniei şi a Austro-Ungariei terenul necesar pentru porturi, uzine sau magazine, şi în sfârşit prin cedarea forţată a şantierului din Turnul Severin Austriei, şi a portului Giurgiu Germaniei.

Faza ultimă.

Nici Rusia nu a nutrit gânduri mai bune faţă de aliata sa, România. In decursul războiului mondial armata rusească s'a instalat la gurile Dunării, începând lucrări de lungă durată, cari evidenţiau intenţia de a nu mai părăsì de bună voie acel teritoriu important.

Schimbarea evenimentelor militare au nimicit planul „enorm" al Germaniei, prăbuşirea Austro-Ungariei a scos din joc pe un alt cuceritor al Dunării, iar regimul bolşevic, distrugând coeziunea şi forţa imperiului moscovit a produs amorţirea celui mai redutabil inimic al libertăţii navigaţiei pe Dunăre. Reunirea Basarabiei cu Ţara mamă a împins Rusia, pentru a doua oară în interval de un secol, departe dela gurile Dunării, dela stăpânirea Europei-centrale.

România nu a recâştigat prin reunirea Basarabiei numai o provincie românească, ea a primit în acelaş timp şi mandatul Europei de a barà drumul colosului moscovit spre Dunăre şi Ţarigrad.

Importanţa Dunării este menită să crească tot mai mult, nu numai fiindcă acest fluviu în noua constelaţie a Statelor din Europa-centrală reprezintă o arteră comună a vieţii lor economice, ci mai ales prin faptul că canalul între Rin şi Dunăre, început dejà în anul 1832, urmà să fie pus în câţiva ani la dispoziţia circulaţiei mondiale. Dunărea va devenì astfel cea mai importantă cale de comunicaţie între apus şi răsărit.[1] Impreunarea Atlanticului cu Marea Neagră prin Rin şi Dunăre va facilità multor naţiuni expansiunea lor economică şi politică spre orient. De sigur, ea va servì în primul rând unei mai strânse legături între Anglia cu ţările şi coloniile din Asia. Pentru ca să putem profità de situaţia atât de favorabilă dela gurile Dunării, trăgând toate foloasele dintr'o comunicaţie mai uşoară şi mai repede cu orientul, se impuneà ca Statutul Dunării să nu stingherească interesele noastre.

Tratatul dela Versailles (1919) a restabilit Comisia europeană a gurilor (compusă provizor din Anglia, Franţa, Italia şi România), şi a constituit comisiunea riveranilor ca Comisie internaţională, alcătuită din riverani şi Statele neriverane, dar membre ale Comisiunei gurilor. Totodată a retras delegaţia dată în 1878 Austro-Ungariei pentru lucrările dela Porţile de Fer.

---

[1] *The Manchester Guardian Commercial*, 12 Octomvrie 1922.

Statutul definitiv al Dunării urmà să fie elaborat de o conferinţă internaţională (convocată pentru 1921).

Interesele României şi ale Jugoslaviei erau cu totul neglijate prin felul cum s'a alcătuit Comisiunea provizorie, dar mai ales prin activitatea ei. De aceea trebuià intreprins totul pentruca Comisiunea riveranilor care aveà mai mult un caracter seminaval şi militar să fie înlăturată. Jugoslavia şi noi nu eram reprezentaţi în mod corespunzător în Comisiune, pe când Maghiarii şi unii neutrii au beneficiat, pe nedrept, de un tratament de favoare. Maghiarii erau favorizaţi prin faptul că aveau mai mulţi delegaţi, şi, că sediul Comisiunei erà la Budapesta.[1] Succesele Maghiarilor erau chiar aşa de mari, încât preşedintele Comisiunei, admiralul englez Troubridge devenise (cum am văzut)[2] exponentul aspiraţiunilor şi uneltirilor politicei lui Horthy. Lipsa de imparţialitate a bărbatului, care ocupà un post atât de important în politica europeană, trebuià pusă în evidenţă, şi trebuià pretins ca admiralul englez să rămână în limitele chemărei sale.

Demersurile d-lui Vaida-Voevod au avut rezultate mulţumitoare. Admiralul Troubridge a fost nevoit să înceteze cu propaganda maghiarofilă, iar Consiliul ambasadorilor din Paris, la care ţara noastră a fost abil reprezentàtă de dl Caius Brediceanu, a luat la începutul lui Martie 1920 hotărîrea ca Comisiunea care ne-a făcut atâtea nedreptăţi, chiar şi numai cu impunerea unor taxe excesiv de mari pentru valuta noastră scăzută, să se disolve în mod automat la 1 August 1920.[3] In acelaşi timp s'au început demersurile comune cu delegaţii cehoslovaci şi jugoslavi, ca sediul Comisiunei permanente să fie mutat dela Budapesta într'un oraş austriac, român sau cehoslovac, şi totodată să nu mai fim nedreptăţiţi prin constituirea şi atribuţiunile comisiunei. Cele cerute de dl Vaida-Voevod s'au şi împlinit sub regretatul Take Ionescu, delegaţii nostri fiind dl Toma Stelian şi comandorul Conţescu.

---

[1] *Daily Telegraph*, 21 Februarie 1920.

[2] vezi mai sus pag. 70.

[3] *Daily Telegraph*, 4 Martie 1920.

PROBLEMA STRÂMTORILOR

Incercările de a stăpânì Dardanelele.

Dacă o stăpânire a gurilor Dunării poate oprì — cum ne-a arătat istoria — întreaga comunicaţie dunăreană, adecă majoritatea covârşitoare a vieţei comerciale din Europa-centrală şi sudestică, atunci o eventuală stăpânire duşmănoasă la Strâmtori poate sufocà întreaga viaţă economică a imenselor teritorii europene şi asiatice, care se scurg în basinul Mării Negre, precum poate oprì şi comerţul mondial care caută trecerea prin Dardanele.

Pentru noi, ca şi pentru celelalte State, libertatea navigaţiei pe Dunăre nu are nici o valoare, dacă nu ne este asigurată şi libera trecere prin Strâmtori.

In cursul veacurilor s'au nizuit diferite puteri să pună, pe faţă sau deghizat, mâna pe acele „porţi" atât de importante din punct de vedere politic şi economic.

Petru cel Mare, cu viziunea sa genială, a formulat dogma rusească: stăpânirea Ţarigradului; realizarea căreia a fost, şi este şi azi încă, urmărită cu brutală tenacitate de toate regimurile moscovite.[1] Rusia a început să-şi făurească, îndată după câştigarea accesului la Marea Neagră (1774), drumul pe uscat până la ţinta finală. Repetatele răpiri ale Basarabiei, eliberarea Bulgariei (1877—1878) războiul balcanic (1913), tratatul din 1915, toate nu urmăreau alt scop, decât stăpânirea Bosforului şi a

[1] Comp. T. G. Masaryk, *Die Weltrevolution,* Erich Reiss, Berlin, 1925, pag. 149.

Dardanelelor. Şi în cursul politicei sale Rusia a propus pentru Marea Neagră şi Strâmtori, după cum i-au dictat interesele, când un statut de *mare clausum,* când de *mare opertum.*

Acestor tentative periculoase s'au opus toate puterile europene în comun, sau numai izolate, direct, sau prin intermediul Turciei. Adversarul cel mai însemnat al Rusiei a fost însă Anglia. Ea a ştiut să zădărnicească realizarea nizuinţelor ruseşti până în ultimele decenii, ţinând astfel puterea navală rusească închisă în Marea Neagră, şi salvându-şi supremaţia maritimă din Mediterană.

La sfârşitul secolului al XIX îşi începe Germania penetraţia lentă şi dibace spre orient. Constantinopolul trebuià asigurat pe cale amicală ca punct de trecere pentru linia Berlin-Bagdad, care urmà să fie principala cale de expansiune spre orient a germanicei *Mitteleuropa.* Al doilea război balcanic, ruperea Bulgariei de sub influinţa ţaristă, a fost primul rezultat vizibil al politicei germane; iar intrarea Turciei în război alături de puterile centrale (cu toată dependenţa ei financiară de Franţa şi Anglia) a fost al doilea succes.

Acordul anglo-franco-rus din 1915, încheiat în preajma acţiunei contra Dardanelelor, şi care cedase Rusiei stăpânirea Strâmtorilor, este de neînţeles, dacă nu ne cugetăm la situaţia militară grea, în care se aflau puterile aliate înainte de intrarea în luptă a Statelor Unite.

Von der Goltz Pascha ar fi asigurat, în cazul victoriei puterilor centrale, dominaţia efectivă a Germaniei la Strâmtori. Dar trebue să ne cugetăm cu înfrigurare şi la cazul când Rusia ţaristă, victorioasă, ar fi reclamat împlinirea promisiunei date în 1915. Faptul că Italia şi America nu au semnat acel tratat, şi ultimul Stat nu voià să recunoască de valide tratatele secrete, poate ar fi putut realizà un compromis în chestiunea Strâmtorilor, dar nu ar fi putut împiedecà să se întărească totuşi influinţa Rusiei la Bosfor. In consecinţă trebue să fim, împreună cu lumea întreagă, recunoscători celor ce au îndeplinit munca distructivă în imperiul ţarist, pentrucă au înlăturat, sau mai bine zis au amânat pericolul ameninţător.

utarea soluției.

ce se vorbeà mult de izgonirea Tur-
lucrà într'un timp ca Constantinopolul
erà sub influința ei. Dar efortul lui
iv de bolşevici şi diplomaticeşte de
rămânerea Turcilor la Stambul; dar
mă sub un control internațional.
țelor de interese şi a evenimentelor
area definitivă a problemei Strâmto-
alta. Dl Vaida-Voevod a pledat în
u deplina libertate de navigație în
mtorile internaționalizate, atât în timp
asigurând pentru ambele cazuri libera
ciale şi de război. Controlul libertății
nisiune internațională, în care Statele
ră să fie reprezentate pe o treaptă
nd fiecare contingente egale pentru

tăți de navigațiune este singura des-
entru interesele noastre şi a celorlalte
ele mari ale economiei şi ale poli-

da-Voevod nu se deosebeşte în esen-
it la Conferința din Lausanne (1923)
ă învingerea aşa multor greutăți şi

ntea Conferinței din Lausanne 1923) s'a oferit
ria ei, de a colaborà cu un detaşament de
in Europa. Acțiunea ne-ar fi adus cu sigu-
iile publice din apus, chiar şi în Franța, a
secret cu Kemal paşa.

DIFERITE CHESTIUNI DE INTERES PENTRU ROMÂNIA

Dl Vaida-Voevod consultat de aliaţi în chestiunea Germaniei şi a Ucrainei.

Părerea d-lui Vaida-Voevod a fost consultată de reprezentanţii marilor puteri nu numai asupra problemei ruseşti şi maghiare, ci în repeţite rânduri şi cu privire la Germania şi Ucraina.

Prim-ministrul îşi exprimase părerea ca Germania să plătească în primul rând reparaţiunile la cari a fost obligată prin tratat. D-sa a arătat că, pentru asigurarea liniştei din Europa, aliaţii trebue să pue pentru totdeauna stavilă imperialismului german, şi pentrucă acest scop să poată fi mai uşor realizat el preconiză o întărire a elementelor adevărat democratice din Germania. Dar stavila cea mai bună faţă de imperialismul german o vedeà dl Vaida-Voevod în sprijinirea efectivă, politică şi economică, a Statelor succesorale.

In cazul Ucrainei dl Vaida-Voevod a recunoscut şi a regretat, că la acest popor mare, principiul naţionalităţilor nu

a fost aplicat de către Conferinţa de pace, pentrucă bărbaţii de stat aliaţi nu au văzut în conducătorii ucraineni o suficientă garanţie pentru a puteà da acestui popor independenţa politică. D-sa a refuzat însă orice sprijin moral sau material Ucrainenilor, cu toate că i s'a fost solicitat din partea ministrului Ucrainei la Londra, dl Margoline. Refuzul a fost justificat prin faptul că politica noastră erà orientată spre un aranjament cu Ruşii şi dl Vaida-Voevod nu voià să se preteze la un act de duplicitate. Chiar şi în cazul când politica noastră ar fi fost neutrală faţă de Rusia, totuşi nu ne-am fi putut permite să rupem această neutralitate faţă de un Stat vecin, pentrucă intervenţia noastră ne-ar fi putut costà mai mult decât i-a costat mai târziu pe Poloni. Refuzul mai aveà o justificare: pretenţiile teritoriale, extrem de exagerate, ale Ucrainienilor. Ei voiau să creeze un Stat de două ori aşa de mare ca fosta Austro-Ungarie, care să înceapă câţiva km. la est de Varşovia, cuprinzând oraşele Brest-Litowsk, Cholm, Lemberg, Prsemisl, cu Galiţia meridională şi orientală, cu teritoriul locuit de Rutenii din nordul fostei Ungarii şi din Maramureş. Din Bucovina revendicau vestul şi nordul cu Cernăuţi, până la râul Suceava; iar din Basarabia cereau nord-estul cu Hotin, Soroca, şi Floreşti, ca şi întregul sud-est dela Bender până la est de Reni. Această ţară mare erà proectată să se termine în sud la poalele Caucazului, întinzându-se la est aproape până la Marea Caspică şi trecând frontiera spre nord între Rostov şi Novo Tcherkasc. Graniţa din nord ar fi încorporat Ucrainei Pinsc şi Tcherginow.[1] Ce sprijin puteà, şi erà în drept să dee prim-ministrul României unei naţiuni care revendicà la toate ocaziile teritorii româneşti? Căci iată ce spune memoriul înaintat de clubul ucrainean din Geneva (20 Decemvrie 1919) în care se plângeà de lipsa de sprijin din partea marilor puteri: „Din nord au venit bolşevicii, în sud-vest a pus România mâna pe provincii ucrainene".[2]

---

[1] *The Ukraine*, publicaţia biroului de presă ucrainian din Londra, Nr. 17 din 25 Octomvrie 1919.

Vezi anexă, harta 4.

[2] *The Ukraine*, 17 Ianuarie 1920.

Dl Vaida-Voevod propune un cordon sanitar spre Rusia.

Pentru a păzì mai bine Europa-centrală şi cea de vest de bolile molipsitoare (holeră, ciumă, tifosul etc.) ce o ameninţau din Rusia, premierul nostru a propus Consiliului Suprem să creeze un cordon sanitar dela Marea Baltică până la Marea Neagră.[1]

Propunerea d-lui Vaida-Voevod a fost agreată de reprezentanţii marilor puteri, şi, precum se ştie, Liga Naţiunilor a înfiinţat mai târziu cordonul sanitar.

O intervenţie în favoarea Macedo-Românilor.

Dl Vaida-Voevod a luat contact în 8 Martie 1920, cu dl Venizelos, pe atunci prim-ministrul Greciei, cu scopul de-a obţine pentru Românii din Macedonia un tratament legal. D-sa a expus fără încunjur, că în timp ce guvernul elen să arată binevoitor faţă de elementul românesc din Macedonia, autorităţile subordonate se dedau la multe abuzuri, cari nu puteau fi folositoare legăturilor amicale dintre cele două popoare. Dl Venizelos a promis solemn că va luà toate măsurile pentru a oprì abuzurile. Dl Vaida-Voevod a mai obţinut dela marele cretan făgăduinţa sprijinului efectiv al guvernului grecesc pentru Macedo-Românii cari vreau să se întoarcă la vetrele părăsite, rămânând ca acelor, cari ar dorì să părăsească Grecia, spre a fi colonizaţi în România, să li-se dee o despăgubire echivalentă cu averea lor mobilă şi imobilă rămasă în Grecia.

---

[1] *Daily Telegraph*, 30 Ianuarie 1920.

Cât priveşte autonomia bisericească şi şcolară a Românilor din Macedonia, dl Venizelos a dat toate asigurările că Grecia o va respectà pe deplin. Acordul mulţumitor, stabilit în principiu între cei doi bărbaţi de stat, urmà să fie stipulat mai târziu în tratate oficiale.

Activitatea d-lui Vaida-Voevod pe teren cultural.

Primul-ministru şi-a exprimat în repeţite rânduri convingerea că ţara noastră numai atunci va puteà înflorì când tinerimea va aveà ocazia, în număr cât de mare, să-şi câştige pe toate terenele o experienţă temeinică în ţările din vest, ca pe urmă să folosească învăţăturile câştigate spre progresul culturei şi al civilizaţiei româneşti.

Pentru realizarea acestui frumos scop să cereà în primul rând să li-se facă posibil copiilor de a învăţà limba engleză şi franceză dejà în liceele din Ţară. In interesul acestei idei, dl Vaida-Voevod a intervenit pe lângă ministrul instrucţiunii publice engleze, dl H. Fisher, cerându-i să faciliteze, pe baze similare înţelesului stabilit cu guvernul francez şi noi, trimiterea în Ţară a multor profesori de limba şi literatura engleză. Pentru moment însă acest plan nu s'a putut realizà, şi cauza trebue căutată, după explicaţiile date de dl Fisher, în faptul că Anglia dispuneà de un număr insuficient de profesori chiar pentru sine şi coloniile sale.

Incă dela prima vizită la Londra dl Vaida-Voevod a ţinut să asigure traiul studenţilor români, aflători în centrele Angliei (peste 50), din aceeaşi sursă, din cari erau plătiţi membri legaţiunei, dându-le un schimb favorabil de 16 lire sterline lunar. Schimbul a fost prima ameliorare, făcută din partea guvernului nostru studenţilor, cari luptau cu nenumărate greutăţi şi mizerii, pentrucă cererile lor repeţite şi intervenţiile continue ale ministrului plenipotenţiar şi ale ataşatului militar român pe lângă

guvernele antecedente, rămăseseră fără nici un răspuns. Schimbul ar fi putut să continue şi după demisionarea guvernului Vaida-Voevod, dacă nu ar fi intervenit intriga unui compatriot, care a tăiat dintr'odată schimbul studenţilor şi fondul pentru plata lefurilor personalului de legaţie.

In acelaş timp dl Vaida-Voevod a început tratative pentru găsirea unei soluţii care să uşureze cercetarea universităţilor engleze de către studenţii români. Autorităţile engleze s'au arătat dispuse să ne acorde şi nouă aceleaşi facilităţi ca şi Jugoslavilor, adecă să ne pună la dispoziţie, la Oxford, Cambridge sau alt centru cultural, un edificiu pentru cămin, beneficiind în acelaş timp studenţii de toate înlesnirile de cari se bucurau şi Sârbii.

Primul-ministru şi-a dat toată silinţa ca acest plan să se poată realizà, şi erà hotărît să-i dee tot sprijinul guvernului său, fiind important, chiar necesar, ca noi să ne orientăm şi din punct de vedere cultural mai mult spre Franţa şi Anglia. Stăruinţele d-lui Vaida-Voevod au găsit din partea d-lui H. Fisher, ministrul instrucţiei publice, cea mai simpatică întâmpinare. Intervenţiile primului-ministru român, pe lângă înaltele personalităţi politice şi bisericeşti erau pe cale să dee cele mai frumoase resultate.

In special cercurile bisericei anglicane se arătau dispuse să îndeplinească rugămintea d-lui Vaida-Voevod ca să uşureze, după putinţă, venirea şi studiarea teologilor ortodoxi români la universităţile lor din Anglia. Erà aceasta o dovadă mai mult a curentului important ce există în biserica anglicană pentru o mai strânsă apropiere de bisericele răsăritene. Sârbii au ştiut să profite şi de această împrejurare, care apropia biserica lor de o biserică apuseană atât de influentă. Prim-ministrul nostru s'a arătat şi el partizan al acestei apropieri, din care spiritul creştinesc, biserica ortodoxă şi ţara întreagă nu ar fi putut decât să profite. (Se ştie că patriarhul Miron Cristea şi mitropolitul Ardealului Nicolae Bălan încă sprijinesc această apropiere).

România la apogeul prestigiului său internațional.

Din paginile anterioare se poate vedeà că prim-ministrul României devenise, în timpul scurt cât l-a petrecut la Paris și Londra, conducătorul politicei urmate de micile State față de Ungaria și sfătuitorul apreciat — cum spuneà dl Lloyd George [1] — al Consiliului Suprem cu privire la problema Ungariei și a Rusiei. România își continuase față de Rusia rolul de sentinelă și începuse pe acel al avantgardei exploratoare, știind să tragă din acea activitate foloase reale. Dl Vaida-Voevod apreciase pe deplin importanța ce o aveà consolidarea situației noi, creată în Europa pe baza autodeterminării popoarelor. De aceea a pledat cu ochii mereu ațântiți asupra intereselor particulare ale României, pentru înfăptuirea unei triple înțelegeri între Cehoslovacia, Jugoslavia și România, care să garanteze liniștea din Europa-centrală. Tot din acest motiv a dorit să creeze un pact defensiv între Statele eliberate de sub jugul moscovit. Pactul — care se impune și azi — ar fi ușurat pentru viitor situația Statelor limitrofe față de soviete, și, afirmând totodată principiul de autodeterminare al popoarelor, ar fi micșorat pofta actualilor stăpâni ai Rusiei de-a mai dominà vre-o dată acele popoare.

„Politica este acțiune", zice dl André Tardieu, „și acțiunea o produc indivizii".[2] Dl Vaida-Voevod a fost bărbatul de stat care prin inițiativa acțiunilor sale bine concepute și abil aplicate, folosind toate avantagiile timpului și mediului, a știut să câștige României în politica internațională un rol important, cum până atunci, și de atunci încoace, nu l-a mai avut. Și asta nu atât din lipsa de oameni capabili, ca din lipsa de acțiune.

Cât privește legăturile României cu marii aliați dl Vaida-Voevod erà de părere că trebue să rămânem și pe mai departe în strânsă legătură cu ei, fără ca să ne angajăm — deo-

[1] vezi mai sus pag. 59.

[2] A. Tardieu, op. cit. pag. 498.

camdată — mai mult cu unul decât cu altul. Cât de mult ținea dânsul la o apropiere imparțială față de aliați, reese și din cuvintele adresate în 29 Februarie 1920 lui Sir (actual Lord) Walter Long, ministrul marinei britanice. Anglia ne oferise spre cumpărare, cu preț convenabil, mai multe vase de război bune. Auzind Franța de această ofertă ne-a îmbiat și ea câteva vase, dar mai puțin bune. Dl Vaida-Voevod a ținut să mulțumească ministrului marinei britanice la prima ocazie și în termini plini de recunoștință pentru oferta binevenită și favorabilă, dar i-a adus totodată la cunoștință propunerea Franței, spunându-i cu toată sinceritatea, că „guvernul român e în dilemă, de oarece îi este greu să prefere una din oferte, nevoind să producă nemulțumirea țărei refuzate". De aceea a rugat ca să i-se îngăduie a căutà un *modus vivendi* prin care s'ar evità jignirea unei părți, beneficiind țara noastră de prietenia darnică a ambelor mari puteri.

Precum vedem primul-ministru nu a uitat, și nici nu a neglijat vre-o chestiune de importanță pentru Țară și națiune. Cu privire la toate chestiunile de interes s'au început acțiuni, cari promiteau izbândă. Ce păcat că acelea demersuri, din cauza scurtimei timpului, numai în parte au putut fi duse la bun sfârșit. Și este și mai regretabil că urmașii d-lui Vaida-Voevod nu au continuat aceste acțiuni, a căror reușită erà pregătită de antecesorul lor astfel, încât ei nu aveau decât să-și ia osteneala de a recoltà, spre binele Țării.

Politica externă a României-mari, făcută de dl Vaida-Voevod, și mai târziu de fericitul Take Ionescu, trebuià să devie „politica externă românească". Continuitatea ei ar fi trebuit garantată de toate partidele. Urmând aceasta cale am fi ajuns să întărim poziția noastră internațională, dobândită de acești doi luminați bărbați de stat, și nu am jucà azi în politica europeană rolul lamentabil pe care, în felul lui lapidar, îl caracterizează marele nostru dascăl dl N. Iorga, atât de nimerit, numindu-l a celor „disprețuiți". [1]

---

[1] *România*, 6 Aprilie 1924.

CHESTIUNI FINANCIARE ŞI ECONOMICE

Guvernul Vaida-Voevod a preluat o succesiune foarte grea, atât din punct de vedere al politicei externe, cât şi cu privire la situaţia economică şi financiară. Premierul îşi dăduse clar seamă dintru început, ceeace unii oameni politici nici după cinci ani nu voesc să înţeleagă, că consolidarea Ţării este imposibilă cât timp nu să normalizează situaţia noastră financiară cu ajutorul unei politici economice înţelepte; rupându-se mirajul formulei „noi singuri, prin noi înşine şi pentru noi singuri", formulă menită să şantajeze sentimentele naţionale cinstite ale mulţimei, spre a puteà secătuì isvoarele de bogăţii naţionale în profitul finanţei liberale.[1] Ţara aveà nevoie în „primul rând de aplanarea chestiunei externe",[2] şi încă în aşa fel, ca prin ea să ne câştigăm prietenii puternice, care, interesate la înflorirea economică a României, să ofere în acelaşi timp o garanţie perpetuă pentru graniţele noastre. Din aceste consideraţiuni cereà dl Vaida-Voevod aliaţilor „să ne crediteze pentru refacerea Ţării şi consolidarea păcii" întâi cu „prietenia lor", şi în urmă „să ne acorde sprijinul lor material".[3] Fără utilajul economic al marilor aliaţi şi fără capitalul lor, ceeace se recunoaşte azi de toţi oamenii desinteresaţi, Ţara nu se poate reface, şi nu se poate desvoltà, ci este condamnată la o moarte

---

[1] cunoscând realitatea, formula citată ne reaminteşte fabula broaştei care vrea să fie bou.

[2] *Daily Telegraph*, 14 Ian. 1920. (Discursul Program).

[3] *The Times*, 31 Ian. 1920.

înceată, dar sigură ca şi un corp omenesc, care sufere de anemie progresivă. Arteriile Statului român sunt anemic alimentate. Bugetele reduse periclitează cultura naţională şi sănătatea publică. Administraţia este împinsă, în urma lefurilor insuficiente ale funcţionarilor, pe calea corupţiei. Utilajul economic şi în primul rând căile ferate nu corespund de loc unei normale exploatări a resurselor naţionale. Şi bogăţiile Ţării, păzindu-le cu gelozie de capitalul străin, lasă să ne anemiem din punct de vedere cultural, politic şi economic încet dar sigur. In loc de a sporì exploatarea bogăţiilor imense de cari dispunem, vedem cum pe încetul se atrofiază şi întreprinderile de producţie, înfloritoare până în anii trecuţi. Băncile se zbat în lipsă de numerar, industriile îşi reduc producţia, comercianţii nu mai găsesc credite, falimentele se ţin lanţ, populaţia întreagă geme sub povara insuportabilă a scumpirei traiului.

Facem aceste constatări numai fiindcă dl Vaida-Voevod prevăzuse pericolul care ameninţă existenţa Ţării noastre, şi o mai ameninţă şi astăzi, în cazul când nu am puteà primì pentru refacerea noastră material şi capital străin în condiţii onorabile. Este o experienţă a economiei practice, de care poate s'au convins şi cei mai sectari economişti, pe cari îi avem, că repararea unei maşini, ca şi refacerea unei Ţări întregi, trebue făcută temeinic şi la timp; orice întârziere produce numai pagube şi mai mari, a căror reparare pretinde nu numai timp mai mult, ci şi jertfe materiale din ce în ce mai mari.

Dl Vaida-Voevod s'a ţinut de planul expus în discursul său program, dând prioritate aranjării politicei externe, fiind evident că dela buna ei reuşită depindeau în mare parte şansele refacerei financiare şi economice. Dar chiar fără a umblà d-sa după capitalul străin a primit oferte din partea acestuia. Astfel în timpul scurt cât a stat la Paris şi Londra îi s'au făcut multe oferte pentru contractarea unui mare împrumut de refacere. In celea ce urmează nu vom amintì decât propunerile mai de importanţă, şi vom trece peste acelea făcute de oameni de afaceri, cari se bucurau mai mult de renumele unor cavaleri de finanţă.

Două principii de cari s'a ţinut dl Vaida-Voevod în tratativele cu capitaliştii străini.

In primul rând erà sentimentul naţional. D-sa a pus întotdeauna în evidenţă, că nu poate fi vorba ca bogăţiile României să fie scoase la mezat. Nu erà aplicat să discute cu orice preţ contractarea unui împrumut şi accentuà că condiţii oneroase ori militare pentru Ţară nici nu discută. Acest lucru l-a spus pe faţă reprezentantului unei din celea mai mari societăţii petrolifere din lume.[1]

Al doilea principiu, de care erà călăuzit dl Vaida-Voevod, erà de ordin democratic, uzitat în toate ţările civilizate şi neautocrate, dar până atunci neobişnuit la noi. D-sa expuneà în tratativele urmate principiile guvernului cu privire la împrumutul de refacere şi primeà ofertele, dacă ele corăspundeau, invitând pe reprezentanţii grupurilor de financiari ca să se prezinte la Bucureşti spre a participà la studiarea din partea experţilor români, ai ofertei lor. D-sa nu confundà persoana sa cu Ţara, nu aplicà dictonul absolutist *„sic volo sic façio“*, ci recurgeà la sfatul experţilor. Aplicarea acestui principiu nu a nemulţumit pe acei ce ne ofereau credite, deşi i-a pus în mirare, pentrucă nu erau obişnuiţi la un astfel de procedeu democratic din partea reprezentantului unui Stat pe care ei îl ţineau cel puţin de semi-balcanic.

Etapele refacerei.

Condiţia principală pentru refacerea Ţării noastre erà reorganizarea şi amplificarea căilor ferate, ca şi a porturilor maritime.

[1] In 2 Februarie 1920 s'a prezentat acel domn în audienţă la primul-ministru şi permiţându-şi să vorbească foarte de sus, ca un cămătar cu un biet datoraş, dl Vaida-Voevod i-a răspuns pe un ton categoric că România are nevoe numai de sprijin financiar onest şi nu de cămătari fără scrupule.

Fără arterii de comunicaţie, bune şi eftine, nu să puteà închipuì o desvoltare fecundă a comerţului şi al industriei româneşti. Cât priveşte căile ferate ni se затеà posibilitatea de a angajà un expert de renume mondial, în persoana generalului De Candolle. D-sa — care fusese consultat şi de dl Ionel Brătianu — a organizat la chemarea Argentiniei într'un chip strălucit căile ferate din acea ţară înfloritoare, şi şi-a dovedit capacitatea şi în decursul războiului mondial în mai multe State. Acest expert voià să intre în serviciul Statului român dacă i s'ar fi primit planul său de reorganizare. El ar fi ştiut să ne crească, cu ajutorul experienţei sale bogate şi a talentului său indiscutabil, o generaţie întreagă de experţi pricepuţi, urmând să le treacă mai târziu lor conducerea c. f. r. Oare nu ar fi fost de preferit aducerea acestui renumit organizator în Ţară, dela care toţi inginerii buni ar fi putut învăţà multe în timp scurt şi eftin, decât acelei dibuiri şi experimentări pe pielea noastră, cu care s'a distins conducerea c. f. r. în ultimii cinci ani?

Mână în mână cu refacerea căilor ferate trebuià să se înceapă punerea în valoare a bogăţiilor noastre. Câştigurile acestor exploatări urmau să mărească posibilitatea desvoltării culturale, administrative şi economice. Căci fără desvoltarea acestor patrimonii naţionale eram condamnaţi la vegetarea şi la decadenţa de care suferim în prezent şi pe care neamul nostru, unit prin aşa multe jertfe, nu a meritat-o.

Spuneam mai sus, că dl Vaida-Voevod nu a făcut nici un fel de demers pentru contractarea unui împrumut extern, ci toate ofertele au pornit dela financiarii străini. In tot timpul guvernului Vaida-Voevod nu s'a încheiat decât un împrumut mic de 6 milioane franci. Guvernele antecedente au lăsat cassa Statului şi legaţiunile fără fonduri,[1] şi astfel nu se puteau acoperì nici chiar cheltuelile celea mai urgente, ca schimbul pentru studenţii din Franţa, Belgia, Italia şi Elveţia, salariile pentru legaţiunile din Roma, Paris, Berna şi Bruxela, şi alte plăţi urgente. Imprumutul nu a putut fi încheiat în Franţa, pentrucă

[1] comp. mai sus pag. 48,

dl Kamerer, ministru de finanţe, îl refuzase pe dl Vaida-Voevod încă sub guvernul Brătianu, spunând că nu poate sprijinì România din cauza politicei d-lui Brătianu.

Odată aceste plăţi acoperite, prim-ministrul nu s'a grăbit să contracteze împrumutul de refacere, cu ajutorul căruia intenţionà să consolideze şi datoria noastră flotantă. Totuşi capitalul străin, având încredere în viitorul Ţării şi în conducătorii ei de atunci, nu a întârziat să ne ofere sumele necesare.

Principalele oferte de refacere şi împrumuturi.

Prima propunere detailată, care i-a fost oferită d-lui Vaida-Voevod pentru punerea în valoare a bogăţiilor Statului şi pentru un împrumut de refacere, a fost aceea a unui consorţiu englez reprezentat de Sir (în urmă Lord) H. W. Cozens-Hardy. Esenţialul acestei oferte se poate rezumà în următoarele puncte:

1. Să se formeze o societate pe acţiuni pentru exploatarea „întregului subsol din Transilvania, aparţinător Statului, şi care conţine minereuri (ca aur, gaz, cărbune, fier, sare, ape minerale etc.) cu instalaţiile şi utilajul existent. „In schimb Statul va primì toate acţiunile acestei societăţi".

2. Capitalul rulant (cc. 500,000 lire sterline) va fi vărsat de capitalul englezesc, şi dacă se cere şi de cel românesc. Subscriitorii acestui capital rulant vor primì bonuri emise pe cursul de 75%, cari bonuri vor primì 6% dobândă şi 1/3 din beneficiul net al societăţii. Ele vor trebuì rescumpărate în 50 de ani pe nominal.

3. Statului român i se recunoaşte dreptul de a controlà distribuirea şi exploatarea produselor subsolului, dar în cazul că el ar aduce societăţii oare cari prejudici va plătì despăgubirea cuvenită.

Pădurile din Ardeal etc. urmau să fie exploatate de societăţi similare.

Acest consorţiu prevedeà constituirea unei societăţi care să intensifice comerţul între România şi Marea Britanie, şi ne offereà în condiţiuni favorabile un împrumut extern de 8 sau 12 milioane lire sterline. Punctele ofertei cari nu puteau fi primite de guvernul român în forma cerută de financiarii englezi, de sigur nu ar fi format o piedecă de neînvins.

Un consorţiu belgian-olandez-englez, reprezentat de dl Coligu, oferise d-lui Vaida-Voevod un împrumut de 25 milioane lire sterline. Mai avantajos a fost însă oferta unui grup american, reprezentat prin Captain Shwab, care s'a declarat gata să crediteze României, pentru refacerea ei orice sume trebuincioase. Pe lângă faptul că aceasta a fost prima şi ultima ofertă pe care ne-a făcut-o capitalul american, ea merită să fie remarcată în deosebi din cauza că Captain Shwab, delegatul grupului, a declarat că garanţia împrumutului e bogăţia României şi onestitatea bărbaţilor de stat. Astfel pentru orice sumă împrumutată semnătura Statului român e suficientă garanţie.

Dl Vaida-Voevod a rugat pe toţi financiarii să se ducă la Bucureşti, spre a negocià cu Ministerul de finanţe, în faţa unei comisiuni de experţi, din care urmà să facă parte financiarii români cei mai de frunte, fără deosebire de partide.

In timpul acesta dl Vaida-Voevod a luat contact cu conducătorii finanţei britanice, discutând cu ei diferite chestiuni de interes reciproc, dar fără a le solicità vre-un împrumut. D-sa ţineà de necesar ca şi pe teren financiar să se înlăture prin conversaţii mutuale în primul rând nedumeririle şi neînţelegerile. Numai după netezirea drumului şi după aranjarea chestiunilor de politică externă plănuià primul-ministru să înceapă demersurile de ordin financiar. Intre financiarii cei mai influenţi, cu cari a luat contact, fusese Lord Revelstock, director la Banca Angliei şi membru în comitetul de direcţie dela Barring Brothers. Cu ocazia mesei, la care l-a invitat acest influent personagiu, premierul nostru s'a putut convinge de bunavoinţa ce-o aveà faţă de noi finanţa serioasă din Anglia.

Atunci şi azi.

Inlocuirea guvernului Vaida-Voevod a zădărnicit încheierea unui aranjament de refacere, parte fiindcă financiarii s'au retras văzând cum înţelege guvernul Averescu să respecte legile şi semnăturile, parte speriindu-se de căderea continuă a leului. Dar cauza principală a fost dl Vintilă Brătianu, căruia i-au trebuit 3 ani de mizerie economică ca să accepte pentru consolidarea bonurilor de tezaur condiţiuni umilitoare şi în acelaşi timp mult mai oneroase decât acelea cari ni s'au cerut la 1920. De fapt consorţiul englez ceruse pe atunci drept garanţie pentru împrumutul oferit, ca „guvernul român să se oblige a prevedeà în fiecare an în bugetul său sumele necesare pentru interesele şi amortizarea împrumutului; aceste sume să fie prelevate din veniturile extraordinare ale României şi să fie vărsate Băncii Naţionale 15 zile înainte de scadenţa cupoanelor". Este oare această garanţie mai oneroasă decât amanetarea deghizată a taxelor vamale, concesie făcută de dl Vintilă Brătianu pentru a puteà consolidà bonurile de tezaur pe un curs de 60% şi plătind un comision de 80 milioane lei? Cu unul din împrumuturile oferite în 1920 ne-am fi putut consolidà datoria flotantă, refăcându-ne şi economiceşte. Azi dl Vintilă Brătianu a fost nevoit să facă în condiţiuni mai grele un lucru de jumătate. Şi acum înzadar bate vistiernicul bietei noastre ţări la uşile capitalului onest, căci ghişeurile sunt închise pentru guvernele care nu-şi respectă cuvântul dat, nici semnătura, şi nici legile Ţării.

Dacă fraza miraculoasă, după care se ascunde politicianismul egoist, „prin noi înşine şi numai pentru noi — liberalii", nu ar fi sedus pe cei mai mulţi conducători ai ţării noastre la 1920, azi ar aveà leul cel puţin aceaşi valoare ca în momentul demiterei d-lui Vaida-Voevod dela guvern (180, şi nu 1000 lei faţă 1 liră sterlină), şi noi am puteà fi o ţară cu industrie şi comerţ înfloritor, fără să trebuiască să ne luptăm cu

„paralizia progresivă", cum a numit-o atât de nimerit dl Antippa în studiul său.

Dl Vintilă Brătianu se plângeà nu de mult, că „România a ajuns o învinsă a păcei, după ce ea a fost o victorioasă a războiului".[1] In constatarea făcută d-sa are deplină dreptate, dar uită că principala vină pentru această situaţie tragică o poartă oamenii noştri de stat, cari nu au ştiut să păstreze şi să cultive simpatia şi încrederea de care se bucurà reprezentantul primului guvern parlamentar în cercurile financiare şi politice din apus. Sunt, pe urmă, de vină îndrumătorii acelei politici hărţăgoase, nestabile, nesincere, orientale cu un cuvânt, faţă de capitalul străin, care a zdruncinat încrederea străinilor în noi.

Guvernului viitor îi incumbă să recâştige prin muncă şi sinceritate încrederea şi simpatia apusului în conducătorii României, pentrucă fără acele condiţii, indispensabile unor raporturi prieteneşti între indivizi şi naţiuni, nu vom reuşì să atragem capitalurile străine, absolut necesare refacerei şi înflorirei scumpei noastre patrii.

[1] Expunerea d-lui Vintilă Brătianu făcută reprezentanţilor presei, *Universul*, anul XLIII, Nr. 31, 8 Februarie 1925.

PRIMIREA CĂLDUROASĂ A D-LUI VAIDA-VOEVOD LA LONDRA

Primire oficială.

Aducându-se, pe la mijlocul lui Ianuarie 1920, la cunoştinţa oficialităţii engleze intenţiunea d-lui Vaida-Voevod de a vizità Londra pentru a luà contact cu lumea politică de acolo, guvernul britanic s'a grăbit aşi exprimà bucuria, invitând pe primministrul României ca „oaspe oficial".

La sosire (28 Ianuarie 1920) dl Vaida-Voevod a fost întâmpinat la gară, pe lângă membrii legaţiunei şi a coloniei române, şi de către reprezentanţii guvernului britanic: Sir Alfred Mond, ministru; dl R. H. Campbell, din partea Foreign Office-ului; Sir W. Cozens-Hardy, ca reprezentantul parlamentului englez şi dl Conway Davis, din partea comitetului pentru ospitalitate al guvernului.[1] După cuvintele de bunăvenire[2] dl Vaida-Voevod, însoţit de dl Caius Bredicianu şi ceilalţi membrii ai delegaţiei, au fost conduşi la Carlton Hotel, unde guvernul britanic le-a reţinut un apartament.

In dimineaţa zilei următoare prim-ministrul a făcut vizite scurte d-lui Lloyd George şi altor membrii ai guvernului. Dejunul l-a luat împreună cu premierul englez, fericitul Bonar Law, dl

[1] *Daily Telegraph*, 29 Ianuarie 1920.
[2] ibid.

(actual Lord) C. H. Walter Long, ministrul admiralităţii şi alţi reprezentanţi ai guvernului.[1] Dejunul nu a fost numai un prilej de a puteà schimbà cei doi premieri unele fraze convenţionale, ci, conform obiceiului din apus, a fost o bună ocazie pentru a discutà în intimitate chestiuni de interes informativ şi politic. Seara guvernul britanic a oferit un banchet în onoarea prim-ministrului român, la care, luând parte numeroase personalităţi distinse, a toastat pentru dl Vaida-Voevod în numele guvernului britanic Lord Hardinge of Penshurst, subsecretarul de stat dela Foreign Office, fost vicerege al Indiilor.

In 30 Ianuarie 1920 primul-ministru, urmând invitării primite, a cercetat bursele din Londra, unde i s'au făcut recepţii şi manifestări de simpatie. La dejun a fost oaspele principal al Lord Mayor-ului (primarul Londrei). Dejunurile şi primirile oficiale ale Lord Mayor-ului, în palatul primăriei (Manison House) sunt dovezile celei mai mari atenţii, care să poate arătà unor distinşi cetăţeni englezi şi unor străini ilustri. Dintre cei 160 oaspeţi, cari au luat parte la acel dejun, numim numai pe şefii armatei şi ai marinei britanice, mareşalul Lord Haig, mareşalul Lord Methuen, admiralul Sir Cecil Burney, admiral Sir Doveton Sturdee, pe Lord Burnham şi preşedinţii burselor Lloyds, Baltic şi Stock Exchange.[2]

După masă dl Vaida-Voevod a oferit în saloanele legaţiei române un ceai în onoarea presei engleze. Cu această ocazie d-sa a expus pe scurt străduinţele României, şi a mulţumit totodată ziariştilor englezi pentru sprijinul dat cauzei noastre. Seara a luat masa împreună cu capii şi reprezentanţii bisericelor din Anglia, prezidând ministrul de interne, Lord Short, fiind de faţă Lord Dunedin şi Lord Cozens-Hardy. După toastul Lordului Short şi răspunsul d-lui Vaida-Voevod s'a discutat problema minorităţilor confesionale din Transilvania.[3]

Dl Mihail Boerescu, însărcinatul nostru cu afaceri, un distins şi însufleţit colaborator al primului-ministru, care adusese

[1] *Scotsman*, 31 Ianuarie 1920.
[2] *Daily Telegraph*, 31 Ianuarie 1920.
[3] ibid., comp. mai sus pag. 54—56.

Ţării, prin activitatea sa plină de tact şi pricepere, servicii însemnate, a dat Sâmbătă în 31 Ianuarie ca răspuns la mesele oferite de oficialitatea engleză un dejun, la care luase parte[1] pe lângă membrii delegaţiei şi ai legaţiei române şi fericitul Bonar Law, ministru în cabinetul de coaliţie, preşedintele partidului conservator şi mai târziu prim-ministrul Marei Britanii, Lord Hardinge of Penshurst, ambasadorul Belgiei, ministrul Greciei, ministrul plenipotenţiar de Fleuriau, consilierul ambasadei franceze, Sir William Tyrrell, Sir John Tilley, directorii unor secţiuni dela Foreign Office şi multe alte personalităţi. Premierul nostru, mulţumind într'un toast guvernului britanic şi poporului englez pentru primirea atât de frumoasă şi călduroasă ce i s'a făcut, a accentuat că această primire de sigur i-a fost făcută naţiunei române, dar „nu modestei sale persoane". Dl Bonar Law şi-a început toastul răspuns menţionând această frază, şi a continuat astfel: „Cu privire la acest punct îmi va permite Excelenţa Voastră să afirm, că personalitatea bărbatului de stat, cu care avem de aranjat chestiunile păcii încă nerezolvate, joacă un rol cu mult mai mare decât ar puteà crede ceice privesc negocierile din afară. Excelenţa Voastră a făcut bine că ne-a dat prilejul în această ţară să cunoaştem caracterul bărbatului, care ocupă locul de premier în România. Această cunoaştere va fi în viitor pentru noi şi pentru ţara dv. de un folos considerabil. Am învăţat să vă cunoaştem, să vă apreciem, găsind în dv. calităţile cari v'au făcut posibil să duceţi în cursul anilor o luptă atât de eroică, pentru naţiunea dv. într'un parlament ostil, unul faţă de o sută. Credeţi-mă, acestea contează în relaţiunile internaţionale". Recunoscând că România are multe dificultăţi, cari „numai prin muncă" se vor puteà învinge, dl Bonar Law închinând în sănătatea d-lui Vaida-Voevod a terminat cu următoarele cuvinte: „Vă mulţumim că ne-aţi arătat prin prezenţa şi calităţile dv. personale ce sincer şi onest este spiritul guvernului şi al poporului român, şi vă asigurăm că suntem gata a face tot ce ne stă în puterea noastră pentru a mărì încrederea şi bunăvoinţa, pe care ne-a inspirat-o personalitatea Excelenţei Voastre".

[1] *Daily Telegraph*, 2 Februarie 1920.

Bine înţeles că afară de oficialitate dl Vaida-Voevod a vizitat şi prietenii devotaţi, pe cari îi aveà naţiunea noastră la Londra, şi cari erau totodată vechi cunoscuţi şi prieteni ai premierului român: dl Henry Wickham Steed, profesorul universitar R. W. Seton-Watson (Scotus Viator) şi alţii.[1]

După câteva zile primul-ministru a părăsit în dimineaţa zilei de 3 Februarie Londra, plecând la Paris. La 22 Februarie s'a întors în capitala Angliei pentru Conferinţa de pace. Şi de data aceasta a fost delegaţia română, ca şi celealalte delegaţii străine oaspeţii guvernului britanic.

Invitat la Regele Marei Britanii.

In timpul vizitei oficiale a premierului român familia regală lipseà din capitală. Intorcându-se mai târziu MM. LL. ca şi dl Vaida-Voevod la Londra, d-sa a fost invitat de M. S. Regele Marei Britanii, George V pentru ziua de 26 Februarie la un dejun intim. Aceasta erà cea mai mare distincţie, care se puteà oferì în Anglia unui bărbat de stat străin. In cazul de faţă i s'a acordat premierului român o atenţiune deosebită, fiind cel dintâi prim-ministru, care a fost poftit la palatul Buckingham, cu toate că d-nii Venizelos şi Pasici sosiseră la Conferinţă înaintea d-sale. La dejun nu a luat parte decât M. S. Regele, M. S. Regina, A. S. R. principesa Mary şi dl Vaida-Voevod. Conversaţia a fost foarte cordială, discutându-se în linii mari chestiunile de importanţă ale României şi interesându-se MM. LL. de aproape de familia regală română.

[1] In conversaţiile avute cu bărbaţii străini, dl Vaida-Voevod a dovedit că posede o calitate rară la noi: lipsa de invidie şi un cavalerism leal faţă de adversarii politici. Străinii aduceau adesea vorba despre alţi oameni politici români, pronunţându-se de multe ori în termini defavorabili despre ei. Dl Vaida-Voevod, însă, i-a apărat cu fiecare prilej, fără să le micşoreze sau să le ridiculizeze importanţa, s'a abţinut asemenea dela observări bizantine, cum alţi oameni politici români au obiceiul s'o facă.

Impresia ce a făcut-o premierul nostru asupra Regelui Angliei a fost relevată chiar de A. S. R. Prinţul Nicolae, la banchetul oferit în onoarea A. S. R. de prim-ministrul României (29 Februarie 1920). Prinţul Nicolae şi-a început toastul-răspuns, relevând că este primul său toast, şi spunând în continuare următoarele: „Am fost azi la masă la Regele Angliei, care mi-a spus că a avut plăcerea să facă cunoştinţa prim-ministrului şi ministrului de externe, dl Vaida-Voevod; şi m'a rugat să scriu M. S. tatălui meu că îl felicită, că are un astfel de reprezentant şi un bărbat care este atât de însufleţit pentru cauza românească".

La mijlocul lui Martie (12) s'a dat un mare banchet în onoarea Ligei Naţiunilor şi al Asociaţiei engleze pentru sprijinirea Ligei Naţiunilor. Au fost invitaţi pe lângă numeroşi bărbaţi politici englezi, toţi ambasadorii şi miniştrii străini, ca şi prim-miniştrii aflători la Conferinţa de pace din Londra, între ei şi dl Vaida-Voevod.

In 1919 şi în 1920.

Dacă considerăm partea aceasta, mai mult protocolară, a vizitei d-lui Vaida-Voevod la Londra, dacă cugetăm cu câtă uşurinţă puteà d-sa să aibă întrevederi cu bărbaţii de stat englezi, şi câte simpatii a reuşit să câştige pentru sine şi ţara sa, şi dacă comparăm aceste atenţii şi succese cu vizita anterioară a unui alt prim-ministru român, căruia i s'a dat posibilitatea numai de-a depune bilete de vizită premierului britanic, dar nu şi de-al vedeà şi de-ai vorbì, abià atunci ne vom da pe deplin seamă de importanţa deosebită a primirei, de care a avut parte dl Vaida-Voevod, primul prim-ministru al României, care a fost primit ca oaspe oficial în capitala Marei Britanii.

Ce însemnà pentru ţara noastră această primire simpatică; ce însemnà România atunci în ochii oficialităţii şi a opiniei publice engleze şi apusene, se vede din rezultatele obţinute de premierul român.

DL VAIDA-VOEVOD ŞI POLITICA INTERNĂ

Politică internă, sau externă?

Precum am mai spus dl Vaida-Voevod aveà convingerea, că până când frontierele României spre Ungaria şi Rusia nu sunt asigurate, politica externă trebue să prevaleze celei interne. Când zideşti o casă nouă, clădeşti mai întâi pereţii, pui uşile şi ferestrile, şi numai în urmă o mobilezi; tot astfel nu se poate începe în linişte şi siguranţă refacerea şi reorganizarea unei ţări cât timp nu i s'au asigurat graniţele din punct de vedere al dreptului internaţional. Acestei convingeri i-a rămas primul-ministru tot timpul credincios.

Cât priveşte relaţiunea între corpul funcţionarilor şi politica internă, dl Vaida-Voevod reprezentà punctul de vedere că funcţionarii trebue să fie slujbaşii Statului şi nu ai unor partide. De aceea guvernul d-sale nu a înlăturat din posturi nici chiar pe funcţionarii superiori, cunoscuţi că menţin legături strânse cu unele partide politice. D-sa credeà că patriotismul funcţionarilor este mai mare ca servilismul lor faţă de oamenii politici, şi sperând în sprijinul lor real n'a făcut acea „premenire" tradiţională, care de obicei să făceà la noi cu ocazia unei

schimbări de guvern. Vom vedeà mai târziu cum a plătit dl Vaida-Voevod acest punct de vedere generos şi occidental. Chiar şi pe lângă persoana d-sale a luat pe un domn despre care să ştià că se bucură de relaţii familiare cu dl Brătianu. Şi fiind avertizat a răspuns: „Eu nu am nimic de ascuns nici înaintea d-lui Brătianu, nici înaintea altora".

Politica internă, văzută dela Londra, păreà pe atunci ca mustul în fierbere, fără a puteà şti ce vin o să se aleagă. Cauzele de sigur erau multiple. Unele erau organice, dar principalele motive erau intrigile bărbaţilor politici, cari nu vedeau cu ochi buni întărirea democraţiei la noi, sau, cari erau nerăbdători de-a ocupà fotoliile ministeriale. Scrisorile particulare, primite din Ţară şi telegramele d-lui Stefan C. Pop, prim-ministrul locţiitor, ne justificau a crede celea de mai sus. Intriganţii au abuzat de bună-credinţa d-lui Stefan C. Pop, reuşind să ţese nenumărate intrigi, ceeace se puteà întrevedeà chiar din şirele telegramelor trimise de prim-ministrul ad interim.

Dl Vaida-Voevod a cerut îndată după sosirea la Londra ca să se amâne parlamentul pentru 2—3 săptămâni. Proecte de legi nu erau încă pregătite, şi o amânare ar fi calmat spiritele neordonate ale primului parlament din România-unită. Dl Brătianu a stat la Conferinţa păcii $1^1/_2$ an fără parlament; camerele italiene încă au fost ajurnate din cauza Conferinţei din Londra; şi chiar şi în ţara-mamă a parlamentarismului, în Anglia, se obişnueşte a se da unui nou guvern câteva săptămâni timp pentru aşi pregătì munca legislativă. De ce nu s'a putut face această concesie, atât de minimă, şi d-lui Vaida-Voevod, nu este locul să explicăm aici. La 1 Martie prim-ministrul nostru primise răspunsul telegrafic dela Bucureşti, că „ajurnarea e imposibilă". Iar telegrama din 2 Martie, pe care dl Vaida-Voevod o adresase d-lor N. Iorga şi Bujor, preşedinţii corpurilor legiuitoare, cu rugarea „să stăruie pe lângă partidele blocului ca să consimtă la ajurnarea camerelor", nici nu a ajuns la destinaţie la timpul util, şi aşa a rămas fără răspuns. Astfel şi din Londra să puteà întrevedeà că primul parlament al României-mari mergeà cu paşi siguri spre sinucidere.

Dl Vaida-Voevod primise a treia, patra şi şaptea zi dela sosirea la Londra telegrame scurte, dar cu atât mai alarmante, care arătau că la Bucureşti domină „o stare histerică“, că M. S. Regele nu mai are încredere în guvern“, şi că „competitorii nu mai au răbdare“. Toate aceste telegrame îl chemau să se „întoarcă imediat în Ţară“, şi una chiar îl avertiză „să se grăbească, pentrucă în caz contrar ar puteà primì ştirea că nu mai este preşedinte de consiliu“. Astfel situaţia d-lui Vaida-Voevod devenise foarte critică, trebuià să aleagă între abandonarea intereselor externe sau eventuala abandonare a situaţiei interne. El, care cunoşteà prea bine pericolele ce ne ameninţau încă, şi ce ar fi putut să ne ameninţe la Conferinţa de pace, care se bucurà de atâta încredere la bărbaţii de stat din apus, fiind chiar rugat în repeţite rânduri de dl Lloyd George, preşedintele Conferinţei de pace, să nu părăsească Londra pentru „a ajutà aliaţilor în chestiunea maghiară şi rusească“,[1] el simţeà că ar fi săvârşit o adevărată crimă faţă de interesele patriei sale, plecând dela Conferinţă pentru a nu pierde puterea. Această convingere odată formată s'a adresat într'o lungă telegramă cifrată M. S. Regelui, în care, raportându-i situaţia ce o are Ţara în străinătate, i-a cerut autorizarea să continue munca începută cu atâţia sorţi de izbândă. A cerut aceasta „nu pentru a rămâneà la putere, ci numai pentru a apărà interesele superioare ale Ţărei“. Dar încă înainte de ce ar fi putut sosì telegrama la Bucureşti, primise d-sa în 2 Martie, ştirea că „M. S. Regele, apreciind argumentele invocate de d-nii Stefan C. Pop şi Dr. Cantacuzino, îl autoriză să steà la Paris timpul strict necesar“. Dl Vaida-Voevod a mai trimis în timpul acela d-lui Stefan C. Pop o telegramă explicativă, în care arată păcatul ce l-ar comite, dacă ar părăsì acum Londra. D-sa relevă „că liniştea şi siguranţa în politica internă depind cu totul de rezolvarea problemelor dela Conferinţa de pace“, iar „dupăce acestea vor fi în mod favorabil rezolvate va face loc, cu plăcere ori cui, dacă Ţara şi Regele o pretind“.

---

[1] vezi mai sus pag. 59.

Intrigile dela Bucureşti.

Chiar şi din Londra se puteau urmărì intrigile, cari să ţeseau la Bucureşti în contra guvernului Vaida-Voevod, în cunoştinţă sau necunoştinţă a situaţiei internaţionale.

Primul-ministru, care a justificat întârzierea retragerei trupelor noastre dela Tisa pe linia Clemenceau chiar cu argumentele Marelui Cartier General,[1] şi cu toate argumentele plauzibile ce-i stăteau la dispoziţie, totuşi primeà dela aliaţi de multe ori, drept răspuns fraze ca acestea: „Ne miră că un teritoriu pe care l-aţi ocupat în 5 zile nu-l puteţi evacuà în 2 luni, fie chiar şi iarnă". Evacuarea grabnică a Ungariei nu erà numai în interesul aliaţilor, ci mai mult în interesul nostru, pentrucă prin ea ni se îmbunătăţeà şi ni-se uşurà situaţia — după cum spuneà dl Lloyd George — cu privire la tratativele faţă cu Ungaria, şi fiindcă aveam datoria să ne împlinim cuvântul dat, chiar fără a contà la realizarea promisiunei din partea Consiliului Suprem, adecă la eventuala recunoaştere a reunirei Basarabiei. Din motivele arătate şi pentru a evità o nouă înăsprire a relaţiunilor noastre cu marile puteri, într'o chestiune fără deosebit interes pentru noi, dl Vaida-Voevod a făcut în 26 Februarie propunerea cu privire la trimiterea comisiunei de generali interaliaţi.[2]

Propunerea a fost prezentată la Bucureşti de cercurile interesate ca o nouă ştirbire a suveranităţii noastre. Telegrama primită la 2 Martie dela dl Stefan C. Pop relevà opinia „factorilor competenţi", spunând „că ar fi de preferat", dacă dl Vaida-Voevod s'ar abţine de-a face această propunere. Erà evident că la Bucureşti sau nu se puteà, sau nu se voià să se vadă importanţa mare ce o aveà această retragere pentru ţara noastră.

---

[1] vezi mai sus pag. 67.

[2] vezi mai sus pag. 67—68.

Lumea politică nu voià să înţeleagă că împlinirea cuvântului dat de noi ne aduce recunoaşterea reunirei Basarabiei?[1] Cu toate acestea dl Vaida-Voevod nu încetà să ceară prin telegrame grabnica evacuare.

In 5 Martie a sosit la Londra o lungă telegramă cifrată, în care prim-ministrul ad interim explică unele dificultăţi tehnice, dejà bine cunoscute d-lui Vaida-Voevod, cu privire la retragere, şi aduce ca suprem argument faptul că „soldaţii noştri sunt nemulţumiţi să facă la cererea inamicului marşuri pe jos, cu toate că au fost victorioşi". Această frază reoglindeà îndeajuns toată infamia acelora, cari intrigau în contra d-lui Vaida-Voevod. Dacă li s'ar fi spus soldaţilor noştri adevărul în această chestiune, atunci sigur că ei, fiind mai buni Români ca cei cari inventau şi exploatau astfel de versiuni în interesul unor partide, ar fi făcut cu plăcere „câteva zile de marş", pentrucă „recunoaşterea reunirei Basarabiei merită" aceasta, după cum a spus primul-ministru într'o telegramă de răspuns. Tot în acea telegramă d-sa a rugat pe dl Stefan C. Pop să „lumineze pe cei ce răspândesc" versiuni tendenţioase ca aceea cu „nemulţumirea soldaţilor", pentrucă aceste intrigi nu slăbesc trecerea persoanei sale „la aliaţi, ci numai creditul moral al Ţării şi prestigiul armatei M. S. Regelui". Credem că nu mai trebue să relevăm că dl Vaida-Voevod nu a menţionat nici odată persoanelor dela Conferinţa de pace argumentul adus de „factorii competenţi", fiindcă i-ar fi fost şi ruşine să o facă. In telegrama din 5 Martie d-sa a arătat din nou — dupăce a primit o „dojană aspră" dela preşedintele Consiliului Suprem[2] — cum marile puteri susţin „că M. C. G. ar fi avut destul timp (din Decemvrie 1919) să pregătească evacuarea, dar el ar fi sabotat din cauza intrigilor politice şi pentru a bruscà pe aliaţi". Natural că dl Stefan C. Pop a desminţit în telegrama sa următoare această părere, ceeace făcuse dejà dl Vaida-Voevod şi fără explicaţiile dela Bucureşti.

---

[1] vezi mai sus pag. 93—94.

[2] comp. F. Nitti, op. cit. pag. 175: „dojana aspră pe care a adresat-o Lloyd George în Londra prim-ministrului român este în întregime justificată".

Retragerea trupelor noastre pe linia Clemenceau nu a fost singura intrigă ţesută la Bucureşti în contra guvernului Vaida-Voevod. Telegramele prim-ministrului ad interim desvăleau în mod indirect şi alte machinaţiuni.

Intârzierea şi delapidarea telegramelor oficiale.

De mult se simţeà la Londra că întârzierea telegramelor, expediate de dl Vaida-Voevod, cât şi a acelora trimise de dl Stefan C. Pop, nu puteà fi cauzată numai de greutăţi tehnice. De aceea s'a făcut o anchetă la oficiul telegrafic din Londra, pentru a se puteà stabilì timpul, necesar transmiterei unei telegrame prin fir, sau fără fir, dela Londra la Bucureşti, şi întors. Ancheta a dat următoarele rezultate. Funcţionau trei linii de comunicaţie: 1. Londra-Paris (prin fir) 2 ore, Paris-Bucureşti (fără fir) în fiecare noapte la o oră fixă. Astfel că o telegramă expediată din Londra, zicem la 1 Martie orele 12, sosià la Paris, staţiunea fără fir, cel mult la orele 14; aici trebuià să aştepte timpul de transmitere fixat pentru Bucureşti, zicem orele 24, în care timp soseà şi la Bucureşti. Deci în dimineaţa de 2 Martie orele 8, adecă cel mult 20 de ore după expediarea din Londra, trebuià să fie înmânată destinatarului din Bucureşti. Tot atât timp erà necesar pentru telegramele expediate din Bucureşti.

A doua linie, dar numai pentru transmitere din Londra, erau marconigramele (f. f.) prin intermediul staţiunei Marconi din Roma, de oarece staţiunile engleze nu aveau timp stabilit pentru comunicarea directă cu Bucureşti. Timpul de transmisiune recerut pentru această cale erà 24 ore, deci timpul dela expediere la înmânare cel mult de 32 ore.

A treia cale erà prin cablul Londra-Constantinopol-Constanţa-Bucureşti. Timpul de transmitere erà între 40—48 ore, deci timpul până la înmânare maximum de 46—52 ore.

Ceeace trebuià să bată şi mai mult la ochi, erà fatul, că telegramele particulare, şi acelea ale serviciului de presă din

Bucureşti, poate fiind necifrate, soseau în timpul arătat mai sus, până când toate telegramele cifrate, expediate de dl Stefan C. Pop întârziau (cu o singură excepţie) dela redactarea lor până la sosirea în Londra 40—120 ore via Paris, sau cca 60 ore via Constantinopol. Timpul acesta nu puteà trece numai cu cifrarea dela Bucureşti, iar în transmitere s'a constatat că nu a survenit nici o întârziere, pentrucă toate telegramele oficiale se bucurau şi în străinătate de precădere.

Dar să dăm şi câteva dovezi pentru confirmarea acelor de mai sus: 1. O telegramă necifrată a d-lui Sever Dan, expediată din Bucureşti la 3 Martie d. m. a sosit la Paris la staţiunea Radio-Central în dimineaţa zilei de 4 Martie şi a fost primită la Londra în aceeaşi zi, la orele 9. Vasăzică telegrama a făcut dela Bucureşti, via Paris, la Londra 18 ore.

2. O marconigramă trimisă *„en claire“* (necifrată) din Bucureşti, via Roma, în 8 Martie orele 21 a fost recepţionată de postul Londra în noaptea de 9 Martie şi înmânată în dimineaţa de 10 Martie. Ceeace corespunde unui timp de transmitere de 24 ore, plus 8 ore timpul nopţii când nu fusese înmânată.

3. O lungă telegramă cu privire la călătoria A. S. R. Prinţul Carol în orient, transmisă din Bucureşti necifrată la 28 Februarie orele 16, a sosit la Londra, via cablul Constantinopol, în 1 Martie, adecă 48 ore dela expediare.

Exemplele de mai sus dovedesc, că atunci când nu să opuneà un obstacol intenţionat telegramelor trimise d-lui Vaida-Voevod din Bucureşti, ele soseau la destinaţie în interval normal şi relativ repede. Erà deci evident, că o mână necunoscută, vreun slujbaş al Statului, angajat ori terorizat de cineva, operà cu toate telegramele cifrate, în aşà fel, ca ele să sosească cu o întârziere de 2—5 zile la destinaţie.

Singura excepţie, despre care am amintit mai sus, erà telegrama cifrată, redactată şi expediată din Bucureşti la 13 Martie orele 15, care a sosit la Londra, via Constantinopol, în 15 Martie, orele 10^{30}, adecă i-a fost înmânată destinatarului după 43^{30} ore. Adevărat că această telegramă îi vesteà d-lui Vaida-Voevod

demisionarea guvernului. Sigur, conţinutul acesta l-a înduplecat pe infamul delapidator să-şi sisteze eroica sa muncă.

Dar operaţiunile celor nevăzuţi, pe cari i-a fost cruţat dl Vaida-Voevod de tradiţionala măturătură în mod onest şi leal, nu s'a mărginit numai la reţinerea telegramelor ce plecau din Bucureşti ci se ocupau şi cu sustragerea importantelor telegrame sosite din Londra, dela dl Vaida-Voevod. D-sa a expediat în 3 Martie seara o telegramă cifrată M. S. Regelui şi una d-lui Stefan C. Pop în care aduceà la cunoştinţa Regelui şi a Ţării recunoaşterea reunirii Basarabiei din partea Consiliului Suprem. Telegramele au fost trimise deodată pe toate trei liniile — Paris, Roma şi Constantinopol — tocmai fiindcă se simţise mâna nevăzută dela Bucureşti, şi, ca să sosească cât mai repede, şi cât mai sigur la destinaţie. La oficiul Bucureşti au sosit deci câte 3 telegrame cifrate de un conţinut identic, dar nici una din ele nu a fost înmânată până azi destinatarilor. Faptul că tocmai aceste telegrame de aşà mare importanţă, care vesteau un frumos succes al d-lui Vaida-Voevod, au fost sustrase în mod mişelesc dovedeşte trei lucruri. Intâi, că ceice le-au sustras trebuiau să fie funcţionari ai Statului; a doua, că cunoşteau conţinutul lor, deci dispuneau de cifrul secret al Ţării; a treia, că „hoţii de telegrame“ şi complicii lor aveau un mare interes ca succesul d-lui Vaida-Voevod să nu fie cunoscut, pentru a nu strică calculele şi intrigile acelora, cari urmăreau grabnica răsturnare a guvernului, chiar în absenţa preşedintelui de consiliu.

Asemenea nici textul integral al deciziunei Consiliului Suprem, prin care se notificà recunoaşterea reunirei Basarabiei, transmis necifrat din Londra, tot pe cele 3 căi, în 5 Martie, nu a ajuns vreodată la destinaţie.

Cele înşirate mai sus dovedesc în deajuns cu ce arme neleale şi mârşave au luptat adversarii politici în contra unui patriot care obţinuse succese atât de mari la Conferinţa de pace.

Intrigile continuă.

Am menţionat în altă parte că guvernul din Bucureşti şi parlamentul aflase de recunoaşterea Basarabiei printr'o telegramă particulară expediată din Paris de dl Pelivan unui amic la Bucureşti. Dl Pelivan, la rândul său, a fost avizat despre recunoaştere de dl Vaida-Voevod din Londra. Succesul primministrului nu fusese crezut decât după o nouă confirmare din partea d-lui Pelivan. Telegramele d-lui Vaida-Voevod şi textul notei Conferinţei de pace odată sustrase, a fost uşor intriganţilor să strecoare cu privire la acest succes noi nedumeriri în inimile Bucureştenilor. Ei probabil nu erau în stare să creadă că Basarabia, pentru care dl Brătianu a fost gata să sacrifice aşa mult, a putut fi câştigată de dl Vaida-Voevod fără nici o compensaţie.

Noua intrigă se poate uşor constata din o telegramă a d-lui Stefan C. Pop, în care întrebà „dacă recunoaşterea unirei Basarabiei a fost sau nu supusă unei condiţiuni"? Şi fiindcă începerea tratativelor de pace cu Rusia nu corespundeà vederilor adversarilor politici ai prim-ministrului, ei au calificat răspunsul dat d-lui Cicerin[1] drept potrivnic intereselor Ţării; iar începerea tratativelor de pace a fost numită de un colaborator al d-sale, care trăià sub influinţa intriganţilor, de „copilărească". Azi de sigur şi cei mai naivi s'au convins cât de greşită a fost politica adversarilor d-lui Vaida-Voevod, şi cât rău i-a adus şi îi va mai aduce Ţării. De o parte sustragerea telegramelor şi intriga că a încheià pace cu Rusia e o greşală a lipsei de experienţă diplomatică a d-lui Vaida-Voevod, de altă parte telegrama anterioară (sosită la Londra în 1 Martie) prin care se cereà de întregul guvern, împreună cu d-nii N. Iorga şi P. Bujor, pe baza expunerilor d-lui general Prezan, ca să încheiăm cât mai curând pace cu sovietele! Şi în urmă întrebarea locţiitorului de prim-ministru, sugerată şi ea de sigur, de abilii intriganţi, „dacă"

[1] vezi mai sus pag. 120—121.

dl Vaida-Voevod „a lucrat în înţelegere cu Conferinţa păcii" în acţiunea faţă de Rusia? Am văzut că declaraţia Consiliului Suprem răspunde clar şi afirmativ la întrebarea d-lui Stefan C. Pop. [1]

Trimiterea d-lor Valuţă şi Bodnărescu la Conferinţa din Varşovia de asemenea nu a fost altceva decât o intrigă rafinată pentru a împiedecà şi a ridiculizà acţiunea de pace a d-lui Vaida-Voevod. Misiunea a fost calificată de primul-ministru, într'o telegramă (din 13 Martie) drept „o rezolvare uşuratică" care ar fi putut „să răstoarne toată truda" depusă de d-sa, „şi toată tactica stabilită faţă de Rusia", şi impusă de împrejurările speciale.

Intrigile mârşave, ale sufletelor mici, nu l-au stingherit pe dl Vaida-Voevod în activitatea intensă, desfăşurată cu atâta succes pentru binele Ţării. Primind în 5 Martie din partea M. S. Regelui a doua autorizare „de a stà în occident timpul ce-l credeţi strict necesar", d-sa se credeà la adăpost contra intrigilor palatiste, şi şi-a continuat liniştit munca pentru apărarea intereselor superioare ale Ţării. Cu conştiinţa liniştită a putut telegrafià d-lui Stefan C. Pop (în 13 Martie): „Intrigile nu te supere. Vom face totul ce e spre binele Ţării. Am tremurat pentru pacea cu Rusia. Mi-am făcut cu prisosinţă datoria. Pot răspunde în faţa lumii şi a istoriei, că nu din vina mea să strică prin intrigi, ce eu am pregătit cu înţelepciune".

Dl Vaida-Voevod se hotăreşte să se întoarcă la Bucureşti.

Cu toate că d-sa voià să mai steà câteva zile la Londra pentru a vedeà tratatul cu Ungaria în întregime rezolvat, şi pentru a da instrucţiunile necesare, cu privire la tratativele cu Rusia, totuşi s'a hotărît în 11 Martie să plece imediat spre Bucureşti, căci primise stirea unor noi dificultăţi interne. Din

[1] vezi mai sus pag. 110—111.

politeţă însă, a mai fost reţinut câteva zile, neputând plecà în ruptul capului şi fără aşi luà cel puţin rămas bun dela bărbaţii de stat, cari i-au arătat atâta simpatie, şi au sprijinit aşa mult interesele României. In ziua următoare (Vineri 12 Martie) a cerut d-lui Lloyd George o întrevedere de adio, care din cauza *weekend*-ului[1] i s'a fixat numai pe Luni (15 Martie) orele 11^{30}. Pe ceilalţi bărbaţi de stat i-a văzut Vineri, Sâmbătă şi Luni, putând astfel fixà plecarea pentru Marţi, 16 Martie.

Rămânerea d-lui Vaida-Voevod în străinătate până la soluţionarea principalelor chestiuni pentru ţara noastră, fără a se lăsà neliniştit de intrigile din Bucureşti, şi cu toate că în 19 zile a fost de 11 ori rechemat de prim-ministrul locţiitor, este cea mai bună dovadă, că d-sa puneà interesele Ţării mai presus de frământările de partid. Şi dacă în 11 Martie se hotărîse să plece, a făcut-o numai fiindcă vedeà chestiunile cele mai importante, tratatul cu Ungaria şi recunoaşterea Basarabiei aproape în întregime şi definitiv rezolvate.

Cu toate că d-sa erà pregătit la eventualitatea ca guvernul să fie demisionat în absenţa sa — fiind avertizat în trei rânduri — totuşi erà în drept să creadă că M. S. Regele, dându-i în două rânduri autorizarea de-a rămâne în străinătate timpul necesar nu v'a cere retragerea guvernului în absenţa d-sale, care s'a dovedit atât de apt şi norocos în rezolvarea diferitelor probleme mari pentru ţara noastră. Mai erà îndreptăţit s'o creadă aceasta şi pentrucă „pericolul demonstraţiilor socialiste, cari de altcum au decurs în perfectă ordine erà înlăturat până la 1 Mai 1920". Aceste demonstraţii, menajate, adeseori chiar puse la cale, pe sub mână, de mâni abile spre a face greutăţi guvernului şi spre a-l prezentà de o parte ca incapabil să susţină ordinea, de alta ca complice al bolşevicilor, erau exploatate în contra ministrului de interne, dl Dr. N. Lupu, şi astfel în contra întregului guvern.

In 15 Martie orele 10^{15} primise dl Vaida-Voevod, prin telefon dela Paris, textul telegramei d-lui Stefan C. Pop, care îi

[1] *weekend* = finea săptămânei, repaosul (de Sâmbătă d. m. până Luni dim.) pe care Englezii îl petrec de obicei la ţară.

anunţà că nu mai este preşedinte de consiliu. Telegrama a sosit, 15 minute mai târziu, şi via Constantinopol. Demisionarea guvernului Vaida-Voevod va rămâneà un caz unic în analele Statelor constituţionale şi parlamentare. In urma atmosferei politice miniştrii guvernului Vaida-Voevod şi-au înaintat demisiile personale M. S. Regelui, urmând ca să gireze agendele ministerului până la demisionarea guvernului. Demisia guvernului ar fi trebuit cerută sau primită dela prim-ministrul Ţării, care a fost încredinţat cu formarea lui, totuşi M. S. a găsit de bine ca, contrar uzului din ţările parlamentare şi constituţionale, să considere demisiile individuale, prezentate în absenţa şi fără ştirea prim-ministrului, drept demisionarea întregului guvern. Aceasta a fost cu atât mai surprinzător pentrucă M. S. îi dăduse d-lui Vaida-Voevod abià câteva zile înainte autorizaţia de a stà „timpul strict necesar“ în străinătate. Fiindcă pe faţă, în luptă deschisă, adversarii şi opozanţii fără răbdare nu puteau atacà guvernul pe nici o chestiune, afară doar, sub pretextul unor nedibăcii tactice ale câtorva ministri de resort, ei au trebuit să recurgă la intrigi, calomnii şi furt de telegrame. Cu ajutorul acestor mijloace s'a ţesut un plan diabolic pentru a duce în eroare pe M. S. Regele şi a răsturnà guvernul, răsturnarea fiind — poate — uşurată şi de greşelile comise în parlament cu diferite ocazii de ministri şi deputaţi. Astfel dl Vaida-Voevod, care şi-a câştigat merite neperitoare pentru România a căzut nu din vina sa, nu biruit într'o luptă politică deschisă, sau în urma unei lupte parlamentare, ci — precum a zis dl Iorga — ca un luptător viteaz, străpuns mişeleşte din spate de neşte laşi, pe când alergà la asalt, făcându-şi datoria faţă de Ţară. Această faptă, atât de puţin onorabilă pentru cei ce au comis-o, nu l-a indispus pe primul-ministru câtuşi de puţin, şi astfel n'a avut nevoie de consolarea ce voià să i-o ofere guvernul Averescu, propunându-i să reprezinte şi pe mai departe Ţara în străinătate (la Conferinţa păcii).

Intrevederea de adio cu dl Lloyd George.

Dl Vaida-Voevod a plecat, un ceas după primirea telegramei amintite, la dl Lloyd George, pentru aşi luà rămas bun. Intr'o conversaţie, care a durat mai mult ca o oră au discutat într'un ton cordial şi amical, toate problemele pendente ale României, bine înţeles dupăce ex-prim-ministrul i-a mulţumit premierului britanic în cuvinte călduroase pentru marele sprijin ce l-a dat cauzei noastre. Dl Vaida-Voevod şi-a exprimat între altele speranţa, că chestiunea tratatului unguresc se poate luà ca şi tranşat, şi nu se va mai revenì asupra lui. Premierul britanic a confirmat acest lucru, şi a răspuns, că a fost foarte vesel găsind în prim-ministrul român un bărbat cu care s'a putut înţelege atât de bine. Il poate asigurà „că şi pe viitor va face totul în interesul României. Aliaţii au avut toată simpatia pentru România, dar cu dl Brătianu nu s'a putut lucrà". Acuma însă, având cu cine se înţelege, „Anglia şi aliaţii vor aveà ocazie să dovedească prietenia lor faţă de România". A accentuat să băgăm de seamă ca să nu se extindă mişcarea reacţionară-monarhistă din Berlin asupra Budapestei. Asemenea dl Lloyd George a promis, că va dà tot sprijinul său pentru ca tratativele cu Ruşii să fie duse la bun sfârşit, şi va acordà, ori când, tot ajutorul Angliei pentru refacerea şi întărirea României. După aceste promisiuni dl Vaida-Voevod i s'a adresat cu următoarea cerere: „Rog pe Excelenţa Voastră să acordaţi sprijinul ce mi l-aţi dat şi promis mie, şi succesorului meu, dupăce eu nu mai sunt prim-ministru". Dl Lloyd George: „Cum"; dl Vaida-Voevod: „Fiind demisionat de două zile nu mai sunt preşedinte de consiliu. A fost numit în locul meu dl general Averescu". Dl Lloyd George exclamă surprins şi făcând un gest de mirare: „Se poate aşà cevà? In absenţa d-voastră? Nemai pomenit"! Şi continuă cu ton energic: „Dar să ştiţi, dacă se va reîncepe politica d-lui Brătianu atunci nu vă voi mai da nici un sprijin". Dl Vaida-

Voevod l-a întrerupt spunând: „Sunt convins, că noul guvern va urmà aceeaşi politică externă ca şi mine".[1] Nu vom relatà toate cuvintele de părere de rău, pe care le-a exprimat premierul britanic, fiindcă „pierde un colaborator atât de simpatic şi sincer", după cum a spus d-sa, adăugând, că „sprijinul pe care l-am dat României să datoreşte pe de-a întregul încrederei ce am avut-o cu toţii în persoana şi guvernul d-voastră".

Desigur că ţara noastră nu are mulţi oameni politici cari în situaţia, în care se aflà dl Vaida-Voevod, ar fi răspuns cu pâine, pentru loviturile cu pietre. D-sa, pătruns de patriotism adevărat şi desinteresat, a făcut acest nobil gest cerând în urmă şi celorlalţi bărbaţi de stat dela Conferenţă să acorde sprijinul dat d-sale şi pe mai departe naţiunei şi guvernului român. Dela dl Vaida-Voevod nu s'a auzit nici un cuvânt de indignare şi supărare pentru procedura nedreaptă, fiind „lipsit", după cum spuneà şi *Times*, „de vanitate personală"; nici nu a simţit mâhnire personală, cel mult îl supărà gândul că în urma metodelor aplicate cu ocazia demiterei d-sale s'ar puteà micşorà prestigiul României. Totuşi impresia proastă ce a făcut-o asupra tuturor, vestea demisionării guvernului Vaida-Voevod nu a putut fi ştearsă nici de atitudinea calmă a ex-premierului român.

Ecoul demisionării.

Demisia cabinetului Vaida-Voevod în absenţa premierului său, care cu munca sa fecundă a ştiut să ridice prestigiul României-mari la acela al unui Stat civilizat şi european, a deschis ochii lumei politice din apus şi distrugându-le o iluzie, le-a dovedit încă odată, că România, în urma politicianismului bizantin şi a camarilei intrigante se găseşte încă tot în stadiul evoluţiei unui Stat semi-balcanic.

Bărbaţii de stat, ca şi opinia publică engleză au regretat viu plecarea d-lui Vaida-Voevod din Londra. Presa şi-a spus

[1] compară *Morning Post*, 18. Martie 1920.

părerea cu privire la schimbarea de guvern din România, fără a dorì însă să se amestece în chestiunile de politică internă. In formă politicoasă, dar cu fine aluzii, cari se refereau mai mult la politica internaţională, ea şi-a exprimat regretul pentru celea petrecute, aducând totodată elogii personalităţii şi meritelor d-lui Vaida-Voevod.

Iată câteva citate:

The Times, 16 Martie 1920.

„Criza română".

„Conform informaţiunilor primite din cercurile româneşti din Londra aflăm, că Regele Ferdinand a primit demisiunea premierului loctiitor, dl Stefan Pop, şi a încredinţat pe generalul Averescu cu formarea unui nou cabinet. Noutatea despre această întâmplare survenită în absenţa prim-ministrului, a Dr-lui Alexandru Vaida-Voevod, care a fost reţinut pentru câteva săptămâni la Londra, în legătură cu deliberările Consiliului Suprem, a cauzat o surprindere considerabilă guvernelor aliate. In cercurile, în care părerile Consiliului Suprem sunt cunoscute, să exprimă temerea, că în cazul când numirea guvernului generalului Averescu ar implicà o întoarcere la tacticele urmate de cabinetele române anterioare, sau o îndepărtare dela metoda constructivă şi *statesmanlike* (demnă de un bărbat de stat), care a câştigat pentru Dr. Vaida-Voevod şi ţara sa bunăvoinţa aliaţilor, în acel caz cooperarea armonioasă între Consiliul Suprem şi viitorul guvern român ar puteà deveni mai dificilă".

Liverpool Daily Post & Mercury, 17 Martie 1920.

„Schimbarea de cabinet în România".

„Se întâmplă rar ca schimbarea unui cabinet, într'o capitală mai mică a Europei, să cauzeze aşa gravă nelinişte, precum

a stârnit-o răsturnarea ministerului d-lui Vaida-Voevod din Bucureşti. Consiliul Suprem a fost grav turburat de acest eveniment. Fostul premier român erà stimat în măsura cea mai mare de toţi bărbaţii de stat ai Antantei. Dl Lloyd George, dl Balfour şi Lord Curzon au fost egal impresionaţi de onestitatea, de agerimea şi de moderaţia d-sale. In timpul când relaţiile dintre Bucureşti şi Consiliul Suprem au fost încordate chiar până la punctul de a se rupe, d-sa a intervenit cu un curaj şi o desinteresare mult presus de limita obişnuită între bărbaţii politici, şi rezultatul câştigat a fost nu numai reluarea imediată a relaţiunilor vechi şi prieteneşti, ci şi recunoaşterea dreptului României asupra Basarabiei . . . . Se sperează, şi să aşteaptă ca dl Take Ionescu să vină la departamentul român de externe, reprezentând interesele ţării sale la Conferinţa de pace. Aceasta ar fi, încâtva, o mângăiere şi o consolare pentru că am pierdut pe dl Vaida".

Glasgow Herald, 18 Martie 1920.

„Pentru ce a căzut Vaida".

„Dl Vaida pleacă dela guvern la un moment nepotrivit pentru ţara sa şi Consiliul Suprem, care l-a stimat foarte mult. Dintre bărbaţii de stat români numai dl Take Ionescu poate sperà să rivalizeze cu succesele d-lui Vaida la Conferinţa de pace".

Near East, 18 Martie 1920.

Publică o lungă corespondenţă din Bucureşti (26 Februarie 1920) în care se spune între altele: „Este de regretat că România încă nu a fost în stare să formeze un guvern stabil. Dela armistiţiu încoace ţara a trăit într'o serie continuă de crize poli-

tice. Energia şi ingeniozitatea, care au fost întrebuinţate pentru a creà dificultăţi guvernelor ce se succedeau, ar fi putut parcurge un drum lung spre soluţionarea unor probleme mai urgente. Este întotdeauna greu pentru unul din afară să înţeleagă cauza pentru ce este mult mai important de a scoate din oficiu pe cei „verzi", şi ai aduce pe cei „vineţi", în loc de a pune în stare de funcţionare căile ferate, şi a reparà podurile stricate".

Acelaş ziar publică în altă parte cu aceiaşi dată următoarele: „Ştirea că prim-ministrul ad interim al României a înaintat în absenţa d-lui Dr. Vaida-Voevod demisiunea guvernului, şi că aceasta a fost primită de Rege aşteaptă o confirmare înainte de a puteà fi crezută . . . . Multă simpatie se va simţì pentru Dr. Vaida-Voevod în mijlocul greutăţilor cu cari are de luptat. El a susţinut cu succes interesele României în faţa Consiliului Suprem, şi a câştigat recunoaşterea formală din partea aliaţilor a reunirei Basarabiei cu România".

Liverpool Daily Courier, 19 Martie 1920.

„România Mare".

„Nouă criză ministerială".

„A spune că plecarea d-lui Vaida-Voevod din Londra, şi demisionarea cabinetului său din Bucureşti sunt adânc regretate în cercurile Conferinţei nu implică un amestec în afacerile interne ale României, ci este numai un omagiu pentru exemplarele sale calităţi personale, şi implică totodată o îngrijorare naturală că continuitatea politicei române la Conferinţa de pace să nu sufere o întrerupere temporală la o întorsătură critică faţă de Ungaria şi estul apropiat. Dl Vaida a reuşit să câştige prin concepţiile sale largi şi democratice desăvârşita încredere a Consiliului Suprem, ca şi sprijinul d-lui Lloyd George, dat cu

toată inima. Şi România a beneficiat în măsură considerabilă de impresia favorabilă, pe care a făcut-o premierul său asupra premierului britanic, francez şi italian". In continuare ziarul menţionează succesele d-lui Vaida-Voevod, adecă „aranjarea problemei spinoase: evacuarea Ungariei de către trupele române şi fixarea cotei pentru distribuirea materialului rechiziţionat în Ungaria, au fost soluţionate în măsură cu drepturile şi onoarea României. Măsurile umilitoare pentru protejarea minorităţilor" au fost schimbate. „Toate încercările de a redeschide în detrimentul României chestiunea viitoarelor frontiere ungaro-române, sau de ai impune comerţ liber cu Maghiarii au fost abandonate. Şi, în urmă, dreptul ei asupra Basarabiei a fost deplin recunoscut de Consiliul Suprem. Aceasta fiind situaţia, Consiliul Suprem a fost în mod dureros surprins când a primit informaţia, dela dl Vaida-Voevod în persoană, că regimul său la Bucureşti s'a sfârşit".

Le Temps, (semioficiosul guvernului francez), 19 Martie 1920.

„Demisia d-lui Vaida-Voevod".

„Incă nu se ştie nimic precis cu privire la cauzele, cari au putut provocà demisiunea guvernului Vaida-Voevod, care se păreà a fi tare, posedând în parlament o majoritate de aproape trei pătrimi din deputaţi şi senatori, şi a cărui şef a ştiut să câştige, prin acţiunea sa dela Paris şi Londra, o serie de succese pentru România".

„După resultatele obţinute s'a înţeles aici, că dl Vaida-Voevod a câştigat foarte repede simpatia cercurilor conducătoare ale Antantei. A fost graţie intervenţiei sale că România a obţinut alipirea Basarabiei, precum şi respingerea contra-propunerilor maghiare, care tindeau la o revizuire a frontierelor şi a clauzelor economice, fixate în proectul tratatului de pace".

Efectele produse de schimbarea regimului.

Urmările produse în politica internă de căderea d-lui Vaida-Voevod le simţim şi azi cu toţii. Cât priveşte repercursiunea în politica externă, ea a fost dezastruoasă.

Pe atunci erà o adevărată întrecere între diferitele State, mari şi mici, pentru a se plasà în politica internaţională într'un mod pe cât se poate de avantajos. Această plasare nu puteà fi câştigată pe altă cale decât prin ideile şi valorile conducătorilor politici, cari reprezentau diferitele ţări. Pentru ca aceste idei şi valori să ajungă la deplină validitare se cereà o activitate intensă şi constructivă, plină de iniţiativă, cultivând necontenit relaţiunile între diferitele naţiuni, şi între bărbaţii cari le reprezentau. Dl Vaida-Voevod a ştiut să prezinte aspiraţiile României în consonanţă cu politica marilor puteri, să construiască pretenţiilor noastre o bază armonizată cu interesele aliaţilor, realizându-le în cadrul mai larg al intereselor interaliate, europene. Astfel a izbutit, după cum am văzut, să câştige României în scurt timp locul şi rolul cel mai important între toate Statele Europei-centrale şi orientale. Dintre toate ţările mici noi ne bucuram pe atunci de cea mai mare trecere la marii aliaţi. Prin înlăturarea d-lui Vaida-Voevod România a dispărut pentru câteva luni de pe scena politicei internaţionale, pierzând astfel un timp foarte scump, iar nivelul scăzut al luptelor noastre interne a redus valoarea noastră în politica externă. In timpul acesta Cehoslovacia, unită intern şi condusă în politica externă de bărbaţi aşa distinşi şi valoroşi ca preşedintele Masaryk şi discipolul său Eduard Benes, ne-a întrecut, şi nici chiar capacitatea „marelui european“ [1] nu a mai putut recâştigà pe deplin rolul de iniţiativă şi conducere pe care l-am avut cu şase luni înainte. Iar azi fiind „dispreţuiţi şi batjocoriţi“ în ţări depărtate

[1] Dl Clemenceau despre regretatul Take Ionescu, *L'Homme Enechainé*, 14 Decemvrie 1914.

şi vecine, cum spune marele istoric, dl N. Iorga, începem să ne zbatem într'o semi-izolare deprimătoare şi periculoasă, pe care ne-am creat-o noi înşine, prin lipsa de capacitate şi iniţiativă a conducătorilor noştri. Rolul nostru în politica internaţională, ca şi în special, în politica Europei-centrale şi balcanice, este azi cu totul şters, cu toate că avem în aceste ţinuturi populaţia cea mai mare şi ocupăm la gurile Dunării, în vecinătatea Rusiei, cel mai important loc.

Dela prestigiul câştigat de dl Vaida-Voevod, până la lipsa de încredere şi vază de care suferim azi în străinătate, am parcurs un drum uşor, lipsit de sforţări. Dar drumul pe care va trebuì să-l facem, dacă vrem să ne afirmăm ca Stat viabil, va fi foarte încet şi greu, cerând mari sacrificii intelectuale şi jertfirea incompetenţelor. Multă încordare, muncă bine organizată şi continuativă va trebuì să depunem până când vom recâştigà prestigiul pe care îl merită şi pe care trebue să-l aibă ţara noastră.

Viitorul glorios al neamului este în mâinile noastre. „Dacă România nouă şi întregită îşi însuşeşte şi persevereazã pe lângă nizuinţa exprimată de prim-ministrul Dr. Vaida-Voevod, atunci nu trebue să ne îndoim, că se deschide o pagină pacifică şi glorioasă în istoria acestei îndepărtate şi îndelung izolate ramure a rassei latine“.[1]

[1] *Scotsman,* 31 Ianuarie 1920.

A N E X E

ANEXA I.

TRATATUL MINORITĂŢILOR

PROIECT DE TRATAT

Intre

Statele Unite ale *Americei, Marea Britaniei, Franţa, Italia* şi *Japonia,*

Designaţi ca principalele Puteri aliate şi asociate

pe de o parte;

Şi ROMÂNIA,

pe de altă parte;

Considerând că în virtutea tratatelor semnate de principalele Puteri aliate şi asociate, de altă parte, largi măriri teritoriale sunt sau vor fi obţinute de Regatul României;

Considerând că în Tratatul dela Berlin, independenţa Regatului României n'a fost recunoscută decât sub rezerva unor anumite condiţiuni;

TRATAT

Statele Unite ale *Americei, Imperiul Britanic, Franţa, Italia* şi *Japonia,*

Principalele Puteri aliate şi asociate

pe de o parte;

Şi ROMÂNIA,

pe de altă parte;

Considerând că în virtutea tratatelor, cărora principalele Puteri aliate şi asociate au aplicat semnăturile lor, largi măriri teritoriale sunt sau vor fi obţinute de Regatul României;

Considerând de altă parte că principalele Puteri aliate şi asociate doresc să recunoască fără condiţiuni independenţa Regatului României, atât pe vechile cât şi pe noile sale teritorii;

Considerând în fine că România este doritoare de a da de bună voie garanţii sigure de libertate şi dreptate atât tuturor locuitorilor din vechiul Regat al României cât şi celor din teritoriile transferate din nou, oricărei rassă sau religiuni ar aparţineà.

In scopul acesta Reprezentanţii de mai jos a Inaltelor Părţi contractante, şi anume:

. . . .

. . . .

Au . . . . convenit asupra următoarelor stipulaţiuni:

Puterile aliate şi asociate, semnatare ale Tratatului de Berlin din 13 Iulie 1878, luând în considerare obligaţiunile contractate în virtutea prezentului tratat de către guvernul român, recunosc că România este definitiv liberă de condiţiunile puse la recunoaşterea independenţei sale prin articolul 44 din Tratatul de Berlin.

Considerând că România are, din propria sa voinţă dorinţa de a da garanţii sigure de libertate şi dreptate, atât tuturor locuitorilor din vechiul Regat al României, cât şi acelora din teritoriile de curând transferate, oricărei rasse, naţiuni *(langue)* sau religiuni ar aparţineà;

S'au pus, după examinare comună, de acord pentru a conclude prezentul tratat . .

. . . .

* * *

ART. 7.

România se angajează a recunoaşte ca cetăţeni români, de plin drept şi fără nici o formalitate, pe evreii cari locuesc toate teritoriile României şi cari nu pot beneficià de nici o altă cetăţenie.

ART. 10.

Comitetele şcolare, alese pe loc de către comunităţile evreeşti din România, vor asigurà, sub controlul general al Statului, repartiţiunea părţei proporţionale a fondurilor publice desemnate pentru şcoalele evreeşti conduse conform cu Art. 9, precum şi organizarea şi direcţiunea acestor şcoli.

Dispoziţiunile Art. 9 în ceeace priveşte întrebuinţarea limbilor în şcoale, vor fi aplicabile şi ziselor şcoale.

ART. 11.

Evreii nu vor fi obligaţi să îndeplinească acte constituind o violare a Sabbaturilor şi nu vor fi izbiţi de nici o incapacitate dacă refuză să se ducă la tribunale, sau de a îndeplinì acte legale în ziua Sâmbetei. Totuşi această dispoziţiune nu va dispensà pe evrei de obligaţiunile impuse tuturor supu-

şilor români în vederea necesităţilor Statului, serviciului militar, apărărei naţionale sau menţinerei ordinei publice.

România declară intenţiunea ei de a se abţine să prescrie, sau să autorizeze alegeri, fie generale, fie locale, cari ar aveà loc Sâmbătă; nici o înscriere electorală nu va trebuì să fie obligatorie într'o zi de Sâmbătă.

* * *

* * *

Făcut la Versailles, într'un singur exemplar care va rămâneà depus în arhivele guvernului Republicei franceze . . . .

Făcut la Paris, în nouă Decemvrie o mie nouă sute nouăsprezece, într'un singur exemplar, care va rămâneà depus în arhivele guvernului Republicei franceze . . . .

Delegaţii, cari din motivul îndepărtărei lor momentane din Paris, nu au putut pune semnătura lor pe prezentul tratat, vor fi admişi a o face până la 20 Decemvrie 1919.[1]

. . . .

(Semnături)

[1] Terminul acordat României pentru semnare.

ANEXA II.[1]

Pentru

Ministrul afacerilor străine al României

Carnarvon pentru

Londra.

Operaţiunile militare încoronate de succes ale acelor două republici sovietice, Rusia şi Ucraina, fac urgentă necesitatea pentru Rusia şi România, de a stabilì între ele relaţiuni pacifice, şi raporturi utile şi binefăcătoare pentru ambele părţi.

Guvernul sovietic rusesc e de părere, că toate diferendele dintre cele două ţări se pot aplanà pe cale de negociaţiuni pacinice, şi toate chestiunile teritoriale se pot rezolvì în mod amical. De aceea se adresează comisarul poporului pentru afacerile străine către guvernul român cu o propunere formală de a începe tratative de pace, rugând să se indice locul şi timpul pentru întâlnirea reprezentanţilor celor două State.

Comisarul poporului pentru afacerile străine.

Moscova, 24 Februarie 1920.

Cicerin

Nr. 1470

---

[1] Comp. *L'Ucraine Sovietiste,* Recueil de Documents officiels, Berlin, 1922, Puttkammer & Mühlbrecht, pag. 65—66.

ANEXA III.[1]

Pentru Domnul

Comisar al poporului pentru afacerile străine

Cicerin

Moscova.

Am primit astăzi, 3 Martie telegrama dv. expediată din Moscova sub Nr. 1470 la 25 Februarie orele 4^{12} a. m. pe adresa mea Carnarvon pentru Londra. România şi-a desăvârşit unitatea naţională mulţumită spiritului de disciplină şi de sacrificii al armatei române şi al întregului popor românesc. Această unitate a fost înarticulată în noua constituţie a Ţării, prin votul unanim al corpurilor legiuitoare, alese pe baza sufragiului universal secret. România este doritoare de aşi puteà croì în pace şi având relaţii amicale cu toţi vecinii ei, temeliile viitoarei sale desvoltări economice şi politice pe baze instituţionale democratice. Faţă de evenimentele şi luptele din Rusia, România a observat şi observă atitudinea abţinerei dela amestec în afacerile interne ale ţării vecine. Propunerea dv. „de a intrà în (tratative) pourparler-uri spre a aranjà amical relaţiunile între ambele popoare şi spre a instituì între ele relaţii pacifice şi raporturi utile şi binefăcătoare pentru ambele părţi", corespunde intenţiilor poporului român. In consecinţă, în calitatea mea de prezident

[1] Comp. *L'Ucraine Sovietiste*, op. cit. pag. 66.
Textul citat este textul original.

al consiliului de miniştri şi ministru al afacerilor externe al României, primesc propunerea dv. formală de a angajà negoţiaţiuni de pace. Spre a vă puteà face propoziţii cu privire la localitatea în care reprezentanţii celor două State se vor puteà întâlnì, voi intra fără întârziere în relaţii cu guvernele ţărilor respective, cerând agrementul şi ospitalitatea lor comunicându-vă rezultatul. Cu privire la data întâlnirei reprezentanţilor noştri îmi voi permite să vă fac propoziţii îndată ce voi aveà răspunsul dela Bucureşti.

Londra, 3 Martie 1929.

Preşedintele consiliului de miniştri şi ministrul afacerilor străine al României

Alexandru Vaida-Voevod

Nr. 447.

ANEXA IV.

10. Downing Street
Whitehall, S. W. 1.
Londra, 3 Martie, 1920.

Excelență,

Am onoarea a Vă informà, în numele Conferinței de pace, că Consiliul Suprem a luat azi în considerare cererile cu privire la recunoașterea reunirei Basarabiei cu România, adresate lui de Excelența Voastră. Mă folosesc de această ocazie pentru a reamintì Excelenței Voastre că decisiunea acestei chestiuni din partea Conferinței de pace a fost amânată până la executarea din partea Guvernului Român a evacuării Ungariei. Totuși Consiliul Suprem a luat notă de asigurarea dată de Excelența Voastră la 26 Februarie, că evacuarea trupelor române nu va întârzià peste termenele fixate de misiunea interaliată, trimisă în acele locuri. Luând aceasta în considerare Consiliul a căzut de acord asupra formulei anexate, recunoscând reunirea Basarabiei cu România. Totuși recunoașterea asta nu va puteà primì forma legală a unui tratat, până când trupele române nu vor fi evacuat cu totul Ungaria.

Excelenței Sale
Domnului Vaida-Voevod
etc.

In această ordine de idei mă refer şi la chestiunea încheierei păcii cu Guvernul Sovietelor din Rusia, sulevată de Guvernul Român. Ca răspuns la această chestiune Consiliul Suprem Vă reaminteşte declaraţiunea conţinută în comunicatul din 24 Februarie. Acolo Veţi vedeà că Consiliul Suprem este de acord, că nu poate luà răspunderea de a sfătuì România să continue un războì, care ar puteà fi nefavorabil intereselor sale, cu atât mai puţin ar putea-o sfătuì să adopte o politică de agresiune faţă de Rusia. Dacă cu toate acestea Rusia sovietică ar atacà frontierele legitime ale României, atunci aliaţii îi vor da tot sprijinul posibil. Conferinţa crede că prezenta recunoaştere a reunirei Basarabiei cu România va îndepărtà obstacolul principal din calea tuturor negocierilor între Guvernul Rusiei şi a României pe cari Guvernul Român le va crede de convenabile.

Am onoarea a fi,
Domnule,
supusul ascultător al Excelenţei Voastre [1]
Lloyd George.

[1] O formulă de încheiere greu de tradus:
I have the honour to be,
Sir,
Jour Excellency's obedient Servant

Hotărîrea Consiliului Suprem în chestiunea Basarabiei.

Principalele Puteri Aliate s'au văzut până acuma în imposibilitate de a luà o hotărîre definitivă în chestiunea basarabeană, pentrucă au considerat-o ca o parte din problema generală română, a cărei aranjări a fost împiedecată de dificultăţile avute cu anteriorul Guvern Român, şi pentrucă au sperat, că se va puteà găsì un aranjament prietenesc între România şi Rusia. Principalelor Puteri Aliate li-se pare, că nu mai este nici un motiv pentru a întârzià şi pe mai departe hotărîrea definitivă. Guvernul Român a dat dovezi despre dorinţa sa de a aranjà în interesul României şi al Europei în general chestiunile nerezolvate încă, şi a supus hotărîrei Consiliului Suprem chestiunea retragerei trupelor sale din Ungaria, bazându-se pe asigurarea dată de Principalele Puteri Aliate. Guvernele aliate îşi dau seamă că interesul cel mai mare al României, precum şi al Statelor învecinate cere, ca chestiunea Basarabiei să nu rămână şi pe mai departe nedecisă. Dupăce s'au luat pe deplin în considerare aspiraţiunile generale ale populaţiei basarabene, şi caracterul moldovenesc, din punct de vedere geografic şi etnografic al acestei regiuni, precum şi argumentele istorice şi economice, Principalele Puteri Aliate se pronunţă în favorul reunirei Basarabiei cu România, reunire proclamată în mod formal de reprezentanţii basarabeni, dorind totodată a încheià un tratat cu privire la această recunoaştere, îndată ce condiţiunile amintite vor fi fost îndeplinite. Ele cred, că prin această reunire interesele generale şi particulare ale Basarabiei vor fi salvgardate, şi în special relaţiunile ei cu Statele învecinate şi drepturile minorităţilor sale, vor fi garantate în aceleaşi condiţiuni ca drepturile acelora, cari trăiesc în celelalte părţi ale Regatului Român. Principalele Puteri Aliate îşi rezervă dreptul de a supune arbitrajului Ligei Naţiunilor orice dificultate viitoare, provenită din menţionatele două chestiuni.

Londra, 3 Martie, 1920.

HĂRŢI

Pentru stabilirea frontierelor României-mari s'au făcut de către experţii marilor puteri (în şedinţele comitetului de experţi) mai multe şi deosebite propuneri verbale.[1] In schiţele alăturate am ţinut să redăm, cât mai exact, numai propunerile cele mai caracteristice, făcute chiar la începutul activităţii comitetului de experţi, şi care au dus, în urma deliberărilor, la stabilirea frontierelor actuale, producând astfel un compromis între vederile opuse.

[1] Este de remarcat, că experţii Italiei au cerut prima oară linia tratatului 1916, iar numai dupăce s'au convins — în aceeaşi şedinţă — că tratatul va fi considerat de caduc, au produs liniile arătate în schiţe.

ANEXA: Harta nr. 1.

Frontiera către Ungaria propunerile experților în ședința comitetului din 8 Febr. 1919

propunerea experților italieni
-"- -"- -"- americani
-"- -"- -"- francezi
-"- -"- -"- englezi

linia tratatului din 1916
frontiera Transilvaniei din 1866

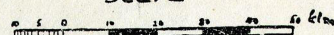
frontiera actuală către Ungaria
-"- -"- a Cehoslovaciei

cale ferată — râuri — orașe

CEHOSLOVACIA
UNGARIA
BANAT
Jugoslavia

Csap
Bereg
Tisa
Someș
Gyarmatu Mare
Ecedul Mare
Sătmar
Sighetul Marmației
Baia Mare
Carei Mari
Dobrițin
Dorsca
Săcechid
Berettyo
Oradea-Mare
Tileagd
Crișul repede
Șimleu
Zălau
Crișul
Sarvas
Bratca
Ciucea
Huedin
Cluj
Sabonta Mare
Crișul negru
Bichiș
Ciaba
Giula
Beiuș
Oroshaza
Crișul alb
Seghedin
Macău
Nădlac
Arad
Bufeni
Mureș
Radna
Săvârșin
Ilteu

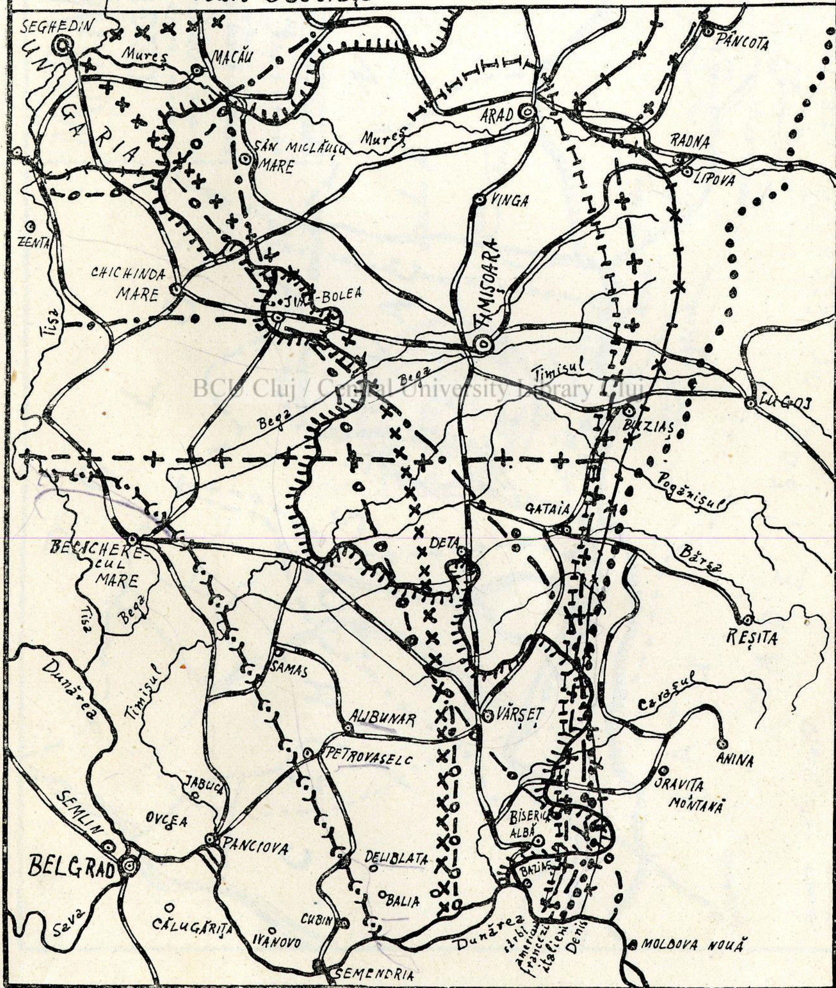
Scara

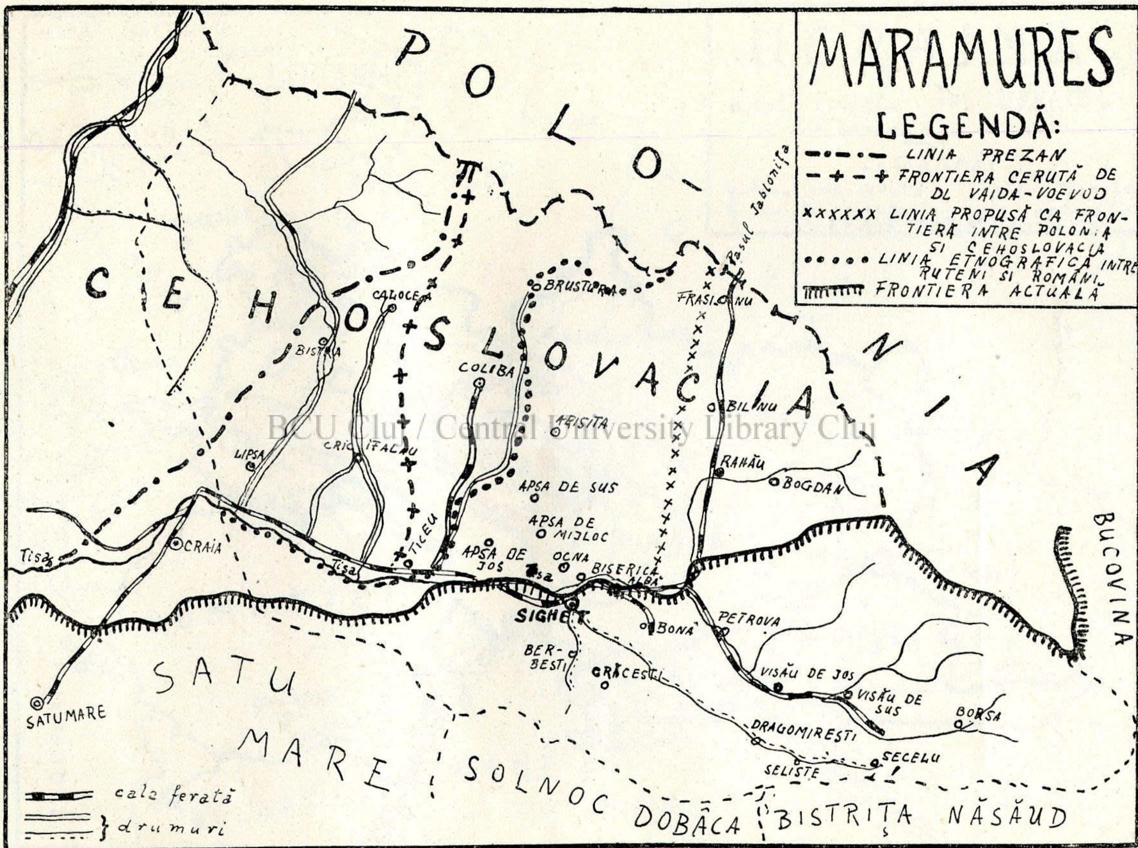

ANEXA: Harta nr.2.

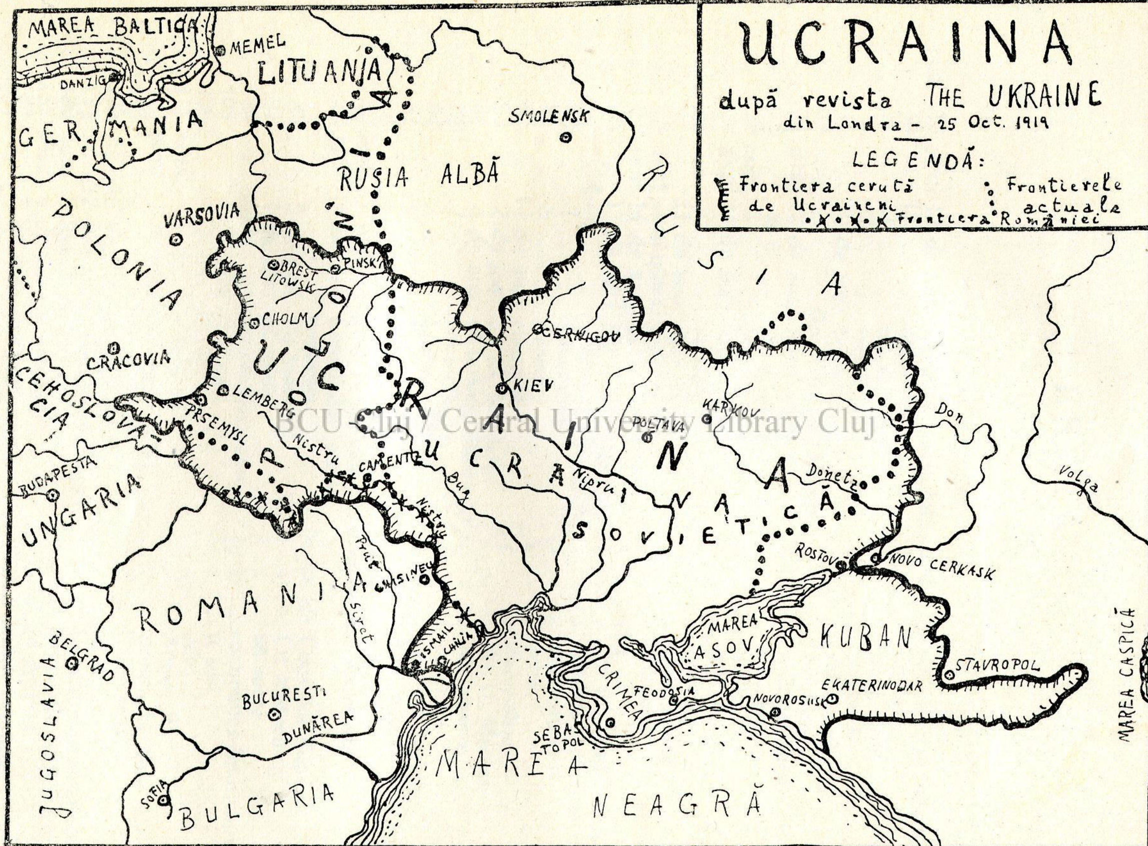
FRONTIERA BANATULUI

propunerea experților italieni — linia Take Jonescu - Pasici
-"- -"- americani — -"- R.W. Seton-Watson
-"- -"- francezi — -"- Ernest Denis
-"- -"- englezi — frontiera cerută de Sârbi
c.f. — râuri — orașe — -"- actuală

ANEXA: Harta nr. 3.

ANEXA. Harta nr. 4.

ERATA

a se citì:

pag.	13	*şirul*	12 *de sus*:	aplicării tratatului,	*în loc de*	aplicării *a* tratatului
„	13	„	13 „ „	contrară	„ „ „	contară
„	14	„	3 „ „	nu **au** ţinut,	„ „ „	nu a ţinut
„	15	„	2 „ „	consideră,	„ „ „	cosideră
„	18	„	10 *de jos*:	întoarcă,	„ „ „	reîntoarcă
„	18	*nota*	2	*Das Friedlose Europa*,	„ „ „	*Frielose*
„	20	*şirul*	12 *de sus*:	întoarcerea,	„ „ „	reîntoarcerea
„	28	„	4 „ „	de a face,	„ „ „	dea face
„	28	*nota*	3	şedinţa	„ „ „	şePinţa
„	29	*şirul*	11 *de jos*:	intransigent	„ „ „	intrasigent
„	29	„	7 „ „	aplicat	„ „ „	aplecat
„	47	„	11 *de sus*:	Bela Kun,	„ „ „	Béla Kuhn
„	50	*notă*	*şirul ultim*:	Prague,	„ „ „	Praque
„	51	*şirul*	14 *de sus*:	**şi**	„ „ „	ş
„	55	„	13 *de jos*:	Sir Cozens-Hardy	„ „ „	Sir Conzens-Hardy
„	57	„	4—5 „ „	asigurat, că	„ „ „	asigurat totodată că
„	60	„	1 „ „	întoarcerea	„ „ „	**reîntoarcerea**
„	61	„	5 „ „	aveau	„ „ „	aveu
„	62	„	14 *de sus*:	clauzele	„ „ „	clauz**ul**ele
„	63	„	2 *de jos*:	Sir D. Maclean	„ „ „	Sir D. Meclean
„	64	„	4 *de sus*:	să lanseze **ştirea** că	„ „ „	să lanseze că
„	64	„	7 „ „	contact	„ „ „	contract
„	66	„	3 „ „	Camera Lorzilor	„ „ „	camera Lorzilor
„	67	„	3 „ „	Ţara-mamă	„ „ „	ţara mamă
„	70	„	1 „ „	multe cotidiane	„ „ „	mule
„	70	*nota*	1	*vine la şirul* 10 *de sus după cuvântul:* dunărene		
„	82	*şirul*	14 *de jos*:	Consiliului ambasadorilor,	*în loc de*	Consiliul Suprem
„	85	„	3 *de sus*:	Cu toate că	„ „ „	Cu toatecă
„	91	„	4 *de jos*:	să arate	„ „ „	să arete
„	96	„	*ultim*:	economico-financiare	„ „ „	economice-financiare
„	105	„	1 *de sus*:	**au** fost	„ „ „	a fost
„	106	„	7 *de jos*:	făceà	„ „ „	ace
„	111	*nota*:		Anexa IV.	„ „ „	Anexa III.
„	116	*şirul*	1 *de sus*:	emigranţii ruşi	„ „ „	emigranţii Ruşi
„	116	„	7 „ „	Kroupensky	„ „ „	Kroupesky
„	123	„	16 *de jos*:	să spereze	„ „ „	să spere
„	124	„	12 *de sus*:	La **ultimele** conferinţe	„ „ „	La ambele conferinţe
„	130	*nota*	5	Revue de France	„ „ „	Revue de france
„	135	*şirul*	6 *de jos*:	17 August	„ „ „	14 August
„	162	„	3 *de sus*:	mare apertum	„ „ „	mare opertum
„	177	„	*prim*:	ministrul	„ „ „	ministru
„	187	„	2 *de jos*:	sprijinul lor leal	„ „ „	sprijinul lor real

(Eratele de tipar cari sunt evidente nu au mai fost corectate aici).

INDEX

(cifrele cursive şi în parenteze indică nota)

C

D

E

F

G

TABLA DE MATERIE

Anexe

Din lucrarea de față s'a tipărit o ediție de lux de 120 exemplare numerotate.

TIPĂRIT ÎN TIPOGRAFIA „FOAIA POPORULUI", SIBIU